

Atanáš Kopecký a pokus o rozvoj hedvábnictví ve východních Čechách

Bakalářská práce

Studijní program:

B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obory:

Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání

Historie se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Jan Kopecký

Vedoucí práce:

PhDr. Miloslava Melanová

Katedra historie

Zadání bakalářské práce

Atanáš Kopecký a pokus o rozvoj hedvábnictví ve východních Čechách

Jméno a příjmení: Jan Kopecký
Osobní číslo: P17000485
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obory: Český jazyk a literatura se zaměřením na vzdělávání
Historie se zaměřením na vzdělávání
Zadávací katedra: Katedra historie
Akademický rok: 2018/2019

Zásady pro vypracování:

Student v rámci seminární práce v Historickém prosemináři zpracoval podrobně životopisná data i životní etapy jedné dosud málo známé osobnosti českých dějin 19. stol, Atanáše Kopeckého. Shromáždil také bohaté prameny a základní literaturu. V bakalářské práci se zaměří především na jeho snahy o pěstování bource morušového a rozvoj hedvábnictví. Analýze podrobí především zachované spisy České hedvábnické jednoty. Na základě zpráv v soudobém tisku, paměti současníků, osobních zápisků A. Kopeckého a jeho potomků a také již existující odborné literatury se v podobě syntézy pokusí zhodnotit celý pokus v rámci soudobých hospodářských snah, ale i snah vzdělávacích.

Rozsah grafických prací:
Rozsah pracovní zprávy:
Forma zpracování práce:
Jazyk práce:

tištěná/elektronická
Čeština

Seznam odborné literatury:

- BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: Hradec Králové: historie, kultura, lidé, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2017, 919 s., ISBN:978-80-7422-504-8
- FALTUS, Jozef – PRŮCHA, Václav: Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století, 2. vyd., Praha, Oeconomica 2003, 194 s., ISBN 80-245-0499-5.
- FRAJDL, Jiří: Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech: vývoj školství a osvěty, 1. vyd., Hradec Králové, Ostravská univerzita 1987, 73 s.
- HLOUŠKOVÁ, Zuzana, et al.: Historie spolkové činnosti na Hradecku, Hradec Králové, Občanské a poradenské středisko 2001, 96 s., ISBN 80-902749-6-X.
- JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk, et al.: Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie, 1. vyd., Praha, Karolinum 2015, 524 s., ISBN 978-80-246-2945-2.
- JAKUBEC, Ivan – JINDRA, Zdeněk, et al.: Dějiny hospodářství Českých zemí: Od počátku industrializace do konce habsburské monarchie, 1. vyd., Praha, Karolinum 2006, 471 s., ISBN 80-246-1035-3.
- KOPECKÝ, Jan: Atanáš Kopecký, Liberec, Technická univerzita v Liberci 2018, 35 s. (semestrální práce)
- KORITENSKÁ, Pavla: Hurá do školy! v Hradci Králové, 1. vyd., Hradec Králové, Muzeum východních Čech v Hradci Králové 2015, 129 s. ISBN: 978-80-87686-08-9.
- LENEROVÁ, Milena – SVATOŇOVÁ, Stanislava: Správní vývoj okresu Hradec Králové 1850-1986, Nový Bydžov, Okresní archiv v Hradci Králové 1986, 87 s.
- LENEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: Hospodářské dějiny = Economic history, sv. 20, HÁJEK, Jan (edd.), Praha, Historický ústav 1992, ISSN 0231-7540, s. 33-42.
- ONDRÁK, František: Hedvábnictví v praxi, Hradec Králové, Hedvábnický ústav 1928, 55 s.
- PÁVEK, Miloslav: Textilní výroba v historickém přehledu 1, Praha, Národní technické muzeum 1971, 214 s.
- PÁVEK, Miloslav: Textilní výroba v historickém přehledu 2, Praha, Národní technické muzeum 1972, 446 s.
- STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: Prameny a studie. Z historie zemědělství I, č. 48, STEINOVÁ, Šárka (edd.), Praha, Národní zemědělské muzeum Praha 2012, ISBN 978-80-86874-40-1, s. 36-54.
- ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: Biologie-Chemie-Zeměpis, roč. 25, 2016, č. 5, s. 219-227, ISSN 1210-3349.
- ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví: zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: Textil v muzeu 2016: historie a inspirace textilní průmyslové výroby a módní tvorby, roč. 10, 2016, č. 1, s. 81-88, ISSN 1804-1752.
- WEINZETTEL, Bohumil: Z dějin hedvábnictví v Čechách, Hradec Králové, Hedvábnický ústav v Hradci Králové 1941, 67 s.

Prameny:

- Fond rodiny Kopeckých, soukromá sbírka v držení Jana Kopeckého ve Varnsdorfu.
- Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje.
- Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Česká hedvábnická jednota Hradec Králové.
- Státní okresní archiv Hradec Králové, fond Hlavní a nižší reálná škola Hradec Králové.

Vydané prameny:

- KOPECKÝ, Athanas: O pěstování moruší a chovu bourců, 4. vyd., Hradec Králové, A. Kopecký 1864, 10 s.
- LIEBICH, Krištof, et al.: První zpráva české jednoty k pěstování morušových stromů a hedvábnictví v Čechách, Praha, Spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví 1963, 19 s.
- ŘEZNÍČEK, Václav: Královéhradecké vzpomínky, Hradec Králové, V. Řezníček 1904, 198 s.
- TOLMAN, Jiří Vladimír: Hrst vzpomínek na starý Hradec Králové, Hradec Králové, Východočeské knihkupectví B. E. Tolmana 1928, 240 s.

Soudobý tisk:

Národní listy, 1862 (roč. 2) – 1871 (roč. 11).

Hospodářské noviny, 1861 (roč. 12) – 1871 (roč. 22).

Školník, časopis katolického učitelstva, roč. 1, 1861.

ŠPATNÝ, František: Stručný dějepis hedvábnictví se zvláštním ohledem na dějepis hedvábnictví v Čechách a na Moravě, in: Živa, roč. 11, 1863, č. 1, s. 84-94, ISSN 0044-4812.

Vedoucí práce:

PhDr. Miloslava Melanová
Katedra historie

Datum zadání práce:

30. dubna 2019

Předpokládaný termín odevzdání:

30. dubna 2020

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Jaroslav Pažout, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 30. dubna 2019

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

5. května 2020

Jan Kopecký

Poděkování

Za cenné připomínky k této bakalářské práci i k předchozímu textu, z něhož tato práce do jisté míry vychází, vděčím především vedoucí mé práce PhDr. Miloslavě Melanové. Dále chci poděkovat svému otci Janu Kopeckému za jeho trpělivost a obětavost v době mého studia.

Také bych chtěl poděkovat lidem, kteří mi během hledání vhodných pramenů a literatury pro tuto práci výrazně pomohli a vyjádřili mi také svou podporu. Konkrétně prof. PhDr. Mileně Lenderové, CSc., PhDr. Jiřímu Zoulu Sajbtovi, PhDr. Věře Smolové a Mgr. Janu Šejbloví, DiS. Poděkovat musím také zaměstnancům Státního okresního archivu Hradec Králové, v němž jsem měl možnost bádát, především pak Mgr. Janu Koškovi.

Opomenout samozřejmě nemohu ochotu všech, kteří mi byli po celou dobu psaní této práce oporou. Jmenovitě Zdeňku Brožovi, Milanu Šormovi, Jakubu Vélemu, Dalimilu Hotovi, Karolíně Pichrtové a Kateřině Horylové. Za drobné připomínky k jazykové stránce textu děkuji Romaně Halmichové a Janě Cedrychové.

In memoriam věnuji tuto práci manželům Kopeckým, Marii a Janovi, kteří zavčas písemně zpracovali rodinné paměti, bez kterých bych se o Atanáši Kopeckém a o jeho snahách v oblasti hedvábnictví zřejmě nikdy nedozvěděl.

Atanáš Kopecký a pokus o rozvoj hedvábnictví ve východních Čechách

Anotace

Práce se věnuje hedvábnictví ve východních Čechách v druhé polovině 19. století. Zaměřuje se na činnost pedagoga a hospodáře Atanáše Kopeckého, který byl v tomto regionu největším propagátorem hedvábnictví. Hodnotí jeho snahy o rozvoj hedvábnictví v rámci dobových snah hospodářských a vzdělávacích. Zaměřuje se také na historii hedvábnických spolků. Zvláště pak zkoumá postavení učitelů a škol v rámci České hedvábnické jednoty v Hradci Králové. Dále se zmiňuje o alternativních typech hedvábnictví v polovině 19. století. Vychází přitom ze současné literatury, z dobového periodického tisku a z pramenů, které jsou uloženy ve Státním okresním archivu Hradec Králové.

Klíčová slova

Atanáš Kopecký, hedvábnictví, bourec morušový, moruše bílá, spolková činnost

Atanáš Kopecký and the Attempt to Develop the Sericulture in Eastern Bohemia

Annotation

This thesis is focused on the sericulture in eastern Bohemia in the second half of the 19th century. It monitors the activity of an educator and specialist in agriculture Atanáš Kopecký, who was the main promoter of sericulture in this region. The thesis assesses his efforts to develop sericulture within the agricultural and educational efforts in that period. It also monitors the history of sericultural clubs. In particular, it studies the status of teachers and schools in terms of the Czech sericultural voluntary association in Hradec Králové. Then, it mentions alternative types of sericulture in the half of the 19th century. This work is based on contemporary literature, periodicals of that time and on historical sources stored in State district archive Hradec Králové.

Key words

Atanáš Kopecký, sericulture, silkworm moth, white mulberry, society activity

Obsah

Seznam použitých zkratek	12
Úvod	13
Rozbor literatury	18
Rozbor pramenů	23
1 Historie hedvábnictví v Českých zemích	30
1.1 Hedvábnictví do konce 17. století	30
1.2 Hedvábnictví za Marie Terezie a Josefa II.	31
1.3 Hedvábnický průmysl v Českých zemích v 19. století.....	32
1.4 Velký rozvoj zájmového hedvábnictví v 19. století	33
1.4.1 Hedvábnické jednoty a spolky.....	34
1.5 Bourec morušový ve školství	38
2 Hedvábnictví v Hradci Králové do roku 1863.....	41
2.1 Atanáš Kopecký.....	41
2.2 Hradec Králové na začátku 2. pol. 19. stol.	46
2.3 Hospodářské zázemí ve východních Čechách v 60. letech 19. století.	48
2.4 Zájmové hedvábnictví po stránce praktické	50
2.4.1 O pěstování moruší.....	52
2.4.2 O chovu bource morušového.....	53
2.4.3 K možnostem využití nezpracovaných zámotků	55
2.5 První hedvábnické snahy v Hradci Králové	58
2.6 „O pěstování moruší a chovu bourců“	60
3 Česká hedvábnická jednota v Hradci Králové.....	64
3.1 První rok královéhradecké hedvábnické jednoty	64
3.2 Členové jednoty	67
3.2.1 Význam učitelů v hedvábnickém snažení ve východních Čechách ..	68
3.3 Fungování královéhradecké hedvábnické jednoty	70

3.4 Náročný rok „šestašedesátý“	76
3.5 Velké plány do budoucna	79
3.6 Pokles zájmu o hedvábnictví v 70. letech 19. stol.....	81
3.6.1 Úpadek královéhradecké hedvábnické jednoty	82
3.7 Epilog k českému zájmovému hedvábnictví	85
Závěr.....	90
Bibliografie.....	96
Literatura	96
Odborná přírodovědná a textilní literatura	99
Prameny	100
Prameny uložené v archivu.....	101
Prameny v soukromých rukou.....	108
Dobový periodický tisk	108
Seznam příloh	112
Přílohy práce.....	113

Seznam použitých zkratek

Dr. – Doktor

Ing. – Inženýr

JUDr. – Doktor práv

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

kr. – Krejcar

zl. – Zlatý

Úvod

Hedvábí mělo mezi ostatními textilními látkami vždy určitou nevýhodu, bylo totiž zasaženo stigmatem přepychu. V dobách válek a nedostatku se vždy jevilo jako zboží, které není pro společnost potřebné. I v dobách ekonomického rozmachu stálo hedvábí spíše na okraji zájmu. Přesto v Českých zemích nalezneme několik snah o rozvoj výroby hedvábné látky z domácí suroviny. Můžeme sledovat takřka periodický vývoj, kdy se hedvábnictví masově propagovalo, a jindy naopak téměř upadlo v zapomnění. Výrazný vliv na to měla vždy státní podpora. V 19. i 20. století bylo vedeno mnoho diskuzí na téma, zda je výhodné hedvábnictví podporovat, či nikoli. Až v 60. letech 20. století se definitivně rozhodlo, že na území Čech, Moravy a Slezska se toto hospodářské odvětví nebude dále rozvíjet. Od té doby se již nikdy nepodařilo domácí produkci přírodního hedvábí ve větším měřítku obnovit.

Snahy o vytvoření kvalitního základu v Českých zemích pro tvorbu vlastní hedvábné suroviny, která by se pak mohla zpracovávat v českých a moravských hedvábnických průmyslových podnicích namísto suroviny importované, stály dlouhý čas také na okraji zájmu historického bádání. Nejširší pokus o rozvoj českého, moravského a slezského hedvábnictví můžeme zaznamenat v polovině 19. století, tedy v době, kdy se na tomto území začíná formovat občanská společnost. Nyní se neangažoval pouze stát, ale také řada jednotlivců. Zásadní roli sehráli učitelé, duchovní a přední čeští intelektuálové. V Českých zemích bylo založeno několik hedvábnických spolků a řada hospodářských jednot založila vlastní hedvábnické odbory. Spolky tohoto typu měly v Předlitavsku nejširší členskou základnu v Olomouci, Opavě, Vídni a v Praze, pozadu ale nezůstal ani Hradec Králové, Most, Jičín a další.

K vytvoření takového spolku vedla vždy složitá cesta. Zdrojem přírodního hedvábí jsou vlákna kokonu nočního motýla bource morušového (*Bombyx mori* L., 1758), který se živí výhradně listím rostlinného rodu *Morus* (L., 1753). Před vznikem hedvábnických spolků bylo tedy prvně nutno rozšířit tento rostlinný druh po Českých zemích. Hedvábí lze vyrábět také z vláken jiného hmyzu. Pokusy využít jiné zdroje, než je kokon bource morušového, můžeme v Českých zemích opravdu zaznamenat. Pokud jsme uvedli, že hedvábnictví stojí spíše na okraji zájmu historiků zabývajících se dějinami textilních látek, pak musíme u tohoto specifického typu hedvábnictví zdůraznit, že je historiky přehlíženo téměř zcela.

Zázemí pro vznik hedvábnické jednoty v Hradci Králové vytvořil pedagog a hospodář Atanáš Kopecký (1812–1871). Na počátku 60. let 19. století objížděl hospodářské spolky, na jejichž schůzích přednášel o užitečnosti českého hedvábnictví, na toto téma publikoval řadu odborných pojednání a sám vypěstoval a vysázel ve východních Čechách tisíce morušovníků. Oslovoval především blízké fary i jednotlivé školy a zanechával zde morušové sazenice společně s vajíčky bource morušového. Prosazoval to, že hedvábnictví se může stát novým druhem obživy v celých Českých zemích. Jednota byla nakonec založena v roce 1863 a Kopecký byl až do své smrti jejím místopředsedou.

Autor této bakalářské práce si vymezil následující cíle – podrobit analýze nashromážděné prameny i současnou literaturu a v podobě syntézy následně zrekonstruovat a zhodnotit pokus Atanáše Kopeckého o zavedení hedvábnictví ve východních Čechách v rámci tehdejších snah hospodářských a také vzdělávacích. Dále chce v práci upozornit na existenci speciálního typu hedvábnictví v 19. století, které na tvorbu látky využívalo jiné zdroje než vlákno bource morušového. Práce dále zhodnotí fungování královéhradecké hedvábnické jednoty v rámci ostatních hedvábnických spolků v Českých zemích, zvláště se pak zaměří na postavení učitelů v tomto spolku.

V rámci semestrální práce v historickém prosemináři (HIP-B), který na KHI FP TUL vedla PhDr. Miloslava Melanová, autor částečně zpracoval životopisná data i životní etapy Atanáše Kopeckého. Tato semestrální práce tedy zavedla podnět k tomu, aby se tématu autor nadále podrobněji věnoval. Dále chce na tomto místě přiznat, že je potomkem Atanáše Kopeckého. Také tento fakt byl pro něj osobní motivací v tvorbě bakalářské práce právě na toto téma.

Motivací se autorovi také stalo pojednání Václava Řezníčka, svého času ředitele knihovny Národního muzea. Ten předznamenal dalším badatelům ve svých *Královéhradeckých vzpomínkách* v roce 1904:

„V polovici let sedmdesátých minulého století (tj. v 19. století; pozn. aut.) byly v Hradci Králové a v jeho okolí ještě patrnými stopy působení a horlivosti muže, jehož památka za dnešních dnů jest již pokryta patinou zapomnění snad úplného. (...) S morušovým stromem setkal se za oněch časů poutník na Hradecku v každé osadě a v Hradci Králové za Slezskou pevnostní branou byla jím posázena celá hradební plocha, schylující se k řece Orlici. (...) Byly to dozvuky náběhu, jež tady v letech

šedesátých učinil učitel při královéhradecké, tehdy nižší realné škole Athanáš Kopecký, který ve svém idealismu se vynasnažoval, aby se pěstování hedvábnictví stalo v Čechách novým zdrojem hospodářských příjmů. (...) Jako apoštol putoval královéhradeckým krajem, vyhledávaje zde školy a fary a všude nadšeně pobízel a podněcoval k sázení moruší a pěstování bource hedvábného. (...) Hrabě Jan Harrach s Athanášem Kopeckým, s drem Cyrilem Kampelíkem a s celou řadou pokročilých a pokroku přístupných rolníků a mužů na Hradecku byli prvními zakladateli a podporovateli nynějšího skvělého rozvoje tamního zemědělství, jež již v letech šedesátých v minulém století postavili na moderní stanovisko, na němž se stále udržuje což nynější mladé generace na Zlatém prutě (tím Řezníček myslí část úrodné Polabské nížiny v okolí Hradce Králové; pozn. aut.) snad dnes ani nevědí, nebo dosti nedoceňují. Doba ona, plná ruchu a vznětu, zasloužila by své zvláštní monografie, již jest Zlatý prut své historii povinován. [sic!]¹

Alespoň v oblasti královéhradeckého hedvábnictví by naše práce mohla splnit tuto pomyslnou zakázku Václava Řezníčka.

Práce je rozdělena do třech kapitol. První z nich je zaměřená na historii hedvábnictví v Českých zemích do druhé poloviny 19. století. Blíže pak pojednává o existenci hedvábnických spolků a jednot v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Jak naznačíme v rozboru současné literatury, za centrum hedvábnických snah je považována nejčastěji Praha, mimo zkoumání pak stojí spolek Opavský a Olomoucký. Proto chce autor této práce prokázat, že i moravské a slezské hedvábnické spolky měly provázaný vývoj se spolky na území Čech. Právě proto je z textu o českém hedvábnictví 19. století nelze vypustit. Zvláště je pak věnován prostor hedvábnickému průmyslu v Českých zemích. Průmyslové hedvábnictví však není hlavní náplní této práce. Na jeho specifický vývoj je ale v práci na příslušných místech upozorněno.

Pojmem *hedvábnictví* tedy autor rozumí především hedvábnictví zájmové a spolkové. Účelem zájmového hedvábnictví je chovat hmyz, který je zdrojem hedvábí, a také pěstovat rostliny, kterými se tito živočichové živí. Výsledné zpracování látky již nemusí být nutnou součástí činnosti zájmového hedvábnictví, jak bude taktéž přiblíženo na příslušném místě. Zmínili jsme, že práce si klade za cíl zhodnotit hedvábnictví

¹ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, Hradec Králové, Knihovna obnovy 1904, s. 78–80.

ve východních Čechách také z pohledu vzdělávání. Proto je v první kapitole přiblíženo hedvábnictví jako vyučovací předmět a jako téma ve školních učebnicích.

Druhá kapitola je věnována již Atanáši Kopeckému a jeho snahám zavést hedvábnictví ve východních Čechách ještě před založením hedvábnické jednoty. V první podkapitole se autor zaměřil na život této osobnosti před příchodem do Hradce Králové a také na činnost mimo hedvábnictví. Dále jsou podrobně sledovány jednotlivé kroky, které vedly k založení královéhradecké jednoty. V rámci této kapitoly je rozebírán Kopeckého naučný a propagační spisek a pozornost je zde věnována zmiňovaným alternativním zdrojům přírodního hedvábí. Velmi podstatnou částí kapitoly je přiblížení hedvábnictví po stránce praktické, tedy popsání jednotlivých úkonů, které musel činit každý hedvábník. Jsou zde nastíněny různé odlišné postupy a možnosti, které mohl jednotlivý pěstitel využít, aby výsledek své činnosti co nejlépe zhodnotil. Podkapitola na toto téma by měla posloužit k pochopení nutnosti zakládat jednoty a spolky orientované na hedvábnictví.

Třetí kapitola se podrobně věnuje České hedvábnické jednotě v Hradci Králové a její konkrétní činnosti. Zvláštní část je zaměřena na sociální skladbu členů a na činnost učitelů, kteří v ní působili či na ni měli prokazatelné vazby. Jedna z podkapitol je věnována celému jednomu roku fungování jednoty. Autorem byl vybrán rok 1866, jenž byl pro chod jednoty z důvodu válečných událostí velmi náročný. Atanáš Kopecký zemřel v roce 1871, ale obsah kapitoly je pro úplnost doveden až k zániku královéhradecké jednoty na počátku 90. let 19. století. Jsou zde zaznamenány změny, které vedly k úpadku a zániku téměř všech hedvábnických jednot v Českých zemích. Do závěrečné podkapitoly pak autor shrnul české hedvábnické snahy do druhé poloviny 20. století. Na tomto místě jsou připomenuty okamžiky v historii, kdy bylo tiskem vzpomínáno na existenci královéhradecké jednoty i na činnost, kterou vyvíjel Atanáš Kopecký samostatně.

Je třeba vymezit několik termínů, se kterými autor dále v textu pracuje. Problematika pojmu *hedvábnictví* již byla nastíněna, je jím tedy autorem myšleno hedvábnictví zájmové a spolkové, nikoli průmyslové. V dobovém jazykovém úzu je častěji užíván tvar „*hedbávnictví* [sic!]“. Tato forma byla autorem zachována ve všech bibliografických údajích a přímých citacích, v ostatních případech byla upravena dle současné pravopisné normy – např. název Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci

Králové je v textu zapisován jako Česká hedvábnická jednota v Hradci Králové, který byl oficiálně používán až od roku 1870. Autor se dále vzdal jakýchkoli zásahů do přímých citací a jsou tedy citovány doslovně i s případnými pravopisnými chybami. Taktéž bibliografické názvy děl jsou ponechány v původním znění, ačkoli jsou v současné literatuře často upravovány dle aktuální pravopisné normy. Tyto citace dále opatřil latinským příslovcem *sic*, aby bylo zřejmé, že se nejedná o nedostatky jím způsobené.

V dobových publikacích se ne vždy setkáváme s jednotnými názvy rostlin a živočichů, často je pak obtížné dohledat, o jaký konkrétní druh se jedná, proto zde pro pořádek uvádíme jednotlivá jména v závorce dle v současnosti obvykle užívané přírodopisné binominální nomenklatury, tj. např. bourec morušový (*Bombyx mori* L., 1758), morušovník bílý / moruše bílá (*Morus alba* L., 1753), ...

Rozbor literatury

Na prvním místě je nutné uvést, jaká literatura v českém prostředí k dějinám hedvábnictví 19. století dosud vyšla. Nejčastěji citované poznatky o historii hedvábnictví na území Českých zemí vycházejí ze starších pojednání Františka Špatného – *Hedvábnictví se zvláštním ohledem na dějepis hedvábnictví vůbec a v Čechách a na Moravě zvláště* [sic!] z počátku 60. let 19. století, které byly vydány uceleně², ale také po částech v časopise *Živa*³ a v *Hospodářských novinách*⁴. Dále se dějinám hedvábnictví věnoval Bohumil Weinzettel ve své publikaci *Z dějin hedvábnictví v Čechách*⁵, která vyšla v roce 1941. Již o rok dříve autor publikoval jednotlivé části svého díla v historickém koutku časopisu *Českomoravské hedvábnictví*. V tomto časopise také Weinzettel uveřejnil v roce 1942 článek, který se věnoval historii spolkového hedvábnictví na Moravě a ve Slezsku.⁶ Přestože je v poslední podkapitole naší práce s těmito texty zacházeno jako s informačními zdroji pramenné povahy, jsou autorem zařazeny do oddílu literatury, neboť se jedná pouze o jednu kapitolu, která zkoumá ohlasy královéhradecké hedvábnické jednoty.

Kapitoly věnující se historii českého hedvábnictví nalezneme také v publikaci Miloslava Pávka *Textilní výroba v historickém přehledu*⁷ z roku 1971, v knize Alberta Dondy *Textilní zbožíznalství a technologie*⁸ nebo v práci Jindřicha Jeřábka *Historie a současnost hedvábnického průmyslu v Čechách a na Moravě*⁹ z roku 1992.

K historii českého spolkového hedvábnictví vyšlo několik novějších studií. V první řadě je třeba zmínit studii Mileny Lenderové *Tři královéhradecké pokusy*

² ŠPATNÝ, František: *Hedvábnictví se zvláštním ohledem na dějepis hedvábnictví vůbec a v Čechách a na Moravě zvláště, hedvábnické jednoty v Čechách, morušnictví čili pěstování moruší, chování hedvábníků a vyrábění látek hedvábných* [sic!], Praha, Vlastním nákladem 1863, 59 s.

³ ŠPATNÝ, František: *Stručný dějepis hedvábnictví se zvláštním ohledem na dějepis hedvábnictví v Čechách a na Moravě* [sic!], in: *Živa*, roč. 11, 1863, č. 1. s. 84–94.

⁴ ŠPATNÝ, František: *Stručný dějepis hedvábnictví* [sic!] v Čechách, in: *Hospodářské noviny*, roč. 16, 1865, č. 13, s. 97–98; ŠPATNÝ, František: *Stručný dějepis hedvábnictví* [sic!] v Čechách (Dokončení), in: *Hospodářské noviny*, roč. 16, 1865, č. 14, s. 105–106.

⁵ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, Hradec Králové, Hedvábnický ústav v Hradci Králové 1941, 67 s.

⁶ WEINZETTEL, Bohumil: *Z minulosti hedvábnických spolků*, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 5, s. 1.

⁷ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, Praha, Národní technické muzeum v Praze 1971, 214 s.

⁸ DONDA, Albert: *Textilní zbožíznalství a technologie I.*, Textilní vlákna, 2. rozšířené vyd., Praha, Samcovo knihkupectví 1948, 849 s.

⁹ JEŘÁBEK, Jindřich: *Historie a současnost hedvábnického průmyslu v Čechách a na Moravě, Moravská Třebová*, Hedva 1992, 131 s.

o organizaci zájmového hedvábnictví¹⁰ z roku 1992, která se zabývá dějinami hedvábnictví v Hradci Králové. V této práci autorka pojednala taktéž o České hedvábnické jednotě v Hradci Králové a vycházela přitom zejména z archivních materiálů, které budeme zmiňovat na příslušném místě. Rozsah této práce není velký, ale přesto v ní autorka dochází k podstatným závěrům, se kterými se na konci této práce budeme často shodovat. Lenderová taktéž uspořádala a inventarizovala archivní fond České hedvábnické jednoty v Hradci Králové. V roce 1986 vypracovala taktéž úvod k inventáři tohoto fondu¹¹, ve kterém již nabídla určité závěry. Na konci této bakalářské práce se s nimi pokusíme polemizovat.

Historii hedvábnictví v pražském okruhu se věnují dvě studie z roku 2012 – *Italští pěstitelé moruší v Praze první poloviny 19. století*¹² od Martiny Maříkové a *Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945*¹³ od Šárky Steinové. Druhá ze jmenovaných studií se sice zaměřuje na historii hedvábnictví v Českých zemích, ale v období 19. století přehlíží všechny mimopražské snahy o chov bourců a pěstování morušovníků.

Z nejnovějších textů, které k tomuto tématu vyšly, lze jmenovat tři příspěvky Jana Šejbla z roku 2016: *Bourec morušový ve školní výuce*¹⁴, *Vzestupy a pády českého hedvábnictví – zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích*¹⁵, *Tajemství hedvábi – využití živých housenek při muzejních programech*¹⁶. Autor se věnuje především otázkám, jak využít chov bource morušového v současném školství, a upozorňuje na konané muzejní výstavy na toto téma, které se uskutečnily v Náprstkově

¹⁰ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, sv. 20, Praha, Historický ústav 1992, s. 33–42, ISSN 0231-7540.

¹¹ LENDEROVÁ, Milena: *Inventář Česká hedvábnická jednota Hradec Králové*, Státní okresní archiv Hradec Králové 1986, Archivní pomůcka č. 1026, NAD č 216, 7 s.

¹² MAŘÍKOVÁ, Martina: Italští pěstitelé moruší v Praze první poloviny 19. století, in: HOJDA, Zdeněk, et al.: *Naše Itálie, stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*, Praha, Academia 2012, s. 305–312. ISBN 978-80-200-2032-1.

¹³ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie: Z historie zemědělství*, č. 48, Praha, Národní zemědělské muzeum Praha 2012, s. 36–54. ISBN 978-80-86874-40-1.

¹⁴ ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, roč. 25, 2016, č. 5, s. 219–227, ISSN 1210–3349.

¹⁵ ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu: historie a inspirace textilní průmyslové výroby a módní tvorby*, Brno, Technické muzeum v Brně 2016, s. 91–97. ISBN 978-80-87896-35-8.

¹⁶ ŠEJBL, Jan: Tajemství hedvábi. Využití živých housenek při muzejních programech, in: *Perspektivy české muzejní edukace, sborník příspěvků z konference konané 10.–11. května 2016*, Praha, Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur 2016, ISBN 978-80-7036-516-8, s. 58–64.

muzeu asijských, afrických a amerických kultur. Především se jedná o výstavu *Tajemství hedvábí* z roku 2016.

Pro zmapování života Atanáše Kopeckého bylo využito kapitol ze dvou monografií od autorského kolektivu – *Hradec Králové*¹⁷ (2017) a *Příbram*¹⁸ (2016). Kapitoly v knize *Příbram*, které se týkají 19. století, zpracovala Věra Smolová. Je jich využito, jelikož zmiňují konkrétní Kopeckého činnost a přehledně pojednávají o tamním školství v této době. Školství v Hradci Králové se zase věnuje kapitola z knihy *Hradec Králové* od Jiřího Pavlíka a Radka Pokorného – *Zrod občanské společnosti*. Této kapitoly je využito také pro utvoření místního dobového historického kontextu. Taktéž ale zmiňuje královehradeckou hedvábnickou jednotu a činnost Atanáše Kopeckého, vychází přitom z obdobných pramenů jako naše práce, proto nebylo třeba tyto pasáže využít. Obdobně bylo zacházeno se starší monografií *Královehradecko*¹⁹ od Ludvíka Domečka a Františka Ladislava Sála, která postupně vycházela mezi roky 1928–1935. Ta předkládá o Atanášovi Kopeckém a hedvábnické jednotě v Hradci Králové mnohem více podstatných informací.

Dále je třeba zmínit krátkou biografii ve 14. díle *Ottova slovníku naučného*²⁰, jejímž autorem je Gustav Heš. Bakalářská práce také vychází z informací obsažených v článku *Národních listů*²¹ z roku 1912, který vyšel při příležitosti uplynutí 100 let od narození této osobnosti. Článek jako jediný zachycuje, byť velmi kondenzovaně, mimoškolské působení Kopeckého v první polovině 19. století. Jelikož jsou oba texty vydány s delším časovým odstupem od Kopeckého smrti, zařadil je autor do oddílu literatury, neboť nelze říci, že je s nimi v práci zacházeno jako s dobovými prameny, tak jako je to u jiných obdobně starých pojednání, které ale autor analyzoval z důvodu prokázání ohlasů České hedvábnické jednoty v Hradci Králové ve 20. století.

¹⁷ PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek: Zrod občanské společnosti, in: BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: *Hradec Králové*, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2017, s. 373–440. ISBN 978-80-7422-504-8.

¹⁸ SMOLOVÁ, Věra: Příbram svobodnou obcí 1850–1914, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2016, s. 285–344. ISBN 978-80-7422-489-8; SMOLOVÁ, Věra: Příbram v letech 1792–1850, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2016, s. 255–284. ISBN 978-80-7422-489-8.

¹⁹ DOMEČEK, Ludvík – SÁL, František Ladislav: *Královehradecko: 1. dílu 1.–3. část*, Hradec Králové, Sbor pro zpracování a vydání monografie Královehradecka 1935, 350 s.

²⁰ HEŠ, Gustav: K. Atanáš, in: *Ottův slovník naučný / Díl čtrnáctý Kartel – Kraj*, Praha, Paseka/Argo 1998, s. 767–768. ISBN 80-7203-117-1.

²¹ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3, ISSN 1214-1240.

Václav Řezníček ve své knize *Královéhradecké vzpomínky*²² z roku 1904 věnoval Kopeckému celé dvě kapitoly. Vycházel především z pramenů, o kterých náš text pojednává níže. Do onoho pojednání vložil také několik vlastních vzpomínek, jelikož se s Atanášem Kopeckým jako žák školy v České Skalici setkal na přelomu 60. a 70. let 19. století. Zaměřil se ale především na Kopeckého působení v Hradci Králové.

Hospodářský vývoj východních a severovýchodních Čech v 19. století je spjat s osobou hraběte Jana Nepomuka Harracha (1828–1909). Také on se věnoval hedvábnictví, a proto je třeba na tomto místě upozornit na novou biografickou knihu od Jana Luštince – *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*²³ (2018), na které spolupracoval s Jaromírem Tlustým a Petrem Noskem. Publikace informuje o činnosti Jana Harracha, předsedy mnoha hospodářských spolků a jednot v Čechách, včetně oněch hedvábnických, a průkopníka nových hospodářských metod.

Jelikož se tato práce dotýká historie vzdělávání, bylo pracováno s odbornou literaturou o dějinách školství a pedagogiky. Využito bylo základní přehledové monografie *Dějiny pedagogiky*²⁴ od Tomáše Kaspera a Dany Kasperové (2008) a dále textu, který je zaměřen přímo na oblast východních Čech – *Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech (Vývoj školství a osvěty)*²⁵ od Jiřího Frajdla z roku 1987. Druhý z uvedených titulů uvádí, jaké školy ve východních Čechách začaly jako první vyučovat o hedvábnictví. Okrajově se školstvím zabývá již zmíněná kniha *Z dějin hedvábnictví v Čechách* od Bohumila Weinzettela. Podstatná část pasáží v této práci zaměřených na školství ale vychází z dobových pramenů, jak bude dále v textu uvedeno.

Pro tvorbu práce byla neméně důležitá literatura, která pojednává o dějinách hospodářství v Českých zemích. Jedná se o monografii Ivana Jakubce a Zdeňka Jindry *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*²⁶ (2015)

²² ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, Hradec Králové, Knihovna obnovy 1904, 200 s.

²³ LUŠTINEC, Jan – TLUSTÝ, Jaromír – NOSEK, Petr: *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*, 1. vyd. Vrchlabí, Správa krkonošského národního parku 2018, 336 s. ISBN 978-80-7535-086-2.

²⁴ KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*, Praha, Grada 2008, 224 s. ISBN 978-80-247-2429-4.

²⁵ FRAJDL, Jiří: *Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech (Vývoj školství a osvěty)*, 1. vyd. Hradec Králové, Pedagogická fakulta Hradec Králové 1987, 73 s.

²⁶ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, et al.: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, 1. vyd., Praha, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum 2015, 524 s. ISBN 978-80-246-2945-2.

a knihu *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1992*²⁷ (2008), na jejíž tvorbě se podíleli Ivan Jakubec, Marcela Efmertová, Pavel Szobi a Jan Štemberk. Tyto texty např. předkládají konkrétní finanční výnos hedvábnictví v Předlitavsku v druhé polovině 19. století.

Pro přesnost je v oblasti spolkové činnosti pracováno s literaturou zaměřenou na právní historii. Jde o *Encyklopedii českých právních dějin* – svazek V.²⁸ a VII.²⁹ (oba z roku 2016), ze které jsou čerpány informace o právu spolčovacím a spolkovém patentu z roku 1852.

Aby bylo možno některé prameny správně pochopit, bylo nutno prostudovat odbornou přírodovědnou a textilní literaturu. Vycházíme především z přírodovědných znalostí uvedených v publikaci *Noční motýli I.*³⁰ od Jana Macka, Josefa Dvořáka, Ladislava Traxlera a Václava Červenky z roku 2007. Tato publikace pomohla správně se orientovat v jednotlivých druzích motýlů, kteří jsou využíváni v hedvábnictví. Dále byl využit článek Martina Křivánka *Pajasan žláznatý – nebeský strom z pekla*³¹ z roku 2007, který byl publikován v přírodovědném časopise *Živa*. V neposlední řadě bylo nahlédnuto do dvou závěrečných prací Ivy Kislínkové: *Genetické aspekty chovu bource morušového (Bombyx mori L.)*³² z roku 2006 a *Morfologické srovnání vybraných hybridů bource morušového (Bombyx mori L.)*³³ z roku 2008. Autorka se bourci morušovými zabývala v Ústavu experimentální biologie na Masarykově univerzitě v Brně. Její závěry pak byly srovnány se staršími poznatky Františka Ondráka, které publikoval ve své knize

²⁷ JAKUBEC, Ivan – EFMERTO VÁ, Marcela – SZOBI, Pavel – ŠTEMBERK, Jan: *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1992*, 1. vyd. Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica 2008, 289 s. ISBN 978-80-245-1450-5.

²⁸ SOBĚHART, Radek: Patent spolkový (1852), in: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, et al.: *Encyklopedie českých právních dějin V. svazek Pa – Právni*, Plzeň, Aleš Čeněk 2016, s. 147–149. ISBN 978-80-7418-265-5.

²⁹ PAVLÍČEK, Václav: Právo spolčovací, in: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, et al.: *Encyklopedie českých právních dějin VII. Svazek Právo pra – Prob*, Plzeň, Aleš Čeněk 2016, s. 378–387. ISBN 978-80-7380-648-4.

³⁰ MACEK, Jan – DVOŘÁK, Josef – TRAXLER, Ladislav – ČERVENKA, Václav: *Noční motýli I.*, 1. vyd. Praha, Academia 2007, 376 s. ISBN 978-80-200-1521-1.

³¹ KŘIVÁNEK, Martin: *Pajasan žláznatý – nebeský strom z pekla*, in: *Živa*, roč. 155, 2007, č. 3, s. 108–111, ISSN 0044-4812.

³² KISLÍNKOVÁ, Iva: *Genetické aspekty chovu bource morušového (Bombyx mori L.)*, Bakalářská práce, Brno, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Ústav experimentální biologie, Oddělení fyziologie a imunologie živočichů 2006, 60 s.

³³ KISLÍNKOVÁ, Iva: *Morfologické srovnání vybraných hybridů bource morušového (Bombyx mori L.)*, Diplomová práce, Brno, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Ústav experimentální biologie, Oddělení fyziologie a imunologie živočichů 2008, 89 s.

*Hedvábnictví*³⁴ v roce 1957. V textu práce je také odkazováno na odbornou textilní literaturu Oldřicha Tavaláška a kolektivu z roku 1980 – *Tkalcovská příručka*³⁵.

Úplný výčet literatury, která byla v této práci využita či je na ni jiným způsobem odkazováno, uvádíme na konci práce v příslušném oddílu.

Rozbor pramenů

Prameny, které se vztahují k životu Atanáše Kopeckého, autor nashromáždil již v rámci historického semináře (HIP-B) na KHI FP TUL v roce 2018, který vedla PhDr. Miloslava Melanová. Semestrální práce, kterou zpracoval, nesla název *Atanáš Kopecký (2. května 1812, Křenovice – 13. září 1871, Hradec Králové)* a zabývala se jednotlivými životními etapami této osobnosti.

Osobní pozůstalost Atanáše Kopeckého je soustředěna ve Státním okresním archivu Hradec Králové a je zařazena ve fondu Česká hedvábnická jednota Hradec Králové. Konkrétně ji nalezneme v inventárním čísle 6 v prvním kartonu.³⁶ Na tomto místě je třeba zmínit informační zdroje, se kterými nebylo zacházeno jako s dobovými prameny, ale z důvodu jejich umístění v archivu, či dokonce v soukromých rukou, považuje autor za správné věnovat se jim právě v tomto oddíle. V závěrečné bibliografii jsou taktéž uvedeny mezi prameny. Nejvýznamnějším informačním zdrojem k životu Atanáše Kopeckého je rukopisný biografický text³⁷, který sestavil Jan Freiberk (rok zde není uveden, ale s jistotou víme, že byl sepsán mezi roky 1871–1904), učitel v Třebši, který vyšel s úpravami a s dalším faktografickým rozšířením i tiskem v rámci publikace *Královéhradecké vzpomínky* Václava Řezníčka v roce 1904. Po stranách textu jsou místy poznámky, které jsou podepsány – „syn Jan“. Jedná se o syna Atanáše Kopeckého Jana Kopeckého, který tento text také zaslal Václavu Řezníčkovi. Freiberk prokazatelně vychází z více zdrojů. Místy cituje zápisky Atanáše Kopeckého³⁸, které se dnes nachází v soukromých rukou jeho rodinných příbuzných, na místech dalších nalézáme citace z jiných pramenů (ocenění, korespondence, ...). Osobní zápisky Atanáše Kopeckého

³⁴ ONDRÁK, František – HOFMAN, Jaroslav: *Hedvábnictví*, 1. vyd., Praha, Státní zemědělské nakladatelství 1957, 167 s.

³⁵ TAVALÁŠEK, Oldřich, et al.: *Tkalcovská příručka*, Praha, Státní nakladatelství technické literatury 1980, 740 s.

³⁶ Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen SOkA HK), Česká hedvábnická jednota Hradec Králové (dále jen ČHJ HK), inv. č. 6, kart. č. 1, Život a dílo Atanáše Kopeckého.

³⁷ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem.

³⁸ Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, zápisky Atanáše Kopeckého, 1860–1871.

nejsou v textu dále citovány, jelikož k daným momentům v Kopeckého životě bylo využito vždy pramenů jiných, které měly širší informační rozsah. Ve stejném archivním fondu se nachází také kopie křestních listů některých Kopeckého dětí, osobní korespondence či korespondence jeho příbuzných, která sem byla taktéž zařazena.

K životu Kopeckého se dále vztahují rukopisné rodinné paměti³⁹ sestavené v letech 1947–1959 Marií Kopeckou, rozenou Ludvíkovou, manželkou jednoho z potomků Kopeckého. Tyto paměti obsahují celkem 137 popsaných stran. V textu je 5 stran věnováno Atanáši Kopeckému. Autorka zprostředkovává paměti svého manžela Jana Kopeckého ml. a jeho otce Jana Kopeckého st. (již zmiňovaný syn Atanáše Kopeckého). Místy se zde vyskytují faktografické nepřesnosti, proto byl tento informační zdroj srovnáván s dobovými prameny, aby se docílilo větší přesnosti. Pokud nacházíme výrazné neshody s jinými prameny či literaturou, je na ně upozorněno v poznámkovém aparátu.

Ve fondu rodiny Kopeckých se nachází zmiňované poznámky Atanáše Kopeckého. Ty se skládají z 5 papírů o velikosti cca 15×10 cm. Jsou psány psacím humanistickým písmem a pouze českým jazykem. Kopecký zde velmi krátce hodnotí osobní život a svou práci. Z těchto zápisků prokazatelně čerpali Jan Freibek i Marie Kopecká.

V soukromých rukou se také nachází prameny hmotné povahy – ozdobná náprsní jehlice⁴⁰, ocenění od hraběnky Harrachové za hospodářský přínos v oboru hedvábnictví, dále fotografie nábytku Atanáše Kopeckého. Fotografie zachycuje dvě zarámované daguerrotypie⁴¹. Na jedné z nich je Atanáš Kopecký a na druhé je jeho žena Karolína Kopecká, rozená Voglová.

Pro nedostatek informací o mládí Kopeckého byly využity také matriční záznamy jeho příbuzných. Tyto záznamy se nachází ve Státním oblastním archivu v Zámrsku ve sbírce matrik Východočeského kraje, která obsahuje matriky farního úřadu římskokatolické církve z Chřenovic a matriky farního úřadu římskokatolické církve z Hradce Králové. Dále bylo využito matričních záznamů farního úřadu v Příbrami, které jsou uloženy ve Státním oblastním archivu v Praze. Tyto poznatky pomohly dostatečně

³⁹ Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, KOPECKÁ, Marie: *Rodinné paměti*, 1947–1959, 137 s.

⁴⁰ Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Ozdobná jehlice.

⁴¹ Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Fotografie dvou zarámovaných daguerrotypií (A. Kopecký a K. Kopecká, roz. Voglová)

utříbit jednotlivé zlomkovité záznamy z výše uvedených pramenů, které postrádaly faktografickou přesnost, a také umožnily tuto etapu Kopeckého života informačně rozšířit.

Zde je třeba upozornit na pramen hmotné povahy – pamětní mramorovou desku, která je umístěna na zdi kuklenského hřbitova (u kostela sv. Anny – Denisovo nám. 172/11, Kukleny, 500 04 Hradec Králové). Na této desce jsou připomenuta jména zemřelých členů rodiny Kopeckých, kteří žili v Hradci Králové, jedná se o Atanáše Kopeckého, jeho ženu Karolínu a dceru Marii. Nápis však obsahuje faktografickou chybu, smrt Kopeckého je zde posunuta o celý měsíc (namísto 13. září 1871, které je uvedeno v matričním záznamu o Kopeckého úmrtí, je zde uvedeno datum 13. října 1871).

Z pramenů k historii hedvábnictví v 19. století bylo využito především publikací, které nashromáždila Knihovna Antonína Švehly. V depozitáři této knihovny v Kojeticích (většinu publikací a periodik z 19. století zprostředkovává Knihovna Antonína Švehly také v digitalizované podobě) jsou uloženy výroční zprávy pražského hedvábnického spolku, publikace o chovu bource morušového a pěstování morušovníků či různá periodika zaměřená na hospodářství. Nejvýznamnějším pramenem pro tuto práci, který je právě zde uložen, jsou *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*⁴², které vydával pražský hedvábnický spolek v letech 1865 až 1869. Díky tomuto prameni je možné sledovat vývoj českého hedvábnictví 19. století, umožňuje nám také nahlédnout do vývoje jednotlivých spolků, poukazuje na dobové problémy v tomto hospodářském odvětví (např. nemoc housenek bource morušového) atd. Na stránkách onoho periodika byly sledovány dobové hedvábnické trendy, do češtiny překládány zahraniční odborná pojednání a výtahy ze světových přednášek, spolky zde nabízely k prodeji různé vlastní produkty a v neposlední řadě se zde přispěvatelé dělili o vlastní zkušenosti, podávali různé návrhy a podněty. Tento pramen současní autoři, kteří byli výše zmíněni, často opomíjejí. Právě díky tomuto časopisu se můžeme dozvědět např. o historickém vývoji výroby hedvábí z jiných živočišných vláken než těch, která produkují bourci morušoví.

Analýze byly podrobeny také školní učebnice či texty s výchovnou funkcí, které se věnují hedvábnictví. Z těchto pramenů lze jmenovat např. dílo Jana Pátka *Učebnj kniha*

⁴² Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1865–1869.

o hedvábnictw [sic!]⁴³ z roku 1860, publikaci Josefa Kramáře *Navedení k hedvábnictví* [sic!] *pro školy hospodářské a rolníky*⁴⁴ či vzdělávací a výchovnou literaturu pro dívky Františky Hansgirkové *Průvodce dívky a budoucí hospodyně*⁴⁵ z roku 1869. Tyto texty pomáhají dotvořit obraz toho, jaké postavení mělo hedvábnictví ve školství a jak k němu bylo přistupováno. Dalším pramenem v oblasti hedvábnictví ve školství 19. století je periodikum *Školník, časopis katolického učitelstva* (pro účely této práce byly autorem podrobně analyzovány ročníky 1–7). Do tohoto časopisu zasílal různé nabídky a podněty právě Atanáš Kopecký, který zde taktéž informoval o stavu zahrady královéhradecké reálné školy. Jsou zde otištěna nařízení místodržitelství, která se přímo týkala hedvábnictví, a prostřednictvím tohoto tisku byli vyzýváni učitelé, aby přispívali k hedvábnickým snahám ve svém regionu. V digitalizované podobě tento časopis veřejnosti zprostředkovává Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové.

Prameny, které se přímo vztahují ke královéhradecké hedvábnické jednotě, jsou uloženy ve Státním okresním archivu Hradec Králové ve fondu Česká hedvábnická jednota Hradec Králové⁴⁶, který uspořádala a inventarizovala Milena Lenderová v prosinci roku 1986. Fond obsahuje 15 inventárních čísel a 2 evidenční jednotky, tj. 2 kartony. Celkový rozsah fondu činí 0, 25 běžných metrů. Do královéhradeckého okresního archivu byl převeden z Krajského muzea východních Čech. Po jednotě se nedochovaly žádné úřední knihy, fond je tvořen především spisy finanční povahy. Přestože je obsahově spíše torzovitý, představují písemnosti v něm uložené nezastupitelný pramen při rekonstrukci činnosti České hedvábnické jednoty v Hradci Králové. Obsahuje tiskoviny, které slouží jako pramen k dějinám hedvábnictví v celých Čechách (např. stanovy a výroční zprávy pražského hedvábnického spolku). Jak bylo již uvedeno, obsahuje také písemnosti týkající se života a působení Atanáše Kopeckého.

V této práci byla využita následující inventární čísla. Číslo 2 obsahuje výroční zprávy, z nichž jedna je z chlumského odboru jednoty, kterou sepsal František Mazanec, hraběcí tajemník Oktaviána Kinského. Jedná se o zprávy, které pochází z 60. let 19. století a dobře mapují první roky fungování jednoty.

⁴³ PÁTEK, Jan: *Učebnj kniha o hedvábnictw* [sic!], Brno, Karel Winiker 1860, 89 s.

⁴⁴ KRAMAŘ, Josef: *Navedení k hedvábnictví* [sic!] *pro školy hospodářské a rolníky*, Olomouc, J. Groak 1867, 74 s.

⁴⁵ HANSGIRGOVÁ, Františka: *Průvodce dívky a budoucí hospodyně*, Praha, I. L. Kober 1869, 142 s.

⁴⁶ SOKA HK, ČHJ HK.

V čísle 3 jsou obsaženy jednatelské zprávy, které zachycují dění v jednotlivých odborech. Máme tedy přehled o tom, jací členové zde působili, zda řádně platili příspěvky atd.

Číslo 4 obsahuje spolkové stanovy. V královéhradecké jednotě byly za dobu její činnosti schváleny 3 verze stanov. Lze z nich vyvodit fungování spolku, jeho cíle, prostředky k dosažení cílů apod. Kromě toho číslo obsahuje tiskoviny, které mají výpovědní hodnotu pro pražské spolkové hedvábnictví.

V čísle 5 se nachází soupis členů, prezenční listiny, seznamy příspěvků a evidence distribuce vajíček. Prostřednictvím obsahu tohoto čísla lze přehledně evidovat počet členů v určitých letech. Součástí je korespondence z oblastních odborů jednoty. Seznamy příspěvků se dochovaly téměř za každý rok fungování jednoty, proto z nich lze vyčíst změny ve spolkovém vedení, o kterých jiné prameny nevyprávějí.

Jak bylo již zmíněno, v 6. čísle se nachází pozůstalost Atanáše Kopeckého.

V čísle 7 můžeme nalézt tiskoviny o pěstování moruší a chovu bource včetně výročních zpráv pražského spolku. Mimoto obsahuje spisek Atanáše Kopeckého, o kterém pojednává samostatná kapitola naší bakalářské práce. Slouží jako dobrý informační zdroj k dobovým pěstitelským a chovatelským postupům. Zde je uloženo 5. rozmnožené vydání⁴⁷ této publikace. Práce využila i dalších dostupných vydání, 2. vydání⁴⁸ je uloženo např. v Muzeu Českého ráje v Turnově a 4. vydání⁴⁹ je k nalezení např. v Národním muzeu v Praze. Kopecký totiž své pojednání postupně informačně rozšiřoval. Nemladší vydání, které je uloženo právě v královéhradeckém okresním archivu, obsahuje pasáž, která se věnuje výrobě hedvábí z oněch zmiňovaných alternativních zdrojů. V neposlední řadě se zde nachází pojednání Ferdinanda Hillera *Hospodářský význam a výnos hedbávnictví [sic!] v Čechách*⁵⁰ z roku 1868, jedna z dobových obhajob finančního výnosu hedvábnictví. V textu práce je na ni opakovaně odkazováno.

⁴⁷ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 5. rozmnožené vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1866, 16 s.

⁴⁸ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 2. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1861, 10 s.

⁴⁹ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 4. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1864, 16 s.

⁵⁰ HILLER, Ferdinand: *Hospodářský význam a výnos hedbávnictví [sic!] v Čechách*, Praha, F. Hiller 1868, 12 s.

Číslo 8 obsahuje tiskoviny, které se vztahují k zániku spolku. V naší práci jich bylo využito v předposlední kapitole.

V 9. čísle je obsažena spolková korespondence. Jde především o dopisy, které v posledním roce svého života zasílal jednotě její místopředseda Kopecký.

V čísle 10 se nacházejí tištěné pozvánky k valným hromadám včetně jejich programů. Díky tomuto pramenu se dozvídáme, co se na schůzkách zřejmě odehrávalo a jaké aktuální problémy se zde řešily. Informuje nás také o případných výstavách apod. Dále obsahuje informace o různých hedvábnických soutěžích konaných v rámci celých Českých zemí. Nachází se zde také text, který rozesílal Atanáš Kopecký mezi učitele. Dozvídáme se z něho o specifickém postavení pedagogů v rámci královéhradeckého spolku. Nalezneme zde také výtisk periodika *Oesterreichische Seidenbau-Zeitung: Organ der k. k. Seidenbau-Versuchsstation in Görz*⁵¹, v němž se vyskytují články o martináči dubovém, nočním motýlu, který taktéž produkuje hedvábná vlákna.

Číslo 11 obsahuje věcný spolkový inventář, prostřednictvím něhož jsme dobře informováni o tom, co bylo v dané době ve společném vlastnictví jednoty.

V čísle 12 se nachází kupní smlouva morušové zahrady v Kuklenách. V práci je tento pramen využit, jelikož informačně doplňuje první spolkovou výroční zprávu.

V neposlední řadě bylo pracováno s číslem 14, ve kterém se nachází účet fondu na postavení domku v morušové zahradě. Tento pramen ale nevypovídá o tom, zda byla stavba domku opravdu realizována.

V práci nebylo využito inventárního čísla 1, nalezneme v něm pouze podací protokol. Dále nevyužila 13. čísla, v němž se nachází závěrečné účty společně se spořitelní knížkou, a čísla 15, které taktéž obsahuje spolkové účty.

Jak bylo uvedeno, fond královéhradecké jednoty je spíše torzovitý, tento nedostatek může ale do velké míry kompenzovat dobový periodický tisk. Jelikož byl Kopecký častým odborným přispěvatelem *Hospodářských novin*, které vydávala C. k. vlastenecko-hospodářská společnost pro Království české, dochovaly se na stránkách tohoto periodika také Kopeckého hedvábnické plány, které tak můžeme s velkou přesností datovat. Po analýze všech příspěvků týkajících se Kopeckého

⁵¹ *Oesterreichische Seidenbau-Zeitung: Organ der k. k. Seidenbau-Versuchsstation in Görz*, roč. 1, 1869, č. 1, 8 s.

v začátku 60. let 19. století, může autor práce vyvodit jednotlivé kroky, které k založení jednoty vedly. Kromě *Hospodářských novin* (roč. 12–21) byla autorem analyzována periodika *Národní listy* (roč. 1–11) a *Pokrok hospodářský* (roč. 1–3). Právě syntézou informací získaných podrobnou analýzou těchto tří periodik bylo možno rekonstruovat činnost královéhradecké jednoty a jejího předsedy Atanáše Kopeckého mezi lety 1863–1871. Díky článkům známe např. přesné počty morušovníků, které se v Hradci Králové a jeho okolí v jednotlivých letech nacházely. Pokud se nedochovaly výroční zprávy spolku z určitých let, pak nalézáme jejich resumé právě na stranách *Hospodářských novin* a *Pokroku hospodářského*. Tyto noviny jsou tedy nezastupitelným pramenem k dějinám hedvábnických spolků a jednot v Českých zemích, jejichž archivní fondy jsou informačně neúplné. V digitalizované podobě zprostředkovává *Hospodářské noviny* i *Pokrok hospodářský* Národní knihovna České republiky a *Národní listy* Moravská zemská knihovna.

Úplný výčet použitých pramenů, které byly v této práci využity či na ně bylo jiným způsobem odkazováno, je uveden na konci práce v příslušném oddílu.

1 Historie hedvábnictví v Českých zemích

1.1 Hedvábnictví do konce 17. století

Počátky hedvábnictví se nejčastěji kladou do 3. tisíciletí před n. l. Klasická čínská literatura se zmiňuje o hedvábných tkaninách, které se měly vyrábět v provincii Šantung již v roce 2 255 před n. l.⁵² Ještě hlouběji do historie nás zavedou mnohé báje i závěry archeologických výzkumů.⁵³ Hedvábí se využívalo k různým účelům, později mimo jiné k výrobě psací látky, tzv. chi, jež zřejmě zavedla podnět ke vzniku papíru.⁵⁴ Na evropský kontinent se hedvábí celá staletí pouze dováželo, a to po tzv. velké hedvábné cestě.⁵⁵ Očividně dlouhou dobu v Evropě panovala neznalost výroby této látky, protože s prvními důkazy o chovu bourců morušových se setkáváme až v 6. století n. l., tj. za panování císaře Justiniána I. Ale ani potom se nesetkáváme s masovější evropskou produkcí. Teprve když se hedvábnictví rozšířilo do Itálie ve 13. století, můžeme zaznamenat postupné šíření znalostí o chovu bource morušového a pěstování morušovníků téměř do všech evropských regionů.⁵⁶

V Českých zemích se hedvábnickou výrobu pokusil zavést již král Karel IV., který do Prahy pozval tkalce z Luccy. Avšak tento pokus se rozpadl již za krále Václava IV. Hedvábné látky byly i v této době známkou luxusu a vkusu, což dokazuje i dochované svědectví současníků Johany Berkové, kteří neopomněli zmínit, že právě ona byla nositelkou první hedvábné košile v Českých zemích v roce 1521.⁵⁷

Již lépe zmapované pokusy o výrobu hedvábí, nejen z importované suroviny, zaznamenáváme v první polovině 17. století. Jsou spojeny především s osobami Karla z Lichtenštejna (na panství zábřežském a valtickém) a Albrechta z Valdštejna (na území Frýdlantského vévodství, především v okolí města Jičín).⁵⁸ Naneštěstí tyto snahy

⁵² PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 174.

⁵³ ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 91.

⁵⁴ ZUMAN, František: *Knížka o papíru*, Praha, Společnost přátel starožitností 1947, s. 7.

⁵⁵ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 89.

⁵⁶ ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 91. O historii světového hedvábnictví pojednává např. britská historička Priscilla Lowry: LOWRY, Priscilla: *The Secrets of Silk: From Textiles to Fashion*, Auckland, St John's Press 2004, 198 s.; LOWRY, Priscilla: *The Secrets of Silk: From the Myths and Legends to the Middle Ages*, Auckland, St John's Press 2003, 196 s.; LOWRY, Priscilla: *The World of Silk*, Auckland, St John's Press 2014, 264 s.

⁵⁷ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 180.

⁵⁸ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 6. Taktéž: PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 92.

ukončila smrt obou šlechticů.⁵⁹ Ačkoli v rámci celé habsburské monarchie hedvábnictví finančně podporoval např. císař Leopold I., na podobné pokusy si musely České země počkat ještě téměř jedno další století.⁶⁰

1.2 Hedvábnictví za Marie Terezie a Josefa II.

V roce 1724 za účelem nakupování surového hedvábí v zahraničí vznikla v Čechách akciová společnost, která měla zbudovat hedvábnickou manufakturu.⁶¹ S novým pokusem zavést hedvábnictví, tentokrát v Praze, přišli roku 1749 Italové Cremery a Locatelli, kteří dostali povolení vysázet morušové stromy v pražských městských příkopech. Tyto sady ale byly nakonec prodány Komerčnímu spolku v Praze. Ačkoli se tedy tento pokus neseťkal s větším úspěchem, šířilo se hedvábnictví, především díky šlechtici Bernardu Scottimu de Compostella, po celých Čechách a v roce 1762 se v Praze uskutečnilo tzv. partikulární vyučování o hedvábí.⁶²

K rozšíření hedvábnictví v celých Českých zemích značně přispěla i královna Marie Terezie, která v souladu s merkantilistickými zásadami podporovala především zpracování domácí suroviny ve všech svých korunních zemích.⁶³ K tomuto účelu byl vydán v roce 1759 dvorský dekret, který nařizoval vysazovat morušové sady bez přihlížení k místním podnebním podmínkám,⁶⁴ a v letech 1763 přibýly dva patenty, které vyzývaly města k věnování se hedvábnictví zvýšenou měrou. Druhý patent také výslovně nařizoval vysazovat morušovníky podél silnic a na pastvinách. Součástí dalšího patentu z roku 1764 byl také návod k chovu bourců.⁶⁵ Veškerý užitek z výsadby morušovníků i chovu bourců nebyl až do roku 1771 zdaněn, pěstování s chovem bylo dokonce finančně

⁵⁹ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 33; taktéž: WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 6.

⁶⁰ ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 91.

⁶¹ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 92.

⁶² WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 7–8.

⁶³ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 33–34. Taktéž: STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 36.

⁶⁴ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 34.

⁶⁵ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 10.

podporováno.⁶⁶ Taktéž byl zaveden systém vládního výkupu zámotků.⁶⁷ Větší morušové sady pak na základě patentů vznikly i v Berouně, Českých Budějovicích a Písku.⁶⁸

V těchto snahách pokračoval posléze i císař Josef II., avšak po jeho smrti začalo domácí hedvábnictví upadat, mimo jiné kvůli nepoctivosti královských úředníků, kteří si z odměn sami strhávali značnou část,⁶⁹ až nakonec dočasně zaniklo.⁷⁰ Není se čemu divit, pokud uvážíme, že se cena výkupu zmenšila až na 1/8 původní ceny. Dalším problémem bylo, že jediným odběratelem byly v této době pouze královské přádelny.⁷¹ Značná část pražských morušových dřevin byla poražena a využita ke knihtiskařským účelům.⁷²

1.3 Hedvábnický průmysl v Českých zemích v 19. století

První manufaktura na zpracování hedvábí na území Českých zemí, která nabyla na významnosti, byla pražská manufaktura založená v roce 1751, o níž se zasadili především bratři Lotičtí svým návrhem z roku 1693. Ovšem teprve s příchodem tovární výroby dosáhlo hedvábnictví větších hospodářských významů.

V 18. století hedvábnickou výrobu pozitivně ovlivnily vzorovací mechanismy tkacích stavů, jejichž nejdokonalejším typem se stal tzv. žakárový systém francouzského vynálezce Jacquarda. Nicméně první takové mechanické stavy na území Českých zemí byly k vidění v moravskotřebovské továrně až od roku 1845.⁷³

Nejvíce továren na hedvábí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku postupně vznikalo v 50. až 70. letech 19. století, kdy se středisko hedvábnického průmyslu začalo z Vídně přesouvat za podstatně nižšími mzdovými náklady.⁷⁴ Na konci 19. století byly právě v Českých zemích největší hedvábnické tkalcovny v celém Rakousku-Uhersku.⁷⁵ Ze 117 hedvábnických podniků v Předlitavsku se zde sice nacházelo jen 28, v nichž ale

⁶⁶ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 93.

⁶⁷ ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 223.

⁶⁸ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 34.

⁶⁹ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 11.

⁷⁰ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 93.

⁷¹ HILLER, Ferdinand: *Hospodářský význam a výnos hedvábnictví [sic!] v Čechách*, Praha, F. Hiller 1868, s. 4.

⁷² WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 12.

⁷³ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 184.

⁷⁴ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, et al.: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, s. 281.

⁷⁵ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 184.

dohromady bylo zhruba 80 % všech předlitavských mechanických tkalcovských stavů a 70 % všech dělníků tohoto oboru.⁷⁶ Epicentry hedvábnického průmyslu se staly především, mimo již zmíněnou Moravskou Třebovou, Moravská Chrástová, Chrástava u Liberce, Šumperk, Vítkov a Rýmařov.⁷⁷ Tyto továrny zpracovávaly do počátku 60. let pouze dováženou surovinu, přesto dokázaly vyhovět poptávce po tomto zboží, které tím více bylo vnímáno jako luxusní a vzácné.⁷⁸ V roce 1880 činila hodnota produkce v Českých zemích zhruba 9 000 000 zl.⁷⁹ Což opravdu není mnoho v porovnání např. s bavlnářstvím (hodnota produkce tkalcoven bavlny činila ve stejném roce pouze v Čechách přes 57 000 000 zl.) či se soukenictvím a vlnářstvím (jenom na samotném Liberecku dosahovala hodnota produkce kolem 52 700 0000 zl.).⁸⁰

1.4 Velký rozvoj zájmového hedvábnictví v 19. století

O obnovu hedvábnictví, v pražském okruhu především, se zasloužil v prvním desetiletí 19. století lombardský obchodník Giuseppe Rangheri a v jeho úsilí pokračoval i jeho syn Enrico.⁸¹

V roce 1814 také C. k. vlastenecko-hospodářská společnost vynaložila iniciativu k obnově výsadby moruší a chovu bourců, díky níž sice nakonec bylo prosazeno založení hedvábnického odboru, ale ten byl ustanoven až v roce 1865.⁸² Avšak to byla již doba „zlatého věku českého [sic!] hedvábnictví“, kde hlavní roli sehrály hedvábnické jednoty a spolky.⁸³

⁷⁶ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, et al.: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, s. 281.

⁷⁷ JAKUBEC, Ivan, et al.: *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1992*, s. 40. O hedvábnickém průmyslu v Čechách a na Moravě podrobněji pojednává např.: JEŘÁBEK, Jindřich: *Historie a současnost hedvábnického průmyslu v Čechách a na Moravě*, Moravská Třebová, Hedva 1992, 131 s.

⁷⁸ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 34.

⁷⁹ JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, et al.: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, s. 281.

⁸⁰ Tamtéž, s. 279–280.

⁸¹ ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 93. Italským propagátorům hedvábnictví je věnována např. studie: MAŘÍKOVÁ, Martina: Italské pěstitele moruší v Praze první poloviny 19. století, in: HOJDA, Zdeněk, et al.: *Naše Itálie, stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*, s. 305–312.

⁸² WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 13–16.

⁸³ Tamtéž, s. 17.

1.4.1 Hedvábnické jednoty a spolky

Klíčoví dodavatelé surového hedvábí v Rakousku se nacházeli na území Lombardie, italských krajích monarchie.⁸⁴ Když se tohoto území po prohrané válce v roce 1859 rakouský císař vzdal ve prospěch Francie,⁸⁵ bylo potřeba nahradit tuto ztrátu produkcí domácí. V Českých zemích se tato potřeba setkala s velmi rychlou odezvou.⁸⁶

K tomu napomohl především spolkový patent z roku 1852 a jeho následné úpravy.⁸⁷ Ačkoli je patent často vnímán jako potlačení občanských svobod nabytých za revoluce 1848/1849, na spolky, jejichž zájmem bylo zemědělství, byl dopad spíše pozitivní a setkávaly se již v 50. letech, v době tzv. neoabsolutismu, s podporou. K založení spolku byl nutný souhlas císaře, ministerstva vnitra nebo zemského úřadu.⁸⁸ Od prosince 1867 vznikla možnost zakládat spolky pouze ohlášením a spolek mohl být zrušen jen tehdy, když byl v nějakém ohledu v rozporu se zákonem.⁸⁹

Zřejmě s prvním návrhem založit v Čechách spolek věnující se hedvábnictví přišli statkář Mikuláš Wang, zámecký kaplan na Orlíku Václav Čáp, lesní rada a docent pražské polytechniky Křištof Liebich a správce pivovaru v České Lípě Karel Hlava,⁹⁰ kteří se hedvábnictvím již delší dobu zabývali.⁹¹ V říjnu roku 1861 podali návrh stanov pražskému policejnímu ředitelství a začali svou myšlenku propagovat především v prostředí okolních škol. Do 89 škol zaslali darem sazenice moruší a také přidali česky psanou naučnou literaturu – *Prostonárodní navedení k pěstování stromu morušového*⁹² od již zmíněného Mikuláše Wanga.⁹³

⁸⁴ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 17.

⁸⁵ BĚLINA, Pavel – HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny země Koruny české XI. a*, s. 409.

⁸⁶ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 17.

⁸⁷ JAKUBEC, Ivan, et al.: *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1992*, s. 18.

⁸⁸ SOBĚHART, Radek: Patent spolkový (1852), in: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, et al.: *Encyklopedie českých právních dějin V. svazek Pa – Právni*, s. 147–149.

⁸⁹ PAVLÍČEK, Václav: Právo spolčovací, in: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, et al.: *Encyklopedie českých právních dějin VII. Svazek Právo pra – Prob*, s. 379.

⁹⁰ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 37.

⁹¹ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 17.

⁹² VANG, Mikuláš: *Prostonárodní návod ku pěstování moruše pro hedvábnictví [sic!] české*, Praha, Jindřich Mercy 1862, 20 s.

⁹³ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 37.

Tito iniciátoři již dříve vydali mnohé tematické publikace, byť často v němčině⁹⁴, a později sepsali i další, již česky psaná odborná pojednání, která se stala základem pro rozšíření pěstitelských a chovatelských snah v celých Českých zemích.⁹⁵

V lednu roku 1863 se spolek dočkal schválení a v květnu téhož roku se konala ustanovující valná hromada Českého spolku pro pěstování moruší a hedvábnictví v Praze⁹⁶, na které byl Mikuláš Wang zvolen předsedou, Krištof Liebich místopředsedou a jednatelem spolku byl ustanoven Ferdinand Hiller. Členská základna silně narůstala, již v červenci dosáhla počtu 269 osob. Velký ohlas mělo založení spolku především u šlechty, takže mezi prvními členy nacházíme např. Žofii Buquoiovou, Rudolfa Chotka, Eugena Černína, Jana Harracha, Josefínu Kinskou, Jana Lobkowicze, Karla Schwarzenberga či Leopolda Toskánského. Další zakládající členové byli kupříkladu měšťan Antonín Brož, pražský arcibiskup Bedřich Schwarzenberg, opat a zemský prelát premonstrátského kláštera Marian Heintl či velkoobchodník Ferdinand Kolb. Taktéž lze zmínit, že čestnými členy se stali knížata Jan Adolf a Josef Adolf Schwarzenbergovi, ministr Belcredi či František Ladislav Rieger, spoluzakladatel Národní strany.⁹⁷

⁹⁴ Např.: LIEBICH, Christoph: *Der Seidenbau in Böhmen, und seine grossen Vortheile, aus wirklicher Erfahrung gardestellt*, Praha, Haase Söhne 1837, 128 s.; LIEBICH, Christoph: *Der Maulbeerbaum als Waldbaum und als Grundlage des deutsch-österreichischen Seidenbaues*, Vídeň, Braumüller 1859, 153 s.

⁹⁵ Např. LIEBICH, Krištof: *Hedvábnictví [sic!] dle zásad rozumových*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1865, 34 s.; HLAVA, Karel: *Krátké naučení o chování moruší a hedvábníků [sic!] beze všeho strojení, jenom dle zákonů moudré přírody*, Česká Lípa, Vlastním nákladem 1863; nebo publikace jiného člena tohoto spolku: KRAMÁŘ, Josef: *Navedení k hedvábnictví [sic!] pro školy hospodářské a rolníky*, Olomouc, Josef Groak 1867, 74 s.

⁹⁶ Spolek sice nemá vlastní samostatný archivní fond, torzovitý materiál ale dříve shromáždil prof. Jan Marek, v jehož osobním fondu, který se nachází v archivu Národního zemědělského muzea, je také uložen; viz: Archiv Národního zemědělského muzea, Osobní fond Jan Marek, Spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví v Praze. Významná část dokumentů tohoto spolku se nachází ve fondu Vlastenecké hospodářské společnosti v Národním archivu v Praze; viz: Národní archiv, fond Vlastenecká hospodářská společnost.

⁹⁷ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 21–20. Taktéž: STEINOVÁ, Šárka: *Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945*, in: *Prameny a studie*, s. 37. Seznam významných členů tohoto spolku uvádí Bohumil Weinzettel na konci své publikace; viz: WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 57–60; dále se seznam členů nachází ve výročních zprávách. Např. všech osob v určitém roce.: HILLER, Ferdinand: *Zpráva českého spolku pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze na konci roku 1868*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1869, s. 9–25; nebo jen těch, kteří onoho roku přistoupili: HILLER, Ferdinand: *Zpráva českého spolku pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze na konci roku 1870*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1871, s. 9–10. Ucelený seznam je k nalezení také v Národním archivu; viz: Národní archiv, fond Vlastenecká hospodářská společnost, kniha č. 47.

Účel spolku v širším slova smyslu byl – „*co nejvíce možná pěstění moruší a hedbávnictví rozšiřovati*. [sic!]“⁹⁸ Nejdůležitějším prostředkem k dosažení tohoto účelu byla osvěta. Spolek si vytyčil za cíl pořádat přednášky, kurzy a výstavy o hedvábnictví, zprostředkovávat prodej zpracovaných zámotků a vydávat odborné periodikum – prvně německy psaný měsíčník *Allgemeine Seidenbau-Zeitung*⁹⁹, který vycházel mezi roky 1864–1869, a posléze česky psané *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*¹⁰⁰ (vydávané mezi lety 1865–1869).¹⁰¹ Propagace přinesla kýžené ovoce, již v roce 1865 měl spolek kolem 700 členů a 120 „*okresních stanic*“.¹⁰²

Zájmové hedvábnictví, především chov bourců, se obratem rozšířil až do nezvladatelné míry, kterou podtrhává řada absurdních situací – např. domácí produkce morušových listů nestačila zásobit jednotlivé nadšence, kteří byli schopni odchovat během jednoho roku až 200 000 housenek a museli značnou část nechat uhynout.¹⁰³ Velký zájem dokládá i vysoká návštěvnost výstav, nejen tuzemských (např. v březnu roku 1865 se konala hedbávnická výstava v Praze na Žofíně¹⁰⁴), ale i velkých mezinárodních (pražský spolek byl zastoupen např. na hospodářské výstavě v Kolíně nad Rýnem roku 1865¹⁰⁵), na kterých mnozí jednotlivci získali peněžité ceny či diplomy.¹⁰⁶

Pražský spolek velmi dobře spolupracoval se všemi hedbávnickými jednotami v celém Rakouském císařství a vedl si statistiky o počtech jejich moruší i zámotků.¹⁰⁷ Mezi roky 1865 až 1873 spolku předsedal Jan hrabě Harrach, za jehož předsednictva v roce 1868 došlo ke spojení spolku s výše uvedeným odborem

⁹⁸ *Stanovy českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865, s. 3.

⁹⁹ *Allgemeine Seidenbau-Zeitung*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1864–1869.

¹⁰⁰ *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*: Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865–1869.

¹⁰¹ *Stanovy českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865, s. 3–4.

¹⁰² STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 38. Taktéž: HILLER, Ferdinand: *Hlavní zpráva o činnosti českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze v době svého tříletého trvání od 18. května 1863 až do 18. května 1866*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1866, s. 3; taktéž: HILLER, Ferdinand: *Hlavní zpráva o činnosti českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze*, in: *Hospodářské noviny*, roč. 17, 1866, č. 44, s. 350.

¹⁰³ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 28; taktéž: STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 42.

¹⁰⁴ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 20–21.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 23.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 30.

¹⁰⁷ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 41.

C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti, čímž tento odbor zanikl a členové přestoupili k pražskému českému spolku, na který se přesunula plná podpora C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti.¹⁰⁸

V lednu roku 1863 se nedočkal v Čechách schválení pouze spolek pražský, ale dále také Hedvábnická jednota v Mostě, která čítala na konci téhož roku přes 400 členů, v únoru byla povolena Hedvábnická jednota v Hradci Králové, o které bude tato práce dále pojednávat podrobněji. Následujícího roku přibyl hedvábnický spolek v Jičíně, jehož členská základna čítala asi 120 osob, a v neposlední řadě vznikla v roce 1865 Hedvábnická jednota v Domažlicích^{109, 110}.

Pokus o založení hedvábnického spolku můžeme sledovat i v Litomyšli, ale ani po trojnásobné výzvě nikdo nepředložil C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti požadovaná statistická data. František Špatný, známý především svou lexikografickou prací, proto v roce 1866 při sestavování statistik hedvábnických jednot a spolků předpokládal, že se tato jednota záhy rozešla.¹¹¹

Nezávisle na českém hedvábnictví se rozvíjelo také hedvábnictví moravské a slezské. Už v květnu roku 1862 byl ustanoven Moravský spolek hedvábnický v Olomouci¹¹², jehož duší se stal tovačovský farář Theodor Mayer.¹¹³ V roce 1875 čítal tento spolek 2 327 členů a byl bezkonkurenčně největší v Rakousku. O dobré fungování tohoto spolku se zasloužili Mayerovi pokračovatelé, především to byl přerovský lékárník a knihtiskař Josef Kramář a jeho zeť prof. Jan Rudolf Demel. Spolkovým „protektorem“ se stal olomoucký arcibiskup Bedřich Fürstenberg.

Již v roce 1859 vznikl slezský hedvábnický spolek v Opavě, jehož „protektorem“ byl kníže Lichtenštejn, vévoda opavský a krnovský. Předsedou se stal opavský zemský soudní rada Alois Kürschner. V roce 1866 měl 1 300 členů a 166 spolkových stanic napříč

¹⁰⁸ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 44. Taktéž: LUŠTINEC, Jan – TLUSTÝ, Jaromír – NOSEK, Petr: *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*, s. 37.

¹⁰⁹ Fond této jednoty se nachází v: Státní okresní archiv Domažlice, Hedvábnická jednota Domažlice.

¹¹⁰ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 32–33.

¹¹¹ ŠPATNÝ, František: Statistika hedvábnických [sic!] jednot v království Českém [sic!] koncem měsíce prosince 1866, in: *Hospodářské noviny*, roč. 19, 1868, č. 3, s. 20.

¹¹² Fond tohoto spolku se nachází v: Státní okresní archiv Olomouc, Moravský spolek hedvábnický.

¹¹³ SAVIN – SKÁLA: Obrovská moruše v Prostějově, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 1, s. 7.

Slezskem, Moravou, Uhry i Čechy. Jeho členové se zde zasloužili o výsadbu více než 1 150 000 morušovníků.¹¹⁴

Hedvábnictví mělo své příznivce i nepřátele. Mnohokrát bylo poukazováno na nesmyslnost a neúčinnost tohoto odvětví. Zpochybňovala se výdělečnost a předkládalo se opakování špatných zkušeností z minulosti. Proto museli mnozí členové spolků vydávat různé obrany, v nichž se snažili všemožné námitky vyvrátit. Jednu z takových prací apologetického charakteru vydal např. Ferdinand Hiller, jednatel pražského hedvábnického spolku a od roku 1873 jeho předseda,¹¹⁵ která vyšla prvně v rámci I. dílu *Letopisů rolníka nového věku*¹¹⁶ a pojednává o hospodářském významu a výnosu hedvábnictví v Čechách.¹¹⁷ O různých možnostech výdělečnosti se zmíníme v kapitole 2.4.3 *K možnostem využití nezpracovaných zámotků*.

1.5 Bourec morušový ve školství

V 70. letech 18. století se začaly uplatňovat snahy doplnit školní vzdělávání praktickými dovednostmi, a tím v období manufakturní výroby propojit školu s praktickým životem. Významnou osobností byl v těchto směrech bezpochyby kaplan, později děkan v Kaplicích Ferdinand Kindermann, který vedl školu zabývající se tzv. industriální výchovou, tj. pedagogický koncept, který učil propojit pracovitost s vynalézavostí. Pozornost byla věnována především řemeslnickému výcviku a hospodářství. Od roku 1779 byly Kindermannem po celých Čechách zaváděny tzv. industriální kurzy. Při školách vznikaly dílny, zahrady a pole, to vytvořilo velmi kvalitní základ pro šíření nových hospodářských odvětví. Triviální školy začaly vyučovat např. o přírodě, stavitelství, ovocnářství, zpracování lnu, vlny, bavlny či hedvábí. Roku 1792 existovalo v Čechách při triviálních školách zhruba 500 industriálních škol.¹¹⁸

Ve východních Čechách bylo v triviálních školách vyučováno především pěstování ovocných dřevin, včelařství a nalezneme zde i pokusy o chov bource

¹¹⁴ WEINZETTEL, Bohumil: Z minulosti hedvábnických spolků, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 5, s. 1.

¹¹⁵ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 45.

¹¹⁶ LAMBL, Jan Baptista, et al.: *Letopisy rolníka nového věku: spis věnovaný novým výzkumům naučným a povšechným hospodářským* [sic!], I. díl, Praha, I. L. Kober 1868–1869, 135 s.

¹¹⁷ HILLER, Ferdinand: *Hospodářský význam a výnos hedvábnictví* [sic!] v Čechách, Praha, F. Hiller 1868, 12 s.

¹¹⁸ KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*, s. 89. Taktéž: FRAJDL, Jiří: *Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech (Vývoj školství a osvěty)*, s. 8.

morušového.¹¹⁹ Industriální kurzy byly organizovány v Bohdanči, Německém Brodě (dnes Havlíčkův Brod; pozn. aut.), Novém Bydžově, Hořicích, Chrudimi, Jičíně, Cholticích, Jaroměři, Košumberku (místní část města Luže; pozn. aut.), Dvoře Králové nad Labem, Rychnově nad Kněžnou, Sobotce, Smidarech, Předměřicích nad Labem a Třebchovicích. Zde se vyučovalo zemědělství, štěpařství, zahradnictví a také hedvábnictví.¹²⁰

Řada škol, především těch hospodářských, přicházela od 60. let 19. století s iniciativou zařadit hedvábnictví do svých organizačních plánů. Ředitel krajské hospodářské školy v Kadani František Doubrava, pozdější profesor v Táboře, zařadil přednášky o hedvábnictví a včelařství do vyučovacího plánu hospodářského ústavu, zaměřil se také na praktickou část chovu bourců i pěstování morušových stromů. To samé učinil i Josef Kučera, redaktor *Hospodářských novin* a pozdější profesor lučby (chemie; pozn. aut.) a hospodářské technologie, z pozice ředitele vyšší hospodářské a hospodářsko-průmyslové školy v Táboře.

Z 60. let 19. století můžeme dále předložit příklad z východních Čech, konkrétně z Chrudimi, v níž vyučoval člen královéhradecké hedvábnické jednoty Matěj Havelka, který jednu vyučovací hodinu týdně věnoval přednáškám o pěstování morušovníků a pajasanu společně s přírodopisem zaměřeným na bource morušového.¹²¹

Do škol se dokonce začaly dodávat první ucelené učebnice, které popisovaly pěstování moruší a chov bource po stránce praktické i po stránce přírodovědné a ekonomické. Jednou z těchto učebních pomůcek je např. *Navedení k hedvábnictví* [sic!] *pro školy hospodářské a rolníky*, kterou sestavil lékárník Josef Kramář v Olomouci roku 1867.¹²² O sedm let dříve Jan Pátek, ředitel c. k. normální školy v Brně, vydal pro tyto účely publikaci nesoucí název *Učebnj kniha o hedvábnictwj*. [sic!]¹²³

Do této kategorie můžeme zařadit také knihu spisovatelky Františky Hansgirkové *Průvodce dívky a budoucí hospodyně*. Mezi kapitoly jako *Ženská krása*, *O vypravení skvrn všelikého druhu z rozličných látek*, *O včelařství* je vřazena kapitola *a O hedvábnictví*. Vcelku podrobná kapitola je uzavřena konstatováním, že hedvábnictví

¹¹⁹ FRAJDL, Jiří: *Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech (Vývoj školství a osvěty)*, s. 8.

¹²⁰ Tamtéž, s. 14.

¹²¹ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 27.

¹²² KRAMÁŘ, Josef: *Navedení k hedvábnictví* [sic!] *pro školy hospodářské a rolníky*, Olomouc, J. Groak 1867, 74 s.

¹²³ PÁTEK, Jan: *Učebnj kniha o hedvábnictwj* [sic!], Brno, Karel Winiker 1860, 89 s.

představuje dosti výhodný přivýdělek. Doporučován je zde prodej kokonů i surového hedvábí pražskému hedvábnickému spolku.¹²⁴

Hedvábí bylo vnímáno jako velmi luxusní látka, proto se největší propagátoři snažili cílit i na budoucí hospodyně. A nutno uznat, že tato níže citovaná vize musela být opravdu velmi lákavá:

„...též hedbávi České pěkné jest, a že si ho každá hospodině pro svojí potřebu sama vyráběti může. [sic!]“¹²⁵

Jak bude v dalších kapitolách této práce prokázáno, v 60. letech 19. století sehrálo školské prostředí významnou roli ve snaze o rozšíření hedvábnictví po celých Českých zemích. Samotní učitelé se věnovali organizování a propagaci chovu bource morušového a mnozí z nich chov zaváděli přímo ve škole. Stejně tak ve škole zřizovali menší morušovou zahradu. Chov spojoval funkci edukační s funkcí ekonomickou, neboť samotná škola si prodejem kokonů mohla přivydělat. Právě proto dodnes najdeme morušovníky, které se běžně dožívají až několika stovek let, na pozemcích škol, především na Moravě, jako připomínku školního chovu housenek bource morušového.¹²⁶ O tom, jak se tento školní vliv udržoval u mládeže ještě v polovině 70. let 19. století, nejlépe vypovídá pasáž z knihy Václava Řezníčka:

„Chování a živení housenky hedvábníka bylo tehdy sportem značené části mládeže v Hradci a na Hradecku, ale ovšem jen pro zábavu, neboť zámotků čili kokonů tehdy (již; pozn. aut.) nikdo zde neprodával. [sic!]“¹²⁷

¹²⁴ HANSGIRGOVÁ, Františka: *Průvodce dívky a budoucí hospodyně*, Praha, I. L. Kober 1869, s. 123–135.

¹²⁵ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 2, kart. č. 1, MAZANEC, FRANTIŠEK: *Slavné jednatelství hedbavnické [sic!] společnosti v Hradci Králové*, Chlumeč 1867.

¹²⁶ ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 226. Od roku 2011 je chov bource morušového pro vzdělávací účely realizován v Náprstkově muzeu, které je součástí Národního muzea v Praze. V roce 2016 byly housenky představovány veřejnosti jako součást expozice v rámci výstavy *Tajemství hedvábí*. Program a přednášky byly určeny nejen pro širokou veřejnost, ale zejména pro školy. Jak bylo vypořádáno, i dnes žáci všech věkových kategorií jeví o housenky bource morušového značný zájem. Více: ŠEJBL, Jan: *Tajemství hedvábí. Využití živých housenek při muzejních programech*, in: *Perspektivy české muzejní edukace, sborník příspěvků z konference konané 10.–11. května 2016*, Praha, Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur 2016, s. 58–64; taktéž: ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 226. Několik podobných výzkumných projektů bylo realizováno na několika vysokých školách (např. v Ústavu experimentální biologie Masarykovy univerzity v Brně. Více např. BENEŠOVÁ, Jana: *Obnova českého hedvábnictví*, in: *Univerzitní noviny (MUNI)*, roč. 1, 1994, č. 1, s. 29.

¹²⁷ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 78–79.

2 Hedvábnictví v Hradci Králové do roku 1863

2.1 Atanáš Kopecský

Spolkové hedvábnictví v Hradci Králové se pojí především se jménem Atanáše Kopecského, který se stal místopředsedou a také duší později vzniklé hedvábnické jednoty. Na tomto místě je tedy nutné zmínit se o životě tohoto českého propagátora hedvábnictví. Z následujícího textu je záměrně vynechán popis Kopecského aktivit, které se přímo týkají hedvábnictví, a jeho působení v královéhradecké hedvábnické i hospodářské jednotě, jelikož budou podrobně sledovány v kapitolách následujících.

Atanáš Kopecský, celým jménem Atanáš Josef Kopecský, se narodil 2. května 1812 v Chřenovicích v ledečském okrese čáslavského kraje Janu Kopeckému, tamnímu učiteli, a Dorotě Kopecké, dceři chřenovického mlynáře Josefa Růžičky.

Manželé Kopecští měli mnoho dětí, ale ne všechny se dožily dospělosti. Patrně i otec Jana Kopeckého působil jako učitel a Atanáš byl tedy společně se svými bratry veden ke stejné profesi. Učiteli se postupně stali jeho starší bratři Zdenko a Jan. Druhý nejstarší syn Zdenko nastoupil nedlouho po Atanášově narození jako učitel do chřenovické školy, na kterou později Atanáš krátce docházel. Výchova dětí v rodině Kopecských probíhala v katolickém duchu, i sám Atanáš byl do konce života řádným katolíkem, což je doloženo především v dobových rodinných pamětech, ale také v životopisných údajích sestavených po jeho smrti¹²⁸. Nejmladší syn Kopecských, Josef, se později stal farním učitelem a syn Jana (nejstarší z bratrů), Antonín, se stal velmi oblíbeným farářem v Cholticích a v Miletíně.¹²⁹ O Antonínu Kopecském se tato kapitola bude ještě dále zmiňovat z důvodu jeho hedvábnické činnosti, na tomto místě je ale možno zmínit, že se v Miletíně stal velmi blízkým přítelem rodiny spisovatele Karla Jaromíra Erbena.¹³⁰

¹²⁸ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem.

¹²⁹ Tyto informace předložené již v autorově semestrální práci byly získány na základě studia matričních záznamů – Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Z), sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Chřenovice, okr. Havlíčkův Brod (dále jen SM VK, FÚŘ Ch, HB), viz: SOA Z, SM VK, FÚŘ Ch, HB, sign. 2508, matrika NOZ, index N, 1784–1793; SOA Z, SM VK, FÚŘ Ch, HB, sign. 2510, matrika N, 1801–1839; SOA Z, SM VK, FÚŘ Ch, HB, sign. 2515, index O, 1784–1890; SOA Z, SM VK, FÚŘ Ch, HB, sign. 2512, matrika Z, index Z, 1793–1802; SOA Z, SM VK, FÚŘ Ch, HB, sign. 2511, matrika O, 1793–1826; SOA Z, SM VK, FÚŘ Ch, HB, sign. 2509, matrika N, index N, 1793–1801.

¹³⁰ BRANDL, Vincenc: *Život Karla Jaromíra Erbena*, s. 2.

Toto kantorské prostředí mělo na Atanáše zřejmě dobrý vliv, jelikož svá studia zakončoval vždy s výborným prospěchem. Poté, co dokončil hlavní školu a posléze preparandu v Kutné Hoře, se stal v roce 1829, tedy v necelých 18 letech, podučitelem. Ještě téhož roku nastoupil na pražskou hlavní vzorovou školu, kde byl atestován jako učitel pro hlavní školy.¹³¹

Postupně Kopecký učil v Kutné Hoře, zde ale stále ve funkci podučitele, Čáslavi, Praze, Příbrami a nakonec také v Hradci Králové.¹³² V Kutné Hoře, ve které učil do konce 30. let 19. století na hlavní škole, začal pravidelně podnikat o prázdninách cesty po okolí. Pokud se mu k tomu naskytla příležitost, brával s sebou své žáky, které pak vzdělával v oblasti přírodních věd přímo v terénu. Často také sbíral různé nerosty, ze kterých posléze vytvořil vlastní rozsáhlou mineralogickou sbírku. Za tyto prázdninové „*vědecké výlety do okolí*“ s žáky se mu dostalo od předních kutnohorských měšťanů mnoho pochvalných listů.¹³³ Ve škole vyučoval čtení, krasopis, překládání, počítání, opakování náboženství, mluvnici a pravopis.¹³⁴

V Příbrami, ve které působil mezi lety 1840–1853 na hlavní škole¹³⁵ a od roku 1849 na tzv. podreálce¹³⁶, zorganizoval několik benefičních akcí za účelem zřízení opatrovny (tj. ústav, ve kterém mělo být postaráno o malé děti žen v době jejich zaměstnání; pozn. aut.). V její prospěch zorganizoval např. společenskou hru při příležitosti narozenin císaře Ferdinanda I., dále se přičinil o zavedení číselné loterie, která během měsíce vynesla částku přesahující hodnotu 2 000 zl.¹³⁷ Společně s ním se o zřízení opatrovny nejvíce zasloužili horní ředitel Alois Lilla z Lilienbachu a jeho manželka Marie. Ve prospěch opatrovny byly také konány hudební akademie, plesy a divadelní představení. V roce 1855 pak byla otevřena a téhož roku do ní bylo přihlášeno více než 200 dětí.¹³⁸

¹³¹ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 85.

¹³² Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹³³ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 85.

¹³⁴ HEJNIC, Otakar: Hrádek nad Vrchlicí čili nad Páchem, in: *Kutnohorský sborník 10/08*, 48.

¹³⁵ *Výroční zpráva obecních vyšších škol realných [sic!] v Hradci Králové za školní rok 1883*, Hradec Králové, Obecní vyšší školy realné [sic!] 1883, s. 37.

¹³⁶ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹³⁷ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem.

¹³⁸ Více: SMOLOVÁ, Věra: Příbram svobodnou obcí 1850–1914, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, s. 313–314.

Městským zastupitelstvem byl náležitě oceněn za zásluhy o „zvelebení škol příbramských¹³⁹ a vzdělání mládeže.“¹⁴⁰ Ani v nově vzniklé opatrovně mu jeho zásluhy nebyly zapomenuty, jelikož si městské zastupitelstvo vyžádalo jeho podobiznu, která byla umístěna v jejích prostorách.¹⁴¹

Mimo jiné předměty, které na příbramské škole vyučoval, se nejvíce zajímal o přírodopis. Rozšířil zde také školní přírodopisné sbírky, jejíž exponáty nejčastěji sám na svých cestách sesbíral, do školy později zakoupil různé fyzikální přístroje a učební pomůcky.¹⁴²

Dále se v Příbrami přičinil o získání členů pro Matici českou a spoluinicioval vznik místního českého ochotnického divadla. Za tuto národnostně orientovanou činnost se dostal Kopecký pod dohled tehdejšího školního rady Johanna Maresche¹⁴³, který byl v *Besedě Učitelské* označován jako „poněmčovatel českých reálných a obecných škol“¹⁴⁴, a byl jím dle *Národních listů* „pronásledován a hmotně poškozován“.¹⁴⁵ Paradoxně v pozdější době měli oba mužové stejnou zálibu, hedvábnictví.¹⁴⁶

V revolučním roce 1848 Kopecký vstoupil do národní gardy, ve které dosáhl hodnosti desátníka.¹⁴⁷ Roku 1852 úspěšně odbyl zkoušky, které ho opravňovaly vykonávat funkci ředitele reálných škol.¹⁴⁸ V pramenech ale nenacházíme žádný důkaz prokazující, že by se o místo ředitele kdykoli ucházel. Na svou žádost byl ale dosazen na učitelské místo v Hradci Králové.

¹³⁹ O školství v Příbrami v polovině 19. století např.: SMOLOVÁ, Věra: Příbram v letech 1792–1850, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, s. 275–277; dále také: SMOLOVÁ, Věra: Příbram svobodnou obcí 1850–1914, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, s. 330–335.

¹⁴⁰ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem.

¹⁴¹ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 86.

¹⁴² SMOLOVÁ, Věra: Příbram v letech 1792–1850, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, s. 276. Taktéž: ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 86.

¹⁴³ Johann Maresch (1806–1879) zemský poslanec, římskokatolický duchovní, školní inspektor, pedagog, hlásil se k německé národnosti. Více: LIŠKOVÁ, Marie: *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861–1913*, Praha, Státní ústřední archiv v Praze 1994, s. 192.

¹⁴⁴ Úmrtí, in: *Beseda Učitelská*, roč. 11, 1879, č. 33–34, s. 414.

¹⁴⁵ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹⁴⁶ J. Maresch byl členem pražského hedvábnického spolku, viz: HILLER, Ferdinand: Hlavní zpráva o činnosti českého spolku pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze v době svého tříletého trvání od 18. května 1863 až do 18. května 1866, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1866, s. 28.

¹⁴⁷ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹⁴⁸ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem.

V Hradci Králové vyučoval od roku 1853 na nižší reálné škole¹⁴⁹ a od roku 1870 krátce na vyšší reálné škole přírodopis.¹⁵⁰ Zde se mimo pojednávání hedvábnictví a další hospodářské činnosti věnoval divadlu. Společně s ředitelem vyšší dívčí školy Kristianem Stefanem a továrníkem Václavem Františkem Červeným založil v 60. letech 19. století v Hradci Králové ochotnický divadelní spolek. Dále vyučoval na nedělní řemeslnické škole a se svými hospodářskými přednáškami navštěvoval i kněžské semináře. Při reálné škole vedl botanickou zahradu, kde se zabýval především včelařstvím.¹⁵¹ Navíc přednášel včelařství a štěpařství ve Vzdělávacím ústavu učitelském v Hradci Králové.¹⁵²

Kopecký se stal v Hradci Králové velmi činným v organizaci zájmových hospodářských aktivit pro širokou veřejnost. Především se angažoval v pěstování a šlechtění ovocných dřevin. Zúčastňoval se též šlechtitelských soutěží a výstav, na kterých získal mnohá ocenění, příkladem může být menší výstava užitkových rostlin (hospodářské plodiny, ovoce, zelenina) v rámci hospodářské výstavy v Nechanicích v září roku 1863, na které získal pochvalný list za svou vinnou révu „zvláštní velikosti a dobroti“.¹⁵³ Také byl odborným přispěvatelem *Hospodářských novin*, jejichž redaktorem byl v té době Filip Stanislav Kodým.¹⁵⁴ Často byl zván na schůzky různých hospodářských spolků, kde vystupoval s vlastními přednáškami. Např. na první valné hromadě turnovského hospodářského odboru v roce 1863 pojednával o rozdílech mezi importovanými a tuzemskými semeny lnu či o užitečnosti krtků, kachen a dravých ptáků při hubení hmyzu a myší na polích. Dále se zapojil do odborné diskuze, která se týkala českého dobytka. Za své erudované příspěvky byl jmenován čestným členem tohoto odboru.¹⁵⁵ Na kolínském shromáždění čáslavského hospodářského spolku v roce 1861 přednášel o pozitivních účincích pryšce skočcového (*Euphorbia lathyris* L., 1753) na nadýmaní hovězího dobytka. Sám na svou přednášku přinesl dostatečnou zásobu semen této rostliny, kterou zde zúčastněným rolníkům rozdál společně se svou publikací

¹⁴⁹ Zde působil ale také jako „gramatický“ učitel. Více: *Výroční zpráva obecních vyšších škol reálných [sic!] v Hradci Králové za školní rok 1883*, Hradec Králové, Obecní vyšší školy reálné [sic!] 1883, s. 37.

¹⁵⁰ *Výroční zpráva C.k. vyšší reálné [sic!] školy v Hradci Králové za školní rok 1894-95*, Hradec Králové, C.k. vyšší reálná [sic!] škola 1895, s. 41.

¹⁵¹ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹⁵² *Věstník. Ročenka pro Učitelstvo národních škol v diecesi [sic!] Kralohradecké na rok Páně 1864*, Hradec Králové, Dr. Jan Marek 1864, s. 6.

¹⁵³ Hospodářské spolky. Seznam odměn a pochvalných listů, in: *Pokrok hospodářský*, roč. 2, 1863, č. 43, s. 339.

¹⁵⁴ HEŠ, Gustav: K. Atanáš, in: *Ottův slovník naučný / Díl čtrnáctý Kartel – Kraj*, Praha, Paseka/Argo 1998, s. 768.

¹⁵⁵ Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 3, 1863, č. 16, s. 4. Taktéž: Hospodářské spolky, in: *Pokrok hospodářský*, roč. 2, 1863, č. 8, s. 61–63.

o pěstování moruší a chovu bource, o které se tato práce bude dále zmiňovat v samostatné kapitole.¹⁵⁶

Článek v *Národních listech* z roku 1912, který byl vydán při příležitosti uplynutí 100 let od Kopeckého narození, podotýká, že k založení českého ochotnického divadelního spolku Kopeckého vedlo především rozhořčení z toho, že na náměstí v Hradci Králové bylo po nějaký čas žákům škol bráněno mluvit česky.¹⁵⁷

O jeho pročeském smýšlení se obdobně vyjadřuje i Gustav Heš v hesle *Ottova slovníku naučného*:

„V povaze své vedle české rázovitosti jevil vždy neochvějně národní smýšlení požívaje na Královéhradecku veliké vážnosti. [sic!]¹⁵⁸

Možná i právě proto Kopecký při svých cestách s „kočovným vyučováním“, o nichž se bude práce zmiňovat níže v textu, rád zavítal za podobně smýšlejícími lidmi, jakým byl např. Josef Kolisko ve Skaličce¹⁵⁹, který byl již dříve policejně sledován za rozšiřování Havlíčkových *Epištol kutnohorských*.¹⁶⁰

V pramenech je Kopecký líčen jako učitel milý a citlivý, který žáky za žádnou cenu netrestal, ale snažil se je zaujmout vtípem a humorem. Taktéž často názorně dokazoval praktičnost svého výkladu.¹⁶¹ Víme též, že se snažil podporovat žáky a učně z chudších rodin. Sám daroval mnoho přírodovědných knih ze své vlastní knihovny vedení nedělní řemeslnické školy, které mělo za úkol rozdělovat je žákům jako ceny za nejlepší studijní výsledky. Také sám žádal úřady o finanční podporu pro tuto školu.¹⁶²

¹⁵⁶ Zpráva o shromáždění hospodářského spolku kraje Čáslavského v Kolíně dne 15. října t. r., in: *Pokrok hospodářský*, roč. 1, 1861, č. 1, s. 6–7. Taktéž: Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 1, 1861, č. 293, s. 3.

¹⁵⁷ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹⁵⁸ HEŠ, Gustav: K. Atanáš, in: *Ottův slovník naučný / Díl čtrnáctý Kartel – Kraj*, Praha, Paseka / Argo 1998, s. 768.

¹⁵⁹ Dnes se jedná o místní část obce Česká Skalice (pozn. aut.).

¹⁶⁰ KUŠIAKOVÁ, Kateřina: *Jiřinkové slavnosti v České Skalici, kulturní život v Čechách v 19. století*, Bakalářská práce, Praha, Katolická teologická fakulta, Univerzita Karlova, Ústav dějin křesťanského umění 2015, s. 21–22.

¹⁶¹ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3; více také: ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 86–87.

¹⁶² SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem.

Již za svého působení v Příbrami v roce 1841 se oženil s Karolínou Voglovou, dcerou kutnohorského městského pokladníka Jana Vogla a jeho ženy Johany Voglové, rozené Ritschelové. Společně měli celkem 9 dětí.¹⁶³

Jeho nejbližšími přáteli byli – dramatik, libretista a školní rada Josef Wenzig,¹⁶⁴ řídící učitel českoskalické školy Josef Kolisko a Kopeckého synovec, miletínský farář Antonín Kopecký. Vztah Atanáše Kopeckého s jeho o 17 let mladším synovcem¹⁶⁵ byl velmi blízký, rozuměli si především v hospodářských činnostech. Antonín byl mj. aktivním členem pražské hedvábnické jednoty,¹⁶⁶ členem výboru chrudimského včelařského spolku, jehož předsedou byl Jan hrabě Harrach, a dalších jiných včelařských jednot.¹⁶⁷

2.2 Hradec Králové na začátku 2. pol. 19. stol.

Jelikož veškeré hedvábnické snahy v prostoru východních a severovýchodních Čech vznikaly právě v Hradci Králové, je nutné alespoň základně vymezit dobovou společenskou situaci v tomto městě.

V polovině 19. století byl Hradec Králové stále strategicky významným vojenským opěrným bodem severovýchodních Čech. Ve městě se nacházelo početné německé úřednictvo společně s vojenskou posádkou. Byl zde zaveden velmi silný policejní dozor a nechyběla ani přísná cenzura. Byť na celém Hradecku převládal „český živel“, uvnitř královéhradecké pevnosti byla situace opačná. Do nejvyšší společenské vrstvy patřilo německy hovořící duchovenstvo, vojsko a úřednictvo. Základna českých

¹⁶³ Tyto informace předložené již v autorově semestrální práci byly získány na základě studia matričních záznamů: SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Křestní list Johanny Terezie Kopecké; SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Křestní list Rudolfa Karla Kopeckého; Státní oblastní archiv v Praze, Příbram 062, Farní úřad Příbram, okres Příbram, sign. II, index N, 1834–1862. Také bylo využito pramenu v soukromých rukou – paměti rodiny Kopeckých: Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, KOPECKÁ, Marie: *Rodinné paměti*, 1947–1959, s. 49.

¹⁶⁴ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹⁶⁵ O jejich blízkém vztahu hovoří např.: KOPECKÁ, Marie: *Rodinné paměti*, 1947–1959, s. 49. Jejich příbuzenský vztah doložil autor této práce na základě srovnání matričního záznamu o úmrtí bratra Atanáše Kopeckého, Jana Kopeckého roku 1856 v Červených Janovicích: Státní oblastní archiv v Praze, Červené Janovice 19, Farní úřad Červené Janovice, okres Kutná Hora, sign. M VIII, matřka Z, 1835–1877; a informací o rodině Antonína Kopeckého získaných ze soudobého tisku: Z Miletína, in: *Čech, politický týdeník* [sic!] *katolický*, roč. 15, 1883, č. 151, s. 3.

¹⁶⁶ HILLER, Ferdinand: *Generalbericht über die Thätigkeit des böhmischen Vereines für Maulbeerbaum & Seidenzucht in Prag; in den Periode seines dreijährigen Bestandes vom 18. Mai 1863 bis 18. Mai 1866*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1866, s. 28.

¹⁶⁷ FIALA, Václav: Včelařská jednota hořická, in: *Český včelař, časopis věnovaný zájmům a pokroku českého včelařství*, roč. 9, 1875, č. 1, s. 13; dále: Valná schůze včelařského spolku českého v Chrudimi dne 11. května 1865, in: *Hospodářské noviny*, roč. 16., 1865, č. 26, s. 202–204.

vlastenců ale byla silná, a proto pozorujeme snahy, aby se zde začal také český jazyk všestranně uplatňovat.¹⁶⁸

Návrhy na postupné rušení pevnostních hradeb, které omezovaly rozvoj města, mařily válečné konflikty, které naopak do města přiváděly další rakouské vojáky – např. v roce 1859 sledujeme velký příliv raněných z italských bojišť.¹⁶⁹ Kontakt civilního obyvatelstva s vojskem byl tedy na denním pořádku i v 50. a 60. letech 19. století. To silně ovlivňovalo tvář města. Pro potřeby pevnosti se zde nacházelo mnoho ševců, krejčích, truhlářů apod. Díky vojsku se také velmi dobře dařilo firmám orientovaným na hudební nástroje, které měly zajištěný stálý odbyt u vojenských kapel. Jmenovitě se jednalo o firmu Václava Františka Červeného, která se orientovala na dechové nástroje, a klavírní firmu Antonína Petrofa. Ve městě byly také hojně zastoupeny vinárny, výčepy i nálevny kořalky. Hojně vzkvétala také prostituce, která v 50. a 60. letech zapříčinila epidemii syfilidy.¹⁷⁰

Přes to, že se ve městě nacházelo početné německé úřednictvo, na královéhradecké radnici převládalo zastupitelstvo české, jmenovitě např. radní Jan Hanzlík, Václav Píša, Josef Kapoun či Karel Collino, který se stal v roce 1864 purkmistrem.¹⁷¹ Tyto osoby byly plně sžity s českým národním hnutím a staly se organizátory královéhradeckého kulturního dění, což dokládá i jejich členství v mnoha právě vznikajících spolcích.¹⁷²

V roce 1851 byla z nejvyšší (čtvrté) třídy královéhradecké hlavní školy zřízena první třída nižší reálné školy, vyučování zde bylo zaměřeno více na technické dovednosti žáků. Postupně k této třídě přibýly další dva ročníky. Od roku 1861 převládal ve škole český vyučovací jazyk, výjimku tvořily vybrané odborné předměty ve třetím ročníku. Hlavní škola, nižší reálná škola a dvouletý ústav pro vzdělávání národního učitelstva tvořily jeden celek zastřešený jedním ředitelem. Při tomto ústavu se v nedělní škole dovzdělávali učni a nacházela se zde i nedělní škola řemeslnická. Ze zmíněné hlavní školy byly v roce 1853 vyčleněny dívky do samostatné dívčí školy. Největší chloubou

¹⁶⁸ PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek: Zrod občanské společnosti, in: BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: *Hradec Králové*, s. 374–375.

¹⁶⁹ Tamtéž, s. 385.

¹⁷⁰ Tamtéž, s. 386–389.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 385–386.

¹⁷² Výše uvedení radní byli taktéž členy hedvábnické jednoty, jak dokládají členské seznamy; viz: Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 12, kart. č. 1, Seznam p. t. panů přátel hedbávnickví [sic!] ...

královéhradeckého školství bylo ale gymnázium, na kterém se v 60. letech 19. století taktéž vyučovalo v obou zemských jazycích, přičemž v prvních čtyřech ročnících převládala čeština. Od roku 1866 se stala čeština vyučovacím jazykem ve všech třídách a předmětech.¹⁷³

Na přelomu 50. a 60. let vzniká v Hradci Králové celá řada spolků a jednot. Formuje se např. pěvecká jednota pod vedením učitele Václava Styblíka. Divadelní nadšenci se sdružovali kolem českého ochotnického divadla a knihtiskař Ladislav Pospíšil začal během roku 1861 vydávat a tisknout české noviny s názvem *Orlice*, které však pro nedostatek odběratelů přestaly záhy vycházet.¹⁷⁴

2.3 Hospodářské zázemí ve východních Čechách v 60. letech 19. století.

Kopecký v Hradci Králové a okolí vešel ve známost především svými hospodářskými přednáškami a praktickým „*kočovným vyučováním*“. Toto Kopeckého vyučování nejlépe popisuje, byť působí s odstupem času až s mírnou vzletností, následující pasáž z *Národních listů*:

„(A. Kopecký; pozn. aut) ...cestoval po vřkolu vždy, jak jen trochu pokdy bylo, poučoval, pobádal a sám ruky přiložil, kde třeba bylo dokázati prospěch z poučení jím podaného. – Celé vřkolu jej také znalo, a po dnes (ke dni 2. 5. 1912; pozn. aut.) ještě starší rolníci a hospodáři vzpomínají s vděkem jeho působení. [sic!]“¹⁷⁵

Kopecký nezůstal bez povšimnutí jen u rolníků a hospodářů, ale zaujal také hraběte Jana Nepomuka Harracha.¹⁷⁶ Hrabě Harrach byl v hospodářské oblasti velmi aktivní a pokrokový. Když se v 2. polovině 50. let 19. století společně se svou ženou Marií Markétou z Lobkowicz usídlil na zámku v Konárovicích u Kolína, který mu společně s velkostatkem otec Arnošt Harrach zakoupil svatebním darem, aby se učil hospodařit, ihned začal praktikovat mnoho reforem v hospodářské oblasti. Zajímal se nejen o polní hospodářství, ale i o včelařství a hedvábnictví. Na svých pozemcích zavedl chov japonských bourců a také zavedl češtinu coby úřední jazyk velkostatku.¹⁷⁷ Na různá

¹⁷³ PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek: Zrod občanské společnosti, in: BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: *Hradec Králové*, s. 389–390.

¹⁷⁴ Tamtéž, s. 391.

¹⁷⁵ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

¹⁷⁶ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 79–80.

¹⁷⁷ LUŠTINEC, Jan – TLUSTÝ, Jaromír – NOSEK, Petr: *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*, s. 36–38.

hospodářská témata sepsal a publikoval svá vlastní pojednání v obou zemských jazycích.¹⁷⁸

Z pověření otce se ujal v roce 1860, tedy ve svých dvaatřiceti letech, správy severovýchodočeských rodových statků¹⁷⁹ a ihned se zde zapojil do hospodářských organizačních činností. Hospodářský spolek Čáslavského kraje ho 5. června 1860 zvolil do výboru¹⁸⁰ a o rok později svým předsedou.¹⁸¹

Již v roce 1860 se Atanáš Kopecký zasazoval o vznik hospodářského spolku pro Královeshradecký kraj. Za krátký čas si získal mnoho příznivců a podal také na místodržitelství žádost o potvrzení spolkových stanov. Záhy také byly potvrzeny, ale blíže neznámé problémy způsobily odložení ustanovující schůze. Výpomoc se založením později nabídla pražská hospodářská jednota.¹⁸²

V dubnu roku 1862 se v Hradci Králové v měšťanské besedě U Hromádků¹⁸³ konala valná schůze hospodářů Královeshradeckého kraje za účelem vytvoření hospodářského spolku. Na jeho vzniku měli největší zásluhu především krajský hejtman hrabě Bedřich Jan Michna z Vacínova a již zmíněný Kopecký. Na této valné hromadě se sešlo zhruba 300–400 osob, nejčteněji byli zastoupeni menší rolníci. Schůzi navštívili také zástupci pražské hospodářské jednoty, kteří zde poskytli přislíbenou pomoc s procedurálními otázkami.

Jednání bylo zahájeno dosti nešťastně, neboť početní rolníci se nespokojili s Kopeckého překladem německé zahajující řeči Jana Michny z Vacínova a strhli bouřlivý protest, to ale zase opačně urazilo německy orientované posluchače. Po tomto svízelném úvodu byl předsedou jednání zvolen Jan Karel Rojek, biskupský vikář v Novém Městě nad Metují, který už naštěstí dokázal schůzi dovést do zdárného konce. Do čela jednoty byl po těsném vítězství v hlasování zvolen Jan Harrach, jehož protikandidátem byl továrník Václav František Červený.¹⁸⁴ Kopecký se na další schůzi

¹⁷⁸ LUŠTINEC, Jan – TLUSTÝ, Jaromír – NOSEK, Petr: *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*, s. 47.

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 39.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 46.

¹⁸¹ Hrabě Jan Harrach, in: *Světlozor*, roč. 6, 1872, č. 35, s. 413.

¹⁸² Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 1, 1861, č. 320, s. 3, ISSN 1214-1240.

¹⁸³ KOPECKÝ, Athanas: Návěští, in: *Hospodářské noviny*, roč. 13, 1862, č. 13, s. 104.

¹⁸⁴ Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 90, s. 3.

stal jedním z členů spolkového výboru.¹⁸⁵ Nezůstává bez zajímavosti, že zcela první jednání právě vzniklého spolku bylo zaměřeno na omluvu všem přítomným Němcům za přerušeni úvodního projevu z jazykových důvodů.¹⁸⁶

„*Na této schůzi se Jan Harrach setkal s tvrdým odporem majitele Národních listů Juliem Grégrem a novinářem Josefem Barákem, kteří nebyli spokojeni s jeho zvolením.*“¹⁸⁷ Závěrem lze ale konstatovat, že i přes tento obtížný začátek se jednota za Harrachova předsednictva významně rozrůstala. Dokonce bylo v tomto kraji do roku 1864 vytvořeno 9 okresních odborů. Jednota umožňovala výměnu zkušeností, vzdělávání a také pořádala různé výstavy. Touto činností se v okolí velmi proslavila a v rozvoji východočeského a severočeského hospodářství měla zásadní roli.¹⁸⁸ Ani práce Atanáše Kopeckého zde neustala, naopak v rámci pravidelných valných schůzí pořádal přednášky, účastnil se odborných debat v jednotlivých spolkových odborech, a především poukazoval na užitečnost hedvábnictví.¹⁸⁹ Vyjma hedvábnictví přednášel nejčastěji o pěstování lnu¹⁹⁰ a o užitečnosti zavedení systému střídavého hospodaření.¹⁹¹

Jan Harrach byl za svůj život zvolen mnohokrát do čela různých spolků, již byl připomenut např. chrudimský včelařský spolek založený v roce 1864. Jan Harrach se v Čechách stal oblíbeným především svou veřejnou obhajobou „Slovanstva“. Svou upřímnou radost z české hospodářské spolkové činnosti nezřídka vyjadřoval ve své osobní korespondenci. To dokazuje např. dopis Cyrilu Kampelíkovi ze 14. června 1864: „*na věci, pro které nejvíce na tomto světě zájmu mám, totiž Slovanstvo a naše spolky.*“¹⁹²

2.4 Zájmové hedvábnictví po stránce praktické

Na tomto místě se zdá příhodné přiblížit, co zájmové hedvábnictví, ať už v rámci spolků či mimo ně, v polovině 19. století obnášelo, a jak se v tomto odvětví lidské činnosti postupovalo. Východiskem tohoto pojednání může být dobový spisek *O pěstování moruší*

¹⁸⁵ Valná schůzka hospodářské jednoty kraje Královéhradeckého, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 115, s. 3.

¹⁸⁶ Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 90, s. 3.

¹⁸⁷ LUŠTINEC, Jan – TLUSTÝ, Jaromír – NOSEK, Petr: *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*, s. 46.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 46–47.

¹⁸⁹ Z Opočna, in: *Národní listy* (příloha), roč. 7, 1867, č. 241, s. 1.

¹⁹⁰ Např.: Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 3, 1863, č. 105, s. 3.

¹⁹¹ Např.: Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 77, s. 3.

¹⁹² LUŠTINEC, Jan – TLUSTÝ, Jaromír – NOSEK, Petr: *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*, s. 95–96.

a chovu bourců¹⁹³ od Atanáše Kopeckého, který do pouhých několika stran soustředil poznatky a zkušenosti, které byly do té doby k tomuto tématu známé. Vycházel přitom do jisté míry právě z autorů, jež tato práce uvádí v předchozí kapitole.

Jistě by se dalo namítat, že by tento účel splnila i jiná dobová pojednání jako např. *Der Maulbeerbaum als Waldbaum und als Grundlage des deutsch-österreichischen Seidenbaues*¹⁹⁴, či *Hedbávnictví [sic!] dle zásad rozumových*¹⁹⁵ od Krištofa Liebicha aj. Shledáváme ale, že pro tuto práci by to nebylo příliš výhodné, a to z několika důvodů. Mnoho z těchto děl se výrazně snaží o podrobné vylíčení této, do té doby relativně nepopsané¹⁹⁶, problematiky. Těžko bychom tedy předpokládali, že právě po prvním ze jmenovaných děl, který má přes 100 stran, sáhne běžný rolník, kterého se hedvábnické spolky pokoušely oslovit. Často se v těchto knihách řeší spíše přírodopisná problematika a velký prostor je věnován popisu jednotlivých stádií bource morušového. Na přítěž může být i problematika jazyková, jak bude dále ukázáno – např. v Královéhradeckém kraji drobní zemědělci i národnostně smýšlející učitelé, kteří právě tvořili nejširší vrstvu spolků, dávali přednost češtině. Další výhodou námi zvoleného spisku je to, že se již jedná o kompilát zkušeností jiných propagátorů hedvábnictví. Atanáš Kopecký byl především pedagogem, zřejmě i proto věděl, že svůj výklad musí podat co nejstručněji a nejuvýstižněji, aby oslovil co nejširší vrstvu potenciálních chovatelů. Ve své publikaci proto také nabádá čtenáře k využití zcela běžných předmětů, které byly v té době zcela dostupné v každé domácnosti. V neposlední řadě náš výběr determinoval samotný cíl práce, totiž věnovat se hedvábnictví ve východních Čechách. Kopeckého závěry a rady jsou upraveny právě dle podnebních a přírodních podmínek v tomto regionu, v tomto ohledu pak nemá tento text jedinou konkurenci.

¹⁹³ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 4. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1864, 16 s.

¹⁹⁴ LIEBICH, Christoph: *Der Seidenbau in Böhmen, und seine grossen Vortheile, aus wirklicher Erfahrung gardestellt*, Praha, Haase Söhne 1837, 128 s.

¹⁹⁵ LIEBICH, Krištof: *Hedbávnictví [sic!] dle zásad rozumových*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1865, 34 s.

¹⁹⁶ Výjimku může tvořit např. spisek z roku 1789 od neznámého hospodáře, který byl dle původního rukopisu upraven a vydán Hynkem Šiblem v roce 1864: *Pěstování moruší čili stručné navedení jak snadným způsobem lze vyráběti hedvábi. Dle původního rukopisu od praktického hospodáře, jenž se po mnohá léta pěstováním moruší a hedvábnictvím zabýval, prstonárodně roku 1789 sepsaného [sic!]*, Plzeň, H. Šibl 1864, 30 s. Nalezeme také dílo ještě starší (dnes již ale těžko sehnatelné) od V. E. A. Amorta – *Uvedení jak snadným a prostným způsobem se hedvábní dílo koná* z roku 1783, více: NOVOTNÝ, Jan – VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – BRABENCOVÁ, Jana, et al.: *Biografický slovník českých zemí*, sešit 1, A, s. 81.

2.4.1 O pěstování moruší

Jako krmivo pro housenky bource morušového (*Bombyx mori* L., 1758), nočního motýla, bylo nejčastěji využíváno listů morušovníku bílého (*Morus alba* L., 1753), protože listy jiných zástupců tohoto rostlinného druhu jsou menší. Jiné druhy jsou také více teplomilné a podnební podmínky Čech pro ně nejsou tak vhodné.

Morušovník byl nejčastěji pěstován ze semene¹⁹⁷, které se zhruba na 24 hodin navlhčilo a až pak se teprve sázelo. Zde je třeba upozornit, že sázena byla semena dvojího typu. První typ byl z morušového stromu a druhý z morušového keříku. Listů ze stromu se ke krmení housenky používalo výjimečně, jelikož měl menší listy než keř a jeho vzrůst znesnadňoval sběr listů. Keř měl i další výhodu, hodil se ke zkrášlování zahrad, polí i luk v podobě živých plotů. V tomto případě se ale musely chránit před hospodářskými i lesními zvířaty, která jejich listů také ráda okusovala.

K sázení byl nejvhodnější měsíc květen. Na 4 metry čtvereční půdy se vysázelo zhruba 10 000 takových semen. Poté, co rostliny mírně vzrostly, byly následujícího jara přesazeny na jiný záhon v zhruba 15centimetrových rozestupech (proces tzv. školkování; pozn. aut.). Na podzim se pak morušový keř zhruba 1 cm nad zemí zařízil z důvodu zesílení kořenů a lepšího rozvětvení. U stromů byl rozdíl jen v tom, že se zkrátily společně s kmenem také kořeny (proces tzv. podřezávání semenáčů; pozn. aut.). Teprve za rok mohly být přesazeny na místo jejich trvalého růstu. Rok poté se mohlo začít listů sklízet.¹⁹⁸

Stromy se nevyužívaly tak často ještě z jiných důvodů. Kopecký např. upozorňuje, že plod morušovníku, který je v pramenech často označován jako „*jahůdka morušová*“¹⁹⁹ (byť svým vzhledem spíše připomíná větší ostružinu; pozn. aut.), by byl po sklizení listů ze stromu nedokonalý a mohl by pak předčasně spadnout.²⁰⁰

Prameny se zmiňují jen zřídka o využívání plodů. Způsobeno to může být tím, že péče o domácnost společně s vařením a pečením byla v 19. století záležitostí především ženská a autory těchto pramenů jsou převážně muži. Avšak ani zmíněná spisovatelka

¹⁹⁷ Jak bude níže v textu zmíněno, distribuci semen zajišťovaly především hedvábnické spolky. V dalších letech si pěstitel již vystačil s vlastní produkcí z plodu (pozn. aut.).

¹⁹⁸ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, s. 1–3.

¹⁹⁹ *Pěstování moruší čili stručně navedení jak snadným způsobem lze vyráběti hedvábi. Dle původního rukopisu od praktického hospodáře, jenž se po mnohá léta pěstováním moruší a hedvábnictvím zabýval, prostonárodně roku 1789 sepsaného* [sic!], Plzeň, H. Šibl 1864, s. 6.

²⁰⁰ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, s. 2.

Františka Hansgirková, autorka např. *Nové české kuchařky a Hospodyně našeho věku*, se o využití plodů ve svém pojednání nezmiňuje.²⁰¹ Na základě mladších pramenů ale můžeme usuzovat, že se morušové plody, stejně tak jako i další ovoce, zavařovaly, přepalovaly v ovocné destiláty a využívaly k výrobě octa.²⁰²

To, o čem se autoři v tomto ohledu zmínit neopomněli, byla výroba různých přírodních léčiv. K léčbě byly využívány plody, listy i kůra. Pro velký obsah různých zdraví prospěšných látek byl oblíbený především koncentrát z oněch „jahůdek“, kůrová šťáva – ta údajně zaháněla bolest zubů, šťáva z listů zase sloužila k zmírnění otoků po bodnutí hmyzem. Zřejmě nejzajímavějším shledáváme ale tento návod:

„(Morušové; pozn. aut.) *Listí s vinným a fíkovým listím v dešťové vodě vařené, poskytuje dobré černidlo na vlasy.*“²⁰³

2.4.2 O chovu bource morušového

Počet keřů byl přímo úměrný tomu, kolik housenek bource morušového chtěl dotyčný odchovat. V průměru bylo zapotřebí 20 5–6letých keřů ke zkrmení 1 000 housenek.

K chovu bourců byla zapotřebí zvláštní místnost, ve které byla zajištěna čerstvost vzduchu, suchost, konstantní teplota, tj. bez náhlých teplotních změn v průběhu dne, a také nepřetržitě šero. Vajíčka²⁰⁴ prvně přečkala zimu a teprve z jara se z nich líhly housenky bource. Líhnutí nesmělo být teplotou uměle vyvoláváno ani zdržováno, jelikož by se housenka nezvládla přizpůsobit místnímu podnebí, byla by slabší a mohla by uhynout. V ideálním případě se housenky vylíhly až poté, co byl morušovník již olistěn.

Housenky, které se líhly dříve či později, musely být likvidovány, jelikož hrozilo, že by mohly své případné nemoci, na které byly náchylnější, přenést na celý chov. Následně byly umístěny do různých ošatek či bedniček, do kterých jim bylo přidáváno listů. Po prvním svléknutí kůže musel být prostor, ve kterém se housenka chovala, značně

²⁰¹ HANSGIRGOVÁ, Františka: *Průvodce dívky a budoucí hospodyně*, Praha, I. L. Kober 1869, 142 s.

²⁰² Oživme hedvábnictví v naší republice, in: *Osvěta lidu*, roč. 22, 1919, č. 45, s. 2.

²⁰³ *Pěstování moruší čili stručné navedení jak snadným způsobem lze vyrábět hedvábí. Dle původního rukopisu od praktického hospodáře, jenž se po mnohá léta pěstováním moruší a hedvábnictvím zabýval, proutonárodně roku 1789 sepsaného* [sic!], Plzeň, H. Šibl 1864, s. 6.

²⁰⁴ O distribuci vajíček bude text taktéž dále pojednávat. Tak jako v případě moruší si chovatelé povětšinou vystačili po prvním roce s vlastní produkcí.

rozšířen. Krmeny byly housenky 9–10× denně čerstvým, ale suchým a nezapařeným listím.

Housenka bource za svůj život 4× svlékne kůži a přitom vždy nabyde několásobně na své velikosti. V období svlékání přestane housenka přijímat potravu. Když docházelo k zakuklení, kterému v případě bource morušového předchází tvorba hedvábného zámotku, bylo nutno bedničku uzavřít a zamezit přístupu světla. Zhruba po 5 dnech, kdy došlo k úplnému zapředení, se kokony zbavily hedvábného chmýří, které bylo skladováno zvlášť, a poté byly vloženy „*hned po chlebě do pece, kdež pupy* (kukly; pozn. aut.) *nejdéle 45 minut po zastrčení děr v peci umrtveny bývají*. [sic!]“²⁰⁵ Jindy došlo k usmrcení živočicha v tomto životním stádiu párou nebo dlouhodobým a přímým slunečním svitem.²⁰⁶ Následně byly zámotky ještě několik dní sušeny.

Pouze nejlepší kusy byly tohoto usmrcení ušetřeny, jelikož byly dány stranou pro budoucí spáření. Z těchto kulek vylézali motýli zhruba po 20 dnech, vždy mezi 4. a 7. hodinou ranní. Téhož dne dochází také k páření. Jak upozorňuje citovaná publikace, v tomto období bylo nutno zamezit přístupu do místnosti všem zvířatům, především kočkám. Produkce jedné samičky činila obvykle 300–400 vajíček²⁰⁷. Vajíčka, která se uchytila na připravené větvičky či na papír, se pak uschovala na chladné a suché místo, aby se příštího roku mohl tento cyklus zopakovat.²⁰⁸

Motýli obou pohlaví byli dále zcela nepotřební, proto bývaly pak „*slepícím za pokrm dány*“²⁰⁹ Vypuštění motýlů do přírody by bylo zřejmě zcela zbytečné a motýl by stejně tak uhynul, neboť tisíce let domestikace a šlechtění za účelem co největší produkce hedvábí způsobilo, že dospělí motýli zcela ztratili schopnost létat.²¹⁰ Navíc ani nepřijímají potravu, pouze se reprodukují.²¹¹

²⁰⁵ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, s. 7.

²⁰⁶ *Pěstování moruší čili stručné navedení jak snadným způsobem lze vyráběti hedvábí. Dle původního rukopisu od praktického hospodáře, jenž se po mnohá léta pěstováním moruší a hedvábnictvím zabýval, prstonárodně roku 1789 sepsaného* [sic!], Plzeň, H. Šibl 1864, s. 26.

²⁰⁷ Novější literatura uvádí počet nakladených vajíček vyšší (zhruba 500–600) je tedy otázkou, zda nemá na samotnou reprodukci vliv okolního prostředí (pozn. aut.). Více: ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 221.

²⁰⁸ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, s. 3–7.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 8.

²¹⁰ ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 219.

²¹¹ Tamtéž, s. 221.

2.4.3 K možnostem využití nezpracovaných zámotků

Se zámotky, které po jednom takovém cyklu zůstaly, mohl majitel nakládat po různu. Přírodní hedvábí je tzv. filament, tj. vlákno neomezené délky²¹², tudíž mohl majitel z kokonů po odstranění nežádoucí látky v horké vodě²¹³ navíjet vlákno na špulku, poté toto vlákno dále zpracovávat smotáním několika vláken (zpravidla 5–8) dohromady na jednoduchou hedvábnou přízi. Pak ji mohl taktéž sám barvit a ručně tkát na rámu či na tkalcovském stavu. Rovněž mohla být využita i jiná metoda vzájemného propojení vláken a vytvořena tak tzv. netkaná textilie. Z procesu odmotávání vzniká vlákenný odpad, který není tak kvalitní, ten se dále využíval na výrobu tzv. předeného hedvábí, tj. tzv. příze šapová, z dalšího vzniklého odpadu byla tvořena tzv. příze burelová.²¹⁴ Vysoké kvality nedosahuje ani tzv. plané hedvábí, o kterém se tato práce bude dále zmiňovat, a bývá taktéž využito k výrobě předeného hedvábí. Tato látka je mnohem hrubší, proto z ní např. královéhradecká hedvábnická jednota vyráběla punčochy, korzety, rukavice apod.²¹⁵

Další možností bylo zámotky za předem stanovené ceny prodat nejbližšímu hedvábnickému spolku. Za tento výkup se spolky zaručovaly ve svých stanovách.²¹⁶ Jednoty následně prodávaly tyto kokony dále k průmyslovému zpracování. Jak bylo již zmíněno, největší továrny byly v této době v Moravské Třebové, Moravské Chrastové, Šumperku, Vítkově a Rýmařově. Spolky taktéž vykupovaly vajíčka bource, které dále přeprodávaly tuzemským zájemcům, ale také odběratelům zahraničním. Např. v roce 1866 se prostřednictvím pražského hedvábnického spolku prodalo do jižního Tyrolska bez mála 500 gramů²¹⁷ vajíček. Při této příležitosti byl v Praze ustanoven samostatný

²¹² Většinou se z kokonu odmotá více jak 1 km vlákna, nicméně jen nejkvalitnější část je možno dále zpracovávat na smotávané přírodní hedvábí. Více: ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 220.

²¹³ Jedná se o protein sericin, výsledné vlákno je tvořeno pouze proteinem fibroin. K biologické i chemické stránce hedvábnictví viz např.: ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 219–227.

²¹⁴ Více k těmto přízím např.: TAVALÁŠEK, Oldřich, et al.: *Tkalcovská příručka*, s. 140.

²¹⁵ Spolkové zprávy, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 63.

²¹⁶ *Stanovy české hedvábnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedvábnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, s. 1; dále také: *Stanovy českého spolku pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1865, s. 3.

²¹⁷ Zde je nutno upozornit na to, že vajíčka bource morušového jsou velmi malá, svým rozměrem připomínají zhruba zrnka máku, jejich přesná velikost se v dobových i současných publikacích uvádí jen zřídka. Výjimkou je např.: ONDRÁK, František – HOFMAN, Jaroslav: *Hedvábnictví*, 1. vyd., Praha, Státní zemědělské nakladatelství 1957, 167 s. Iva Kislinková ve své bakalářské práci, kterou vypracovávala při Ústavu experimentální biologie Masarykovy univerzity v Brně, uvádí obvyklý průměr cca 1 mm a obvyklou váhu 0,5–0,6 mg, tj. že 2 000 vajíček se rovná váze zhruba 1 g. V tomto případě se tedy mohlo

výbor pro přeprdej zámotků, který se scházel v době nejčastější produkce kokonů, tj. od května do začátku října.²¹⁸ Pro přesnost je nutné uvést, že samotná produkce kokonů ustávala zhruba v červnu, přeprdej ale samozřejmě trval déle.

Prodávání zámotků k průmyslovému zpracování mohlo probíhat samozřejmě také individuálně, a ne pouze skrze spolky. Spolky na tuto činnost žádný monopol neměly, pouze se snažily chovatelům odbyt usnadnit, případně spolupráci mezi chovatelem a konkrétním závodem dohodnout.²¹⁹ Také bylo zřejmě na domluvě, zda bude daný závod vykupovat kokony, nebo již nějakým způsobem upravený materiál.

Spolky se pak velkou měrou zasazovaly o vytváření tzv. ústavů pro smotání i sprádání kokonů (přádelen; pozn. aut.), ve kterých bylo možné za dohodnutou cenu kokony chovateli zpracovat v surové hedvábí, či dokonce v hotové obchodní zboží. V tomto ohledu byly také spolky povinny vést si záznam o cenách, které si jednotlivé ústavy za hotové obchodní zboží účtovaly, a o výsledcích těchto průzkumů zpravovat chovatele. V přádelnách se nacházelo několik strojů – „smotak“, „odvíječka“, „soukací stroj (filirka)“ a kolovrat.²²⁰

Přádelny jsou v pramenech nazývány také jako „odvijárny“²²¹ či „filandy“²²². Pokud se taková „odvijárna“ nenacházela v blízkosti chovatelů, měly spolky za úkol tuto práci samy převzít, nebo se zasadit o jejich vznik. Častou praxí bylo, že samotné spolky přeprdovaly kokony právě těmto ústavům, a teprve ty se rozhodovaly, jak dále s tímto materiálem naloží.

jednat až o 1 000 000 vajíček (dle údajů F. Ondráka by se jednalo zhruba o 800 000 vajíček). Více: KISLINKOVÁ, Iva: *Genetické aspekty chovu bource morušového (Bombyx mori L.)*, Bakalářská práce, Brno, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Ústav experimentální biologie, Oddělení fyziologie a imunologie živočichů 2006, s. 11.

²¹⁸ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 41–42.

²¹⁹ Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, s. 1–2.

²²⁰ BŘEZINA, František: Jak by se mělo naložit s vytěženými zámotky?, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 11, s. 43.

²²¹ Sjezd hedbávnický [sic!] ve Vídni, Výtah, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 2, s. 8.

²²² BŘEZINA, František: Jak by se mělo naložit s vytěženými zámotky?, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 11, s. 43.

Do trhu se zámotky stát nezasahoval, na velkém hedvábnickém sjezdu ve Vídni v roce 1868 se naopak deklarovalo, že „o zaražení trhu na zámotky nelze žádné pravidlo ustanoviti; takové povstanou samy sebou, kde se potřeba (hojnou výrobou) k tomu naskytne.“²²³

Tak tedy alespoň částečně mohly spolky regulovat výkupní cenu kokonů. Jak dále v textu uvidíme, jednoty se snažily oslovit téměř každého jednotlivce, který měl volné místo na své zahradě. Tací lidé kokony spíše prodávali spolkům a spolky pak mohly přeprodáváním utřít více peněz. Za vydělené peníze ve větších nákladech šířily naučnou literaturu, sazenice, vajíčka bourců a celkově mohly lépe naplňovat to, co přislíbily ve svých stanovách. Pro názornost lze uvést, že průměrná cena za 0,5 kg zámotků (včetně mrtvé kukly uvnitř), tj. cca 250 kusů, činila na trhu zhruba 1 zl. až 1 zl. a 50 kr.²²⁴ Váha prázdných kokonů z tohoto množství se pak pohybovala kolem 125 g. Na 1 kg hedvábí bychom tedy teoreticky potřebovali asi 2 000 kokonů, jak ale bylo řečeno – ne celá část odmotávaného vlákna je nejvyšší kvality, navíc musíme odečíst odpadní látku sericin. Poté se tedy dostáváme zhruba k počtu 3 000 zámotků na kilogram smotávaného přírodního hedvábí. Tyto počty se ale u jednotlivých hybridních druhů bource morušového mohou zásadně lišit.²²⁵

Prodej kokonů, příze nebo již hotových výrobků nebyl ale jedinou vyhlídkou výdělku, dále bylo možno prodávat čerstvé morušové listí a vajíčka. Pražská hedvábnická jednota upozorňovala také na užitek získaný ze dřeva morušovníku, které je vhodné k výrobě nábytku a vyznačuje se obdobnou výhřevností jako dřevo bukové.²²⁶ To byla ale zřejmě pouze vize do budoucna, neboť strom zasazený v 60. letech 19. století by mohl být na tyto účely využit nejprve v letech 80.²²⁷

²²³ Sjezd hedvábnický [sic!] ve Vídni, Výtah, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 2, s. 8.

²²⁴ HILLER, Ferdinand: *Hospodářský význam a výnos hedbávnictví [sic!] v Čechách*, Praha, F. Hiller 1868, 12. s.

²²⁵ O váhách kokonů u vybraných hybridních druhů bource pojednává: KISLINKOVÁ, Iva: *Morfologické srovnání vybraných hybridů bource morušového (Bombyx mori L.)*, Diplomová práce, Brno, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Ústav experimentální biologie, Oddělení fyziologie a imunologie živočichů 2008, 89 s.

²²⁶ *Stanovy českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865, s. 4.

²²⁷ HILLER, Ferdinand: *Hospodářský význam a výnos hedbávnictví [sic!] v Čechách*, Praha, F. Hiller 1868, 12 s.

Při příležitosti spolkových ročních hromad se uskutečňovaly interní výstavy. Zde se vystavovaly např. ukázkové kokony, morušovníky, výrobky z morušového dřeva, různé nástroje vztahující se k hedvábnictví, doma vyrobené látky či další jiné již hotové hedvábné produkty. Účastníci výstav s nejzajímavějšími exponáty pak získávali různé menší odměny.²²⁸

2.5 První hedvábnické snahy v Hradci Králové

Jak nyní z textu výše vyplývá, s návrhem věnovat se hedvábnictví na Hradecku přišel učitel nižší reálné školy v Hradci Králové Atanáš Kopecký.²²⁹

Kde a kdy se prvně zrodila u Kopeckého myšlenka věnovat se hedvábnictví, nevíme, ale s jistotou můžeme konstatovat, že jím bylo již na počátku roku 1862 vytvořeno pro tuto činnost velmi dobré zázemí. Již na konci 50. let pěstoval morušové sazenice a osázel jimi královéhradeckou hradební plochu svažující se k řece Orlici za Slezskou pevnostní branou.²³⁰ V roce 1862 bylo v Hradci Králové celkem 300 vzrostlých moruší²³¹ a v okolí bylo dále rozsázeno zhruba 60 000 sazenic.²³² Kopecký vycházel z jednoduchého předpokladu, že pokud bude v Čechách vysázeno mnoho morušových stromů, pak se hedvábnictví musí samo nutně rozšířit.²³³ S touto myšlenkou postupně přišly také všechny hedvábnické spolky a jednoty.

Ve větších nákladech si začal prostřednictvím vznikajícího pražského hedvábnického spolku a již vzniklého slezského hedvábnického spolku obstarávat první vajíčka bource morušového. V roce 1861 měl již dostatek vajíček z vlastní produkce a mohl je tedy prostřednictvím tisku nabídnout prvním zájemcům.²³⁴

V květnu roku 1862 zaslal své zámotky na hospodářskou výstavu uspořádanou C. k. vlastenecko-hospodářskou společností.²³⁵ Začal rovněž s testováním exotických hybridních druhů tohoto nočního motýla, dále nabízel osobní poučení a praktické ukázky

²²⁸ *Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, s. 1–2; taktéž *Stanovy českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865, s. 4.

²²⁹ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 79.

²³⁰ Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, KOPECKÁ, Marie: *Rodinné paměti*, 1947–1959, s. 49

²³¹ Dopisy z Čech a Moravy, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 295, s. 3.

²³² Z Hradce Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 2, 1862, č. 35, s. 279.

²³³ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

²³⁴ Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 7, s. 56.

²³⁵ Hospodářská výstava uspořádaná c. k. vlast.-hosp. společností [sic!], in: *Pokrok hospodářský*, roč. 1, 1862, č. 25, s. 219.

práce se zámotky na spřádacím stroji,²³⁶ který zakoupil za 70 zl. z Vídně.²³⁷ Aby získal více zájemců, nechal otisknout v *Hospodářských novinách* krátké oznámení:

„Již od 7. května započal u nížeřpsaného (tj. u Atanáše Kopeckého; pozn. aut.) chov morušových bourců hedbávníka. Domáci – mého pěstování – a bulharské učinily začátek. Africké, brasilianské a vlašské začnou se teprve nyní líhnouti. Komu by na tom záleželo, aby se v té věci poučil, necht' nížeřpsaného navštíví, každému milerád vysvětlím, čeho při pěstování housenky hedbávníka věděti třeba.

Stroj k vymotávání závitků (zámotků či kokonů; pozn. aut.) též u mne lze viděti; použije se ho ku cvičení děvčat z vůkolních obcí, aby se naučily záředky (taktéž označení zámotků či kokonů; pozn. aut.) smotávati. [sic!]“²³⁸

Na tomto stroji činil veřejné pokusy v obecním domě, kterých se aktivně zúčastnilo několik děvčat z Hradce Králové. Mimo to Kopecký často zdůrazňoval, že práce věnovaná pěstování morušových stromů či keřů a chovu bource není po fyzické stránce příliš náročná. Proto se této práci mohou věnovat děti, staří i slabší lidé, včetně mladých dívek a hospodyň.²³⁹ Tato myšlenka se opět uchytila během první světové války, když se z fronty začalo vracet mnoho invalidů.

Pozornost nebyla věnována pouze těmto osobám, hedvábnictvím se měla uživit dokonce celá rodina. Tyto názory razili především propagátoři hedvábnictví, kteří se doslechli, jak hedvábnictví funguje např. v Itálii či jižní Francii. Zde nebylo zřejmě netypické, že každá rodina žijící na podnebně příhodném místě se zabývala chovem bource, který byl pro ně buď zdrojem obživy, či lepším přivýdělkem. Mnoho z nich pak také začalo do těchto zemí cestovat. Do Čech pak byly přiváženy nové druhy bourců a martináčů i mnohé cenné zkušenosti.²⁴⁰

Ve dnech 28. a 29. června uspořádal Kopecký ve svém bytě v místním pivovare vystavu vlastního hedvábí. K vidění zde byly: „zámotky (kokony) u nesmírně velikém

²³⁶ KOPECKÝ, Athanas: Oznámení Ath. Kopeckého, in: *Hospodářské noviny*, roč. 13, 1862, č. 21, s. 168.

²³⁷ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnícké [sic] jednoty v Hradci Králové za r. 1863, in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 15, s. 120. Taktéž: Dopisy z Čech a Moravy, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 295, s. 3.

²³⁸ KOPECKÝ, Athanas: Oznámení Ath. Kopeckého, in: *Hospodářské noviny*, roč. 13, 1862, č. 21, s. 168.

²³⁹ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

²⁴⁰ Dopisy z Čech a Moravy, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 295, s. 3.

počtu, a z těch mnoho utěšeně bílých pro bílé hedbávi; pak mūrky (bourec morušový ve stádiu dospělosti; pozn. aut.), any vajíčka kladou, a housenky hedvábníky; mimo to stroj k vymotávání kokonů. [sic!]²⁴¹

Mimo morušovníky pěstoval také pajasany žláznaté [*Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, 1916], o kterých bude dále pojednávat následující kapitola 2.6 „*O pěstování moruší a chovu bourců*“. Do té doby bylo v Hradci Králové 8 takových stromů, k nim Kopecký přidal ještě dalších 500 sazenic. Na jeho žádost také uvolilo ředitelství liberecké dráhy, aby se na pozemku u královéhradeckého nádraží, který byl spravován právě libereckou dráhou, vytvořila větší morušová školka. Za tuto iniciativu získal od místodržitelství pochvalný dekret, dále od slezského hedvábnického spolku v Opavě dostal diplom a 2 zl.²⁴²

2.6 „*O pěstování moruší a chovu bourců*“

V roce 1861 vydal Kopecký svůj vlastní spisek *O pěstování moruší a chovu bourců*, jednu z prvních česky psaných prací o hedvábnictví vůbec²⁴³. Na sestavení této brožury se podílel Ctislav Branský.²⁴⁴ Kopecký na několika stranách této publikace zrekapituloval dosud známé poznatky o chovu bourců v českém prostředí a předložil čtenářům své praktické rady k těmto záležitostem. Vycházel především ze znalostí, které dříve publikoval Karel Hlava²⁴⁵, správce pivovaru v České Lípě a jednatel českolipského hospodářského spolku. Dále v díle použil poznatky hedvábníka Hüttra²⁴⁶. Tak jako Hlava vyvrací Kopecký námitky a pochybnosti, že by hedvábnictví bylo na českém území nerealizovatelné, a také na sebe na konci spisku nechal kontakt. Případným zájemcům sděluje, že keře moruší a vajíčka bource lze od něj v Hradci Králové získat.²⁴⁷

²⁴¹ V Hradci Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 2, 1862, č. 19, s. 151.

²⁴² Dopisy z Čech a Moravy, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 295, s. 3.

²⁴³ O ucelený výčet literatury vydané v Čechách a na Moravě mezi lety 1783–1941 pojednávající o hedvábnictví se pokusil Bohumil Weinzettel; viz: WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 61–67.

²⁴⁴ Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 7, s. 56.

²⁴⁵ Především z: HLAWA, Karl: *Ueber Maulbeer und Seidenzucht besonders über Abhärtung Akklimation der Seidenraupe in unserem Klima Böhmens*, Česká Lípa, Ritter 1860, 8 s.

²⁴⁶ V dobových pramenech se autorovi této práce nepodařilo nalézt více o díle hedvábníka Hüttra. Domnívá se ale, že se jedná o učitele ve Vysokém Mýtě – Antona Hüttela, který se hedvábnictví prokazatelně věnoval a za tuto činnost také získal diplom na hedvábnické výstavě v Praze r. 1865. Více: První hedvábnická [sic!] výstava v Praze, in: *Hospodářské noviny*, roč. 16, 1865, č. 13, s. 100.

²⁴⁷ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 4. vyd., s. 1–12.

Místodržitelství vyzvalo 5. února 1861 výnosem č. 3497 konzistoře²⁴⁸, aby „tomuto důležitému předmětu (hedvábnictví; pozn. aut.) zaslouženou pozornost věnovaly a národní učitelstvo v takových krajinách, kde se chování morušových stromů poměrům místním a klimatickým nepříčí, vybídlly, by se na zakládání bílého morušového stromu i kře činně odhodlalo... [sic!]“²⁴⁹ Podpořilo také šíření Hlavova spisu *Anleitung zur Erziehung des Maulbeerbaumes aus Samen*²⁵⁰. *Školník, časopis katolického učitelstva* k této informaci, kterou otiskl 20. února 1861, přidal také kontakt na Atanáše Kopeckého, který přislíbil, že komukoli, kdo se písemně ozve, zašle obratem vlastní morušová semena. Zde je Kopecký nazýván „výborným znalcem v tomto oboru“, což může napovídat tomu, že se hedvábnictví věnoval už delší dobu.²⁵¹ Výnosem č. 17552 dne 9. května 1861 bylo schváleno také první vydání a podpora Kopeckého spisku,²⁵² díky němuž se v obvodu královéhradecké konzistoře zapojilo do akce mnoho učitelů, jak se i dále v textu prokáže.²⁵³

Redakci zmiňovaného časopisu poté Kopecký daroval 100 výtisků své brožury, aby je mohla zájemcům dle vlastního uvážení rozesílat.²⁵⁴ Zřejmě jako první se na Kopeckého s prosbou o odborné poučení obrátila rada obce Heřmanova Městce. Jeho rady také následoval učitel Koutský, který v Potěhách u Čáslavi vysázal z morušovníků živý plot. V neposlední řadě se na tento popud k hedvábnickému snažení přidal (nejmenovaný²⁵⁵; pozn. aut.) učitel z Bohdanče. Ředitelé škol v Bydžově, v Poděbradech a v Přelouči si Kopeckého pojednání ještě téhož roku objednali po 60 výtiscích.²⁵⁶

²⁴⁸ Tj. biskupské konzistoře; školství bylo v této době pod dozorem katolické církve, teprve v roce 1869 připadl vrchní dozor státu, viz: KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*, s. 97. Taktěž: FRAJDL, Jiří: *Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech (Vývoj školství a osvěty)*, s. 15.

²⁴⁹ Nařízení ve věcech školních, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 6, s. 46–47.

²⁵⁰ Tento spis byl nabízen i česky a byl k dostání u českolipského hospodářského spolku. Pravděpodobně nebyl vydán ve velkém nákladu, neboť o něm v jiných pramenech nenalzáme další zmínky. Ve fondu „Česká hedvábnická jednota Hradec Králové“ (in: SOKA Hradec Králové) se však z České Lípy dochovalo krátké pojednání o pěstování moruší z roku 1861, které bylo posléze na popud Atanáše Kopeckého rozmnoženo prostřednictvím knihtiskárny Ladislava Pospíšila v Hradci Králové. Toto pojednání: *Naučenej jak se z jednoho lotu marušového semena několik tisíc silných a zdravých semenáčků dostane* [sic!], W České Ljpe dne 16. zářj 1861 [sic!], 2 s. bylo Kopeckým posléze prodáváno za jeden a půl kr. Více: Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 9, s. 72. Může se tedy jednat o přetisk oné české verze Hlavova spisu (pozn. aut.).

²⁵¹ Nařízení ve věcech školních, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 6, s. 47.

²⁵² KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 4. vyd., s. 1.

²⁵³ LENDEROVÁ, Milena: *Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví*, s. 35.

²⁵⁴ Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 7, s. 56.

²⁵⁵ Pravděpodobně J. Tichý, či J. Jedlička, viz: SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 12, kart. č. 1, Seznam p. t. pánů přátel hedvábnictví [sic!] ...

²⁵⁶ Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 9, s. 72.

Spisek byl téhož i příštího roku nabízen široké veřejnosti také v Kodymových *Hospodářských novinách*²⁵⁷ a v příloze *Slovenských novin, Světozoru*.²⁵⁸ V tomto případě šlo již o druhé vydání, které bylo možné zakoupit za 10 kr.²⁵⁹ Oproti prvnímu vydání, které stálo 6 kr.,²⁶⁰ bylo dražší, důvodem bylo, že jedna třetina výnosu z publikace byla Kopeckým předem určena na pomoc lidem zasaženým velkým trutnovským požárem v květnu roku 1861.²⁶¹

Brožura se dočkala ještě několika dalších vydání, z nichž nejmladší pochází z roku 1866 a je doplněno o kapitolu pojednávající o užitečnosti pajasanu žláznatého [*Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, 1916] a housenek motýla martináče pajasanového (*Samia cynthia*²⁶² Drury, 1773) v hedvábnictví.²⁶³

Na tomto místě je velmi podstatné zmínit, že mimo pěstování moruší a chov bourců se zasazovali mnozí hedvábníci od 50. let 19. století také o pěstování pajasanů a o chov martináčů²⁶⁴, jejichž zámoť je rovněž tvořen hedvábným vláknem²⁶⁵. Mnozí členové královéhradecké jednoty tuto myšlenku velmi podporovali, jelikož pěstování pajasanů bylo v podnebních podmínkách Čech snazší a housenka martináče není zřejmě citlivá na teplotní výkyvy, tak jako housenka bource.²⁶⁶ Především je známo, že kladení vajíček a páření v zajetí je u tohoto motýla snazší i častější než u bource morušového²⁶⁷.

²⁵⁷ Nové knihy, in: *Hospodářské noviny*, roč. 12, 1861, č. 29, s. 231.

²⁵⁸ Zprávy literární, in: *Světozor, list pro zábavu a literaturu*, 1861, č. 16, s. 320.

²⁵⁹ KOPECKÝ, Athanas: Návěští, in: *Hospodářské noviny*, roč. 13, 1862, č. 13, s. 104.

²⁶⁰ Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 9, s. 72.

²⁶¹ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 2. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1861, s. 1. Tento výtisk je uložen např. v Muzeu Českého ráje v Turnově (pozn. aut.).

²⁶² Kopecký ho ve spisku označuje starším vědeckým synonymem – *Bombyx Cynthia* [českou dříve užívanou zoologickou terminologií – hedvábníček skočcový – neboť se housenka živí také listy skočce obecného (*Ricinus communis* L., 1753), ale i jiných dřevin]. Více: ŠPOT, Karel: Hedvábníček skočcový (*Bombyx Cynthia*), in: *Živa*, roč. 2, 1854, č. 11, s. 340–341. Jindy byl ale označován jako *Bombyx Arryndia* – Bourec skočcový; např.: KRAMÁŘ, Josef: *Navedení k hedvábnictví [sic!] pro školy hospodářské a rolníky*, Olomouc, J. Groak 1867, s. 72.

²⁶³ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 5. rozmnožené vyd., s. 9–13.

²⁶⁴ ŠPOT, Karel: Hedvábníček skočcový (*Bombyx Cynthia*), in: *Živa*, roč. 2, 1854, č. 11, s. 340–341.

²⁶⁵ Tomuto textilnímu vlákně se říká plané hedvábí. Tkaniny z tohoto hedvábí jsou ale mnohem hrubší než od hedvábí získané z bource morušového. Více: MACEK, Jan – DVOŘÁK, Josef – TRAXLER, Ladislav – ČERVENKA, Václav: *Noční motýli I.*, s. 158–159. Taktéž: KŘIVÁNEK, Martin: Pajasan žláznatý – nebeský strom z pekel, in: *Živa*, roč. 155, 2007, č. 3, s. 110.

²⁶⁶ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 5. rozmnožené vyd., s. 9–13.

²⁶⁷ MACEK, Jan – DVOŘÁK, Josef – TRAXLER, Ladislav – ČERVENKA, Václav: *Noční motýli I.*, s. 158–159.

Vyskytovalo se však přesvědčení, že takové snahy jsou bezvýznamné. Právě na tyto názory Kopecký v kapitole „*Má-li se pěstovati pajasan?*“ kriticky až kousavě reagoval:

„Předsevzal jsem si tedy, že pro letošek žádného pajasanového nezaseju a uspokojím se pouze zásobou as 8 000 loňských pajasánků, které výborně vzešly a dosti dobře vzrostly. Avšak zkoušku s chovem housenky Bombyx Cynthia (martináče pajasanového; pozn. aut.) jsem předce předsevzal, abych se přesvědčil, zdali noviny mluvily ze zkušenosti čili nic. Vajíčka k tomu jsem vzal ze svého chovu. – A ejhle zkouška – arci jen v malém rozměru vykonána – se podařila velmi uspokojivě. (...) Z toho již vysvítá, že pěstování pajasanu by se spíše mělo podporovati, než chtít je zrušiti jakoby neprospěšné. [sic!]“²⁶⁸

Tento text byl již dříve zaslán slezské hedvábnické jednotě v Opavě coby odpověď na jednu z otázek – „*Má přestati pěstování pajasanu?*“, která byla na programu jejich výroční schůze. Samostatně bylo pojednání otisknuto v *Hospodářských novinách* v roce 1866.²⁶⁹

Tento typ hedvábnictví byl praktikován i v královéhradecké školní botanické zahradě při reálné škole, na které Kopecký vyučoval. Jediným problémem se zdálo smotávání, které zde bylo náročnější než v případě kokonu bource morušového.²⁷⁰ Královéhradecká hedvábnická jednota tento typ hedvábnictví i nadále aktivně podporovala a sama z tohoto druhu hedvábí vyráběla především punčochy, korzety, rukavice apod.²⁷¹

²⁶⁸ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 5. rozmnožené vyd., s. 11–13.

²⁶⁹ KOPECKÝ, Athanas: *Má-li se pěstovati pajasan (Ailanthus glandulosa)?*, in: *Hospodářské noviny*, roč. 17, 1866, č. 12, s. 92.

²⁷⁰ KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 5. rozmnožené vyd., s. 11–13.

²⁷¹ Spolkové zprávy, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 63.

3 Česká hedvábnická jednota v Hradci Králové

3.1 První rok královéhradecké hedvábnické jednoty

Zdařilé výsledky pěstování moruší a chovu bourců ve Slezsku i v České Lípě, tedy krajinách, ve kterých se dříve kvůli severní poloze nepředpokládal valný pěstitelský úspěch, ještě více podnítily Kopeckého ve snaze založit hedvábnický spolek pro východní a severovýchodní Čechy. Na konci roku 1862 nasbíral přes 200 podpisů zájemců, kteří přislíbili vstup do zamýšlené jednoty.

Na sepsání stanov se podíleli především hradecký gymnaziální profesor Václav Jandečka a první ředitel hradecké vyšší dívčí školy Kristian Stefan.²⁷² Návrh stanov byl úřadům podán 24. ledna 1863, schválení – výnosem C. k. ministerstva pro obchod a národní hospodářství č. 1372²⁷³ – se jednota dočkala už 2. února a na další měsíc byla vypsaná valná schůze.²⁷⁴ Pozvánka byla uveřejněna začátkem března v *Hospodářských novinách*:

„Skvělé výsledky, jichž docíleno chovem bourců na mnohých místech v Čechách, ve Slezsku, v Korutánech a jinde, vyzývají každého, komu záleží na zavedení nové výroby a tím i na otevření nových pramenů blahobytu ve vlastech našich, abychom sjednotili se k rozmnožení oněch výsledků v krajině naší v celek řádně upravený, jehož tím více potřebí, čím jistější jest zdar účele jeho a čím větší se stává nutnost rozmnožovati výtěžek prací lidských. [sic!]“²⁷⁵

Ustanovující valná hromada České hedvábnické jednoty v Hradci Králové se konala v sobotu 21. března 1863 v 1 hodinu odpoledne v královéhradecké Měšťanské besedě a vstupní (následně roční) poplatek činil 1 zl.²⁷⁶, sešlo se na ní 59 osob. Na schůzi byl jednohlasně zvolen předsedou hrabě Jan Harrach, místopředsedou Atanáš Kopecký

²⁷² Kristian Stefan, jednatel jednoty, sepsal první roční zprávu, která byla na pokračování publikována v *Hospodářských novinách*; viz: STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863, in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 15, s. 118–120; STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863 (Dokončení), in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 16, s. 126–127; ale vyšla i samostatně: STEFAN, Kristian: *První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863*, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1864, 4 s.

²⁷³ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 4, kart. č. 1, *Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, 5 s.

²⁷⁴ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863, in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 15, s. 118.

²⁷⁵ KOPECKÝ, Athanas: Pozvání, in: *Hospodářské noviny*, roč. 14, 1863, č. 11, s. 88.

²⁷⁶ Tamtéž, s. 88.

a jednatelem spolku Kristian Stefan. Kopecký byl také zvolen ředitelem morušové zahrady, kterou ale zatím spolek nevlastnil. Do výboru spolku byly zvoleni J. L. Klemens, královéhradecký akademický malíř, Jan Koutník, plačický hospodář, P. B. Hakl, královéhradecký gymnaziální katecheta, Jan Dvořák, královéhradecký notář, královéhradecký kupec T. C. Weber a majitel „amerikánského“ mlýna František Gréger. Jelikož se hrabě Harrach schůzky neúčastnil, byl ze zvolení v rozpacích a zdráhal se pro vytíženost předsednictví přijmout, ale po opakované prosbě žádosti vyhověl²⁷⁷. Nutno ještě upozornit, že po celou dobu trvání jednoty byly tyto pozice neplacené.²⁷⁸

Dále se jednalo o koupi půdy pro zřízení morušové zahrady, Morušovky.²⁷⁹ Kopecký navrhl odkoupení 2 jiter a 924 čtvrcených sáhů řepného pole v Kuklenách (dnes se jedná o místní část města Hradec Králové; pozn. aut.) na Pražském předměstí od Václava Morávka ze Svobodných Dvorů.²⁸⁰ Na tento nákup přispěl darem především královéhradecký biskup Karel Hanl a jiní přispěli půjčkami bez úroku. Jednota pak tyto půjčky splácela po delší čas jejího fungování. Splácení probíhalo tím způsobem, že se na valné hromadě postupně vylosovalo několik osob, kterým byla část půjčky (většinou 5 zl.) slavnostně předána.²⁸¹ Největší finanční podpory se dostalo jednotě od hraběte Jana Harracha, továrníka V. F. Červeného, královéhradeckého purkmistra Lhoteckého a prince Lippe-Schaumburského, pána na Náchodě²⁸². Půda byla nakonec odkoupena za 640 zl. 18. února 1864. Na tomto poli pak bylo na první útraty spolku vysázeno 5 000 semenáčů, přičemž prvních 3 000 věnoval jednotě místopředseda Kopecký. Následujícího roku se na této zahradě nacházelo již 12 000 semenáčků a stromků. Později byla zahrada ohrazena vysokým plotem a nad vchod se upevnila tabule, na které stálo: „*Morušovka hedbávnické jednoty v Hradci Králové.* [sic!]“ Zahrada byla později obehnuta morušovým a pajasanovým živým plotem.²⁸³

²⁷⁷ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863, in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 15, s. 119.

²⁷⁸ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 4, kart. č. 1, *Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, s. 4.

²⁷⁹ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863, in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 15, s. 118–120.

²⁸⁰ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 12, kart. č. 1, Kupní smlouva.

²⁸¹ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám.

²⁸² Seznam všech příspěvků na morušovou zahradu se nachází v: SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 12, kart. č. 1, Seznam p. t. pánů přátel hedbávnictví [sic!] ...

²⁸³ Spolkové zprávy, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 63.

Morušovníky nebylo v zahradě nikterak náročné rozmnožit, jelikož jich do té doby bylo v Hradci Králové a jeho okolí, především Kopeckým, vysázeno dostatek. Dokonce se odtud ještě před založením Morušovky prodalo přes 150 000 sazenic a více než 5 kg semen.²⁸⁴ Už z jara roku 1863 bylo „*přátelům hedvábnictví*“ jednotou prodáno přes 18 000 morušových sazenic a přes 2 kg semen. Na rozmnožování bource se jednota tento rok ještě příliš nezaměřovala, cílem bylo co nejvíce rozmnožit morušovníky, aby byla pro další roky vytvořena široká zásoba listů. Nejvíce bourců v Hradci Králové se toho roku nacházelo stále v pivovarském bytě, který patřil Kopeckému. Tento byt sloužil jako učebna, kam si zájemci docházeli prohlížet jednotlivé fáze celého chovu housenky bource.²⁸⁵

Od Kopeckého spolek odkoupil výše zmiňovaný stroj na smotávání hedvábí s dalším příslušenstvím za 34 zl. Na tomto stroji byla smotána první hedvábná vlákna slečnami Annou Červenou, nejstarší dcerou V. F. Červeného, a K. Kösslovou.²⁸⁶

V roce 1863 se rozhodl místopředseda Kopecký zaslat darem vytvořený vzorek hedvábné látky ze své vlastní sklizně z roku 1862 na vídeňský dvůr.²⁸⁷ O to prvně musel samozřejmě požádat. Nakonec mu bylo umožněno zaslat zhruba 4 kg čistého hedvábí „*Její císařské Vysosti nejjasnější arcikněžně Gisele [sic!]*“.²⁸⁸ Za to byl od císařovny Alžběty Bavorské 11. června téhož roku obdarován zlatou náprsní jehlicí s brilianty a lichotivým přípisem „*aby snahy hedbávnické [sic!] v Čechách hojněji a hojněji rozkvétaly.*“²⁸⁹ Obdobná situace se opakovala i s jeho úrodou hedvábí z roku 1863, se kterou se zúčastnil hospodářské výstavy pořádané Františkem Arnoštem Harrachem v Nechanicích a obdržel na ní peněžitou odměnu. Hedvábný vzorek pak věnoval hraběnce Harrachové, roz. kněžně Lobkowiczové, a také od ní získal darem ozdobnou jehlici²⁹⁰.

²⁸⁴ Spolkové zprávy, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 63.

²⁸⁵ Zprávy, in: *Pokrok hospodářský*, roč. 2, 1863, č. 26, s. 206.

²⁸⁶ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické jednoty v Hradci Králové za r. 1863, in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 15, s. 118–120. Václav Rezníček uvádí, že se jednalo o Annu Keslovou, později provdanou za praktického lékaře Zipa: ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 88.

²⁸⁷ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863 (Dokončení), in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 16, s. 126.

²⁸⁸ Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 3, 1863, č. 16, s. 131.

²⁸⁹ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863 (Dokončení), in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 16, s. 126. Taktéž: Z Hradce Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 3, 1863, č. 18, s. 146.

²⁹⁰ Tato jehlice se nachází v: Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Ozdobná jehlice.

Na konci roku 1863 měla jednota 362 členů a celkové peněžní příspěvky činily 1 059 zl. Přičemž přistoupili i další významnější mecenáši – hrabě Kolovrat-Krakovský, opat a zemský prelát J. Rotter v Broumově, hořický purkmistr Jan Kunc a fabrikant a pán na Smiřicích Johann Liebieg.²⁹¹

V průběhu roku 1863 vznikaly odbory spolku v Bělohradě, Chlumci nad Cidlinou, Chotěboři, Holicích, Kutné Hoře, Přelouči, Pardubicích, Opočně, Slatiňanech, Sadské i jinde²⁹².²⁹³ Do jednoty také vstupovali lidé např. z Bohdanče, Broumova, Čáslavi, Jičina, Heřmanova Městce, Hulína na Moravě, Chrudimi, Kladrub, Kostelce nad Orlicí, Dvora Králové, Kolína, Velimi, Příbyslavi, Poličky, Jaroměře, Hořic, Ledče, ale také z Liberce²⁹⁴, Mladé Boleslavi, a dokonce z Vídně.²⁹⁵

Do spolku přicházeli postupně další členové, celkový počet se rozrostl v roce 1864 na 370 členů.²⁹⁶

3.2 Členové jednoty

Jak bylo výše uvedeno, konzistoře byly vyzvány místodržitelstvím již v roce 1861, aby šířily ve školách svého obvodu propagační brožury o chovu bourců a pěstování moruší. V obvodu královéhradecké konzistoře se do této akce učitelé zapojili ve velkém počtu, a tak mezi členy²⁹⁷ hedvábnické jednoty nalézáme, mimo zmíněné trio zakladatelů, královéhradeckého gymnazijního ředitele a historika Tomáše Václava Bílka, ředitele hlavní školy v Hostinném Jana Černého nebo učitele reálky Eduarda Erbena, ředitele vyšší a nižší reálné školy Františka Ulricha, učitele Jana Pochybu, Václava Styblíka, hlavní osobnost královéhradeckého pěveckého spolku Slavjan, aj.²⁹⁸ V roce 1863 bylo řádnými členy jednoty 49 učitelů a 19 duchovních (faráři, kaplani).

²⁹¹ STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedvábnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863 (Dokončení), in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 16, s. 126–127.

²⁹² K těmto osadám se nedochovalo mnoho pramenů, výjimku tvoří několik jednatelských zpráv, viz: SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 3, kart. č. 1, Jednatelské zprávy.

²⁹³ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 35.

²⁹⁴ Z Liberce přistoupil k jednotě kromě továrníka Johanna Liebiega učitel vyšší reálky Václav Kur.

²⁹⁵ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členův české hedb. [sic!] jednoty v Hradci Králové (dle místa bydliště).

²⁹⁶ Hedvábnický spolek Králové-Hradecký [sic!], in: *Pokrok hospodářský*, roč. 3, 1864, č. 15, s. 120.

²⁹⁷ Členské seznamy jsou uloženy v: SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam P. T. členů české hedvábnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za rok 1863; SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členův první české hedb. [sic!] jednoty v Hradci Králové.;

²⁹⁸ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 35.

V jednotě působili také měšťané a zastupitelé. Mimo jmenované královéhradecké radní Jana Hanzlíka, Václava Píšu, Josefa Kapouna či Karla Collina, nacházíme v členských seznamech dalšího radního z Hradce Králové Adolfa Riedla nebo také starostu Hořic Jana Kunce. Dále zde bylo mnoho kupců, rolníků a hospodářů. Mezi významné členy můžeme řadit královéhradeckého biskupa Karla Hanla, továrníka a vynálezce v oblasti žesťových nástrojů Václava Františka Červeného, prince Lippe-Schaumburského, hraběte Jana Nepomuka Harracha, Oktaviána Kinského, Anežku Kinskou, Ferdinanda Kinského, Františka Cyrila Kampelíka, propagátora venkovských spořitelních ústavů – tzv. kampeliček, či textilního průmyslníka Johanna Liebiega²⁹⁹ a hraběte Jindřicha Kolovrata-Krakovského. Nalezneme zde také královéhradeckého městského lékaře a magistra porodnictví Petra Zeiske, Dr. Františka Feltla, Dr. Antonína Hofmeistera, Dr. Josefa Štětku z Kutné Hory, taktéž c. k. krajského fyzika (hygienika; pozn. aut.) Dr. Jana Nepomuka Eiselta či královéhradeckého knihtiskaře a vydavatele Ladislava Pospíšila. Jsou zde ale také zastoupeny profese jako sládek, papírník, knihkupec, pekař, řezník, myslivec, poštmistr, hostinský, klempíř aj.

V jednotě se nacházela i řada významných dam, které do spolku většinou vstupovaly se svými choti. Jmenovitě to byla např. Josefína Červená, Terezie Collinová, Antonie Brunnerová, manželka advokáta, či Barbora Riedlová.³⁰⁰

3.2.1 Význam učitelů v hedvábnickém snažení ve východních Čechách

Učitelé, ať už byli členy jednoty, či nikoli, prosazovali chov bource morušového ve své obci a snažili se zapojit žáky i ostatní občany.³⁰¹ Takovým příkladem může být Jan Freiberk, učitel v Třebši (dnes místní část města Hradec Králové; pozn. aut.), který byl členem jednoty pouze v roce 1868,³⁰² přesto ve své obci vysázel celkem 1 085 moruší a v roce 1870 zdárně odchoval 2 000 housenek.³⁰³

²⁹⁹ Ten je v těchto pramenech uváděn jako Jan Libich, pán na Smiřicích, Liberec (pozn. aut.).

³⁰⁰ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členův první české hedb. [sic!] jednoty v Hradci Králové; SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členů, prezenční listiny, příspěvky, distribuce vajíček.

³⁰¹ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 35.

³⁰² SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členův první české hedb. [sic!] jednoty v Hradci Králové.

³⁰³ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, s. 35.

Sám místopředseda Kopecký, kdykoli mu to finance a čas dovolovaly, cestoval po okolních školách, farách³⁰⁴ a zastavil se také téměř u každého domu, u kterého spatřil zahradu, rozdával zde svou výše zmiňovanou brožuru³⁰⁵ a pobízel učitele a duchovní, aby začali s pěstováním morušovníků.³⁰⁶ Tím inspiroval i řadu dalších učitelů či jiných členů hedvábnické jednoty. Kupříkladu František Mazanec, hraběcí tajemník Oktaviána Kinského, taktéž tuto činnost přislíbil.³⁰⁷ Se svým „*kočovným vyučováním*“ se Kopecký dostal i do České Skalice, jak vzpomíná Václav Řezníček:

„V důvěrných stycích nacházel se (Kopecký; pozn. aut.) také s řídícím učitelem českoskalické školy p. Josefem Koliskem, který od něho povzbuzen vedl nás, tehdejší své žáky, k sázení moruší, jichž bylo na Skalicku sta mezi lid rozdáno a tu a tam vysázeno. [sic!]“³⁰⁸

Je třeba připomenout, že i samotný místopředseda Kopecký stíhal udržovat botanickou zahradu při reálné škole v Hradci Králové, ve které byli žáci mimo včelařství vedeni a poučováni v oblasti hedvábnictví.³⁰⁹

Od roku 1867 se Atanáš Kopecký pokoušel prosadit učitelům v jednotě řadu výhod. Především aby mohli být členy bez nutnosti placení ročních poplatků, taktéž jim měla být darem přenechána jistá část morušových semen, které jednota vlastnila. Učitelům se pak měly přednostně vyplácet prémie v podobě dukátů z prodeje semen. Navíc jim byly zdarma zaslány semena pajasanů a vajíčka martináčů.

Důvod, proč mají mít učitelé takové výhody, vyjádřil následovně:

„Čestná to věc pro učitele jest, že on této vlastenecké snaze v čelo se postaviti a k tak důležité věci (hedvábnictví; pozn. aut.) základ položiti může. Již samo ctihodné povolání jeho mocně ho k tomu vybízí, aby útlou mládež k všemu, což obecný blahobyť

³⁰⁴ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

³⁰⁵ Tamtéž, s. 3.

³⁰⁶ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 80.

³⁰⁷ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 2, kart. č. 1, MAZANEC, FRANTIŠEK: *Slavné jednatelství hedbavnické [sic!] společnosti v Hradci Králové, Chlumeck 1867.*

³⁰⁸ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 80.

³⁰⁹ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

*podporuje, nakloniti a ji dobrými zásadami pro budoucí její život občanský opatřiti se snažil. [sic!]*³¹⁰

Učitelé měli tedy největší příležitost rozšířit hedvábí mezi okolní lid prostřednictvím žáků. Tato propagace na školách měla samozřejmě význam edukační a pro samotné hedvábnictví taktéž praktický, neboť v menších počtech bylo snadnější obstarávat pro housenky listí, navíc se dařilo bource lépe chránit před různými nákazami a nemocemi, které způsobovaly u velkochovatelů hromadný úhyn.

Mezi nejčastější nemoci, které u bource propukaly, byly dle dobových publikací: škrvnovina (*Gattina*), ochromení (*Muscardina*), žloutenka (*Jounisse, Gialume*), mrtvice (*Suffocamento*), zánět (*Canerena Negrone*), načervenice, vodnatelnost, průjem, úplavice, vrhavá úplavice, houba, zlatá žíla, hedvábná perla, zácpa, úbyť a souchotiny.³¹¹ Podle toho, jaký měla nemoc vnější projev, rozdělovali jiní autoři nemoci do čtyř skupin – tzv. žloutnice a bělavost; když bourci pukají; když bourcové vadnou; když se zkracují, umenšují a nepředou.³¹² Jak ale v textu dále uvidíme, největší problém způsobovaly výše uvedené úbyť a souchotiny – neboť se jednalo o vážnou a v té době neléčitelnou chorobu, jinak zvanou *pébrine*.

3.3 Fungování královéhradecké hedvábnické jednoty

Stanovy sepsané a schválené v roce 1863 definovaly, že účelem jednoty je uvádění hedvábnictví do Čech, aby se dostalo lidu nového pramene výživy. Prostředků k dosažení tohoto cíle bylo několik. Především se mělo začít s rozšiřováním tematických spisů. Za tímto účelem byla také zřízena speciální knihovna, kde se shromažďovaly časopisy, knihy, vzorky, kresby, plodiny a výrobky. Jelikož jednota neměla jasné stanovené sídlo, bylo třeba, aby byly svolávány časté společné porady v jednotlivých obcích. Na těchto poradách se sdělovala oznámení, zprávy, ale také zde bylo možné získat praktické rady.

³¹⁰ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Velečtý pane! Athanáš Kopecký v Hradci Králové dne 10. dubna 1867. Taktéž: Z Hradce Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 7, 1867, č. 17, s. 135.

³¹¹ KRAMÁŘ, Josef: *Navedení k hedvábnictví [sic!] pro školy hospodářské a rolníky*, Olomouc, J. Groak 1867, s. 48–55.

³¹² *Pěstování moruší čili stručné navedení jak snadným způsobem lze vyráběti hedvábí. Dle původního rukopisu od praktického hospodáře, jenž se po mnohá léta pěstováním moruší a hedvábnictvím zabýval, prstonárodně roku 1789 sepsaného [sic!]*, Plzeň, H. Šíbl 1864, s. 22–23.

Jak již bylo zmíněno, jednota chovatelům značně ulehčovala prodej i koupi, zajišťovala výkup kokonů a za poplatek byla ochotna je majitelům sprádat. Pravidelně se konaly roční valné hromady v královéhradecké Měšťanské besedě, výjimečně pak v sále královéhradeckého čtenářského spolku (např. v r. 1865) a v prostorách českoněmeckého Kasina (např. v r. 1870)³¹³, jejichž součástí byla výstava nejlepšího českého hedvábí, tovarů, nového náčiní a strojů, morušových stromků atd. Tyto schůze mohli volně navštěvovat hosté.

U členů se hledělo také na jejich „*mravní*“ bezúhonnost.³¹⁴ Při valných hromadách se mimo jiné určovaly výkupní ceny zámotků a prodejní ceny plodin a výrobků, které vzešly ze společné morušové školky v Kuklenách.³¹⁵

Jednou za 3 roky se volili spolkoví funkcionáři. Jednalo se o předsedu, místopředsedu, 9 členů výboru, jednatele, ředitele zahrady a pokladníka. Do své smrti zastával funkci místopředsedy a ředitele zahrady Kopecký. V rámci jednotlivých místních odborů byli voleni další jednatele, kteří se starali především o výběr poplatků od členů ve svém působišti, nabírali nové členy, oznamovali jednotě přání, návrhy a žádosti členů. Takový odbor mohl vzniknout kdekoli, kde se v určitém místě (nejčastěji v obci) sešlo více jak 5 členů jednoty. Ti pak mohli sami určit územní rozsah svého odboru.

Jednatel měl za úkol vést především korespondenci a jinou písemnou práci. V prvních letech spolku byl jednatelem již shora uvedený Kristian Stefan³¹⁶, avšak nejčastěji vedl korespondenci osobně Kopecký³¹⁷, to zřejmě z důvodu, že sám do jednoty přiváděl ze svých cest nejvíce členů. Takové členy i případné zájemce pak znal osobně a nacházel se s nimi v přátelských stycích.

Jednota si taktéž opatřila vlastní pečeť, po jejímž obvodu byl nápis – „*Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové*“. Vprostřed byl pak vyobrazen bourec morušový ve stádiu dospělce.³¹⁸

³¹³ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám.

³¹⁴ *Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, s. 1–2.

³¹⁵ Tamtéž, s. 3.

³¹⁶ Tamtéž, s. 4.

³¹⁷ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

³¹⁸ *Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, s. 5.

Předseda spolku Jan Nepomuk Harrach pro vlastní vytíženost zřejmě do spolku nijak zvlášť nezasahoval. V druhé polovině 60. let byl ve své pozici nahrazen c. k. notářem Janem Dvořákem z Hradce Králové.³¹⁹

Jelikož byl Harrach často nepřítomen, nalézáme ve vedení spolkových dokumentů možný rozpor se schválenými stanovami. Stanovy totiž uvádí, že tyto spisy a listiny má podepisovat vždy předseda a jednatel (v případě financí pokladník).³²⁰ Praxe taková ale často nabývala. Pod mnoha dokumenty do roku 1868, tedy do doby nástupu Jana Dvořáka, nacházíme místo podpisu předsedy podpis místopředsedy.³²¹ Je tedy možné, že Kopecký vykonával spíše práci místopředsedy i předsedy. To by také vysvětlovalo, proč je v mnoha pramenech z pozdější doby (nejčastěji z počátku 20. století) uváděn Kopecký právě jako předseda.³²²

Již od svého vzniku jednota zámotky spřádala.³²³ Právě proto se v jejím vlastnictví nacházel stroj na smotávání kokonů, jiný stroj na soukání hedvábí a třetí na odvíjení. Dále se ve vlastnictví jednoty nacházelo mnoho zemědělských nástrojů i jiných pomůcek (váhy, teploměry, ...), měli též vlastní sušírnu zámotků a „*drobnohled*“. Mikroskop patrně sloužil ke zkoumání nemocí bourců. Pro různou práci bylo využíváno služeb nádeníků.³²⁴

Zmiňované vnitřní výstavy v rámci výročních valných hromad pořádal místopředseda Kopecký. I chovatelé, kteří nebyli členy jednoty, mu mohli předem zaslat poštou či osobně předat své nejlepší produkty. Za ně byly ze společného rozpočtu

³¹⁹ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členů, prezenční listiny, příspěvky, distribuce vajíček.

³²⁰ *Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedbávnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, s. 5.

³²¹ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členů, prezenční listiny, příspěvky, distribuce vajíček.

³²² Např.: HEŠ, Gustav: K. Atanáš, in: *Ottův slovník naučný / Díl čtrnáctý Kartel – Kraj*, Praha, Paseka/Argo 1998, s. 767; dále také: Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3. Obdobný rozpor nalézáme i na jiných místech. Pokud v práci udáváme, že se Kopecký přičinil, nebo že některý spolek spoluzakládal, vycházíme z porovnání více pramenů a snažíme se dobovou realitu zachytit co možná nejobektivněji. Je ale pravdou, že mnohé prameny Kopeckého uvádí spíše jako zakladatele – např. královéhradecké hospodářské jednoty. To může mít samozřejmě více příčin. Může jít o úctu, nepřesné vyjádření, zkreslení na základě delšího časového odstupu, nebo se také může jednat o subjektivní názor konkrétního autora na to, kdo se o založení zasloužil nejvíce (pozn. aut.).

³²³ KOPECKÝ, Athanas: O pěstování moruší a chovu bourců, 4. vyd., s. 13.

³²⁴ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 11, kart. č. 1, Věcný inventář, inventář sazenic v Morušovce.

udělovány peněžité ceny. Pod jeho vedením se výstava nekonala pouze v roce 1871, kdy byl již dlouhodobě nemocen a neschopen chůze.³²⁵

Řada členů se účastnila taktéž větších výstav, kde získávala vysoká ocenění. Místopředseda dokonce zaslal vzorky svých výrobků na světové výstavy v Londýně (1862) a v Paříži (1867), zpětně mu z nich byly zaslány pochvalné listy.³²⁶

V říjnu 1864 se zúčastnila jednota hospodářské výstavy v Hradci Králové, která se konala na „*generální louce u pekárny*“.³²⁷ Za vystavené zámotky a smotané hedvábí byl vysoce oceněn především místopředseda Kopecký, který dohromady dostal odměnu ve výši 5 dukátů, dále jednotu reprezentoval učitel z Bohdanče J. Tichý. Mimo jednotu zde vystavovali chovatelé Pařízek z Kostelce nad Orlicí, Kořiska z Nového Města u Hradce Králové a Laušman z Nového Bydžova.³²⁸

V roce 1868 daroval za účelem povzbuzení hedvábnických snah v Čechách jednotě císař František Josef I. 200 zl. Tato suma byla jednotou rozdělena na dvě poloviny. První část byla využita jako cena na výstavě v rámci valné hromady v březnu téhož roku. Pozvánka na tuto schůzi byla též otištěna v *Národních listech*, aby se mohlo dostavit co možná nejvíce chovatelů, kteří nebyli členy jednoty. Druhá část byla stejným způsobem rozdána při výstavě v Hradci Králové na sv. Václava téhož roku. Jelikož obě výstavy pořádal místopředseda Kopecký, předem se jakékoli odměny zřekl.³²⁹

Dále se Kopecký zúčastnil s Františkem Mazancem z královéhradeckého hedvábnického odboru v Chlumci hospodářské výstavy v Chrudimi, která se uskutečnila na dvoře místního cukrovaru v roce 1869. Mazanec zde zvítězil a ihned za ním se umístil Kopecký. O hedvábnictví byl na výstavách velký zájem, tudíž oba mužové podávali názorný výklad o tom, jak se hedvábí vyrábí a jaký je z něj užitek.³³⁰

³²⁵ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám.

³²⁶ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3; taktéž: SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám.

³²⁷ PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek: Zrod občanské společnosti, in: BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: *Hradec Králové*, s. 392.

³²⁸ WEINZETTEL, Bohumil: K ustanovující valné hromadě Hedvábnického spolku v Hradci Králové, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 4, s. 1.

³²⁹ Národní hospodář, in: *Národní listy*, roč. 8, 1868, č. 15, s. 3.

³³⁰ UHLÍŘ, J. B. – KRŽIŽ, J.: Krajinská výstava hospodářská v Chrudimi 1869, in: *Hospodářské noviny*, roč. 21, 1870, č. 1–12, s. 97.

Přímý kontakt s návštěvníky výstav byl velmi důležitý, jelikož mohlo být hedvábnictví propagováno nad již hotovým zbožím. *Národní Hospodář*, příloha periodika *Posel z Prahy*, ve zprávě z chrudimské výstavy věnoval značný prostor právě královéhradeckým hedvábníkům. *Všeobecné hedbávnické* [sic!] noviny uveřejnily z této zprávy výňatek:

„Hedbávnictví bylo pokrokem rychlým u nás se vyvinulo (...) vystavené předměty hedbávnické pokrok ten dokazují; zvláště vytknouti nutno, že pan Kopecký z Hradce Králové sám s velkou ochotou, s vřelou srdečností mile dojmavou, s zápalem vroucím každému vysvětloval vyrábění hedbávi, i vyzýval prostonárodním výkladem tím k činnosti, a mnozí jak mile slyšeli, že od jednoty potřebné prostředky obdrží zdarma, uvolili se hned, že se v milé to zaměstnání pustí. Mnozí opět zvěděvše, že hedbávnictví prospělo působením pana Kopeckého, prohlídnuvše hedvábné šátky a krásného motýla, touhou nedočkavou již sami o radu se tázali, a p. Kopecký se jevil sám co vzor vystavovatele, neb jiní pěstovatelé hedbávi mysleli, že dostačí, pak-li výrobky své jen na odiv podají; pan Kopecký však živým slovem vykládal, a milým jemným hlasem od srdce k srdci jdoucím získal hedbávnické členy nové, a tito opět až domů se navrátí a s prospěchem se jich snaha potká, přispějou k tomu, že i jiný čas zbytečný, kterýž mařili dříve, použijou na zdar hedbávnictví; zvláště naše dámy, kteréž „dlouhý“ čas trápí, mohly by se mile bavit.

(...) Připomínáme, že p. Kopecký laskavými slovy svými netečnost a nevšímavost mnohých pro hedbávnictví přemohl a nových zastanců oboru tomu získal... [sic!]³³¹

Pomineme-li tento patetický styl a ponecháme-li stranou úvahu nad tím, zda dámy opravdu onen „dlouhý čas trápil“ a při hedvábnictví by se mohly „mile bavit“, pak z tohoto textu vyplývá zcela jasný fakt, že názorný výklad zapůsobil na mnohem širší okruh návštěvníků výstavy než pouze vystavované výrobky. Výhodou bylo, že na případné námitky mohl Kopecký ihned reagovat a také jakékoli otázky ihned zodpovídat. Svědčí to dále o výjimečné schopnosti Kopeckého, totiž přesvědčit oslovené všech generací. Informace, že lze vajíčka a semena získat od jednoty zcela zdarma, byla jistě také velkým lákadlem.

³³¹ Zprávy z výstavy. Krajská hospodářská výstava chrudimská, in: *Všeobecné hedbávnické* [sic!] noviny, roč. 4, 1869, č. 9, s. 36.

Praktické ukázky se poté stávaly běžnou součástí výstav.³³² Často královéhradečtí hedvábníci s sebou brali dřevěné stroje na sprádání a smotávání i různé exponáty, které ukazovaly jednotlivé životní fáze bourců. Dále vystavovali vzorky z morušového a pajasanového dřeva, jak dokazuje katalog první hedvábnické výstavy v Praze z roku 1865³³³, na které Kopecký coby zástupce jednoty představil východočeské hedvábí.³³⁴ Následovaly úspěšné účasti na hospodářské výstavě v Kolíně roku 1869,³³⁵ téhož roku na hospodářské lesní a průmyslové výstavě v Jičíně³³⁶ i na hospodářské výstavě v Kutné Hoře. V tomto roce byl již Kopecký držitelem mnoha spolkových medailí, v Kutné Hoře se mu ale za jeho hedvábnické snažení dostalo odměny nejvyšší, tj. státní medaile.³³⁷

Za rozšiřování hedvábnictví v Čechách rozdával pražský spolek odměny. Za královéhradeckou jednotu byl na druhé výstavě hedvábnického spolku v Praze oceněn její místopředseda v roce 1867 stříbrnou medailí C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti.³³⁸ Této odměny se však zřekl. Jako důvod uvedl:

„Jsem spokojen vědomím vlastním – a pro mne velká odměna, že příznivci hedvábnictví v Čechách i mimo Čechy již ocenili, jak níže psaný (Atanáš Kopecký; pozn. aut.) k rozšiřování hedvábnictví v Čechách přispěl. [sic!]“³³⁹

Taktéž královéhradecká jednota často rozesílala pochvalné listy, blahopřání či diplomy těm, kteří se nejvíce zasloužili o rozšiřování hedvábnictví. V roce 1869 jednota blahopřála např. Václavu Krulišovi, knížecímu účetnímu ve Žlebech, k čestnému uznání od ministra orby za podporování hedvábnických snah v Čechách.³⁴⁰

³³² Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

³³³ Více: První hedvábnická [sic!] výstava v Praze, in: *Hospodářské noviny*, roč. 16, 1865, č. 13, s. 99–100.

³³⁴ *Katalog první výstavy hedvábnické [sic!] v Praze*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1865, s. 10.

³³⁵ Hospodářská výstava v Plzni a v Kolíně, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 4, 1869, č. 10, s. 39.

³³⁶ Hospodářská lesní a průmyslová výstava v Jičíně, in: *Národní listy*, roč. 9, 1869, č. 293, s. 3.

³³⁷ Hospodářská výstava na Horách Kutných, in: *Národní listy*, roč. 9, 1869, č. 289, s. 2–3.

³³⁸ Druhá výstava hedvábnického [sic!] spolku v Praze, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 2, 1867, č. 9–10, s. 41.

³³⁹ Slavné komité České hedvábnické [sic!] jednoty v Praze!, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 2, 1867, č. 11, s. 48.

³⁴⁰ STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie*, s. 40.

3.4 Náročný rok „šestašedesátý“

Počátkem roku 1866 vydal Kopecký provolání 80 okresním zastupitelstvům, aby působily na obce i jednotlivce a pobízely je k pěstování moruší a chovu bourců. Zvláštní pozornost měla být věnována žákům reálék a učitelským čekatelům. Pokud tito žáci bydleli v jiné obci, než byla jejich škola, měli být podněcováni k tomu, aby do svých domovů rovněž přiváželi semena či sazenice moruší.³⁴¹ Kopecký vycházel především ze své vlastní zkušenosti z Hradce Králové, kde byl tento způsob šíření již delší dobu s úspěchem praktikován.³⁴²

Tento rok tedy pro jednotu začínal velmi příznivě. V centrální zahradě v Kuklenách bylo pro nadcházející sezónu připraveno více než 30 000 2–3letých morušových sazenic a přibližně 50 000 semenáčů³⁴³, kterým se předešlého roku dařilo i přes velmi suché léto. Dále bylo připraveno několik tisíc sazenic pajasanů a nově také sazenice dubu.³⁴⁴ V tomto období se totiž začalo experimentovat s dalším druhem planého hedvábí. Jednalo se o kokony dvou motýlů – martináče čínského (*Antheraea pernyi* Guérin-Méneville, 1855) a martináče dubového (*Antheraea yamamai* Guérin-Méneville, 1861). Tento hmyz živící se dubovými listy se za tímto účelem začal přivážet do Evropy teprve od 60. let 19. století.³⁴⁵ V této době byly tedy tyto snahy královéhradecké jednoty velmi průkopnické.

Očekávaný příznivý vývoj ale přerušilo mrazivé jaro. Velká část úrody morušového listí byla následkem nízkých teplot zničena či pozdržena a nestačila tedy ke zkrmení líhnoucích se housenek. O tom se také zmiňuje např. František Mazanec, hrabecí tajemník Oktaviána Kinského, působící společně s Kinským v odboru jednoty

³⁴¹ WEINZETTEL, Bohumil: K ustanovující valné hromadě Hedvábnického spolku v Hradci Králové, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 4, s. 1; taktéž: Dopisy, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 62.

³⁴² Spolkové zprávy, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 63.

³⁴³ Pojem semenáč zpravidla označuje rostlinu vzešlou ze semene, které ještě neprošla procesem školkování a podřezávání, viz kapitola 2.1 *O pěstování moruší*. Poté už se zpravidla označuje jako sazenice. Nelze ale s jistotou tvrdit, že je tato terminologie v pramenech dodržována (pozn. aut.).

³⁴⁴ Spolkové zprávy, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 63.

³⁴⁵ KRAMÁŘ, Josef: *Navedení k hedvábnictví [sic!] pro školy hospodářské a rolníky*, Olomouc, J. Groak 1867, s. 72.

v Chlumci. Mazanec byl zde jednatelem a jeho místní výroční zpráva za rok 1866 se dochovala v rukopisu:

„Rok 1866 každému podniknutí velmi nepříznivý vůčinkoval na naše snáhy záhubně. Nejdříve pomrzli na naše podnebí nevčasně se rozvíjející morůše a housenky těmito mrazy potravy zbavený mě a mým čekatelům již po třetím svléknutí zahynuli. [sic!]“³⁴⁶

Poté, co se listí zajistilo částečným dovozem a také stačilo i zde dorůst do potřebného počtu, se využilo vajíčků bourců, kteří se měli líhnout až později. Taková vajíčka se začala prodávat především prostřednictvím pražského hedvábnického spolku.³⁴⁷ Dle výkazu pražského spolku byl zprostředkován během tohoto roku rovněž prodej tisíce stromků.³⁴⁸

Vylíhlé housenky pak byly dostatečně zkrmeny a vyčkávalo se na čas zakuklení. Opět se tedy předpokládala vysoká úroda hedvábí, která by velmi napomohla propagaci samotného hedvábnictví. Jak již bylo uvedeno, ne každý tyto záměry nutně podporoval.

V období od června do srpna roku 1866, tedy v období očekávané zpožděné produkce kokonů, se odehrávala prusko-rakouská válka. Už od března téhož roku více než jeden tisíc dělníků v rychlosti uvádělo královéhradeckou pevnost do stavu bojové připravenosti. Stavěly se palisády, kopaly se zákopy a tvořily se valy. Poprvé měl sloužit svému účelu rozsáhlý záplavový systém pevnosti. V květnu se obyvatelé dozvěděli o blížící se válce zcela konkrétně rozkazem generála Leopolda Weigla, velitele hradecké pevnosti. Ve městě mohl zůstat jen ten, kdo byl na válku připraven a dostatečně předzásoben, ostatní Hradečané museli být evakuováni. Šířila se panika, lidé začali vybírat své úspory ze záložny a spořitelny, budoucnost města byla nejistá.³⁴⁹ Na počátku července se armády obou válčících stran střetly v bitvě u Hradce Králové. Válka měla v těchto místech katastrofální dopad na veškeré hospodářství, hedvábnictví nevyjímaje.³⁵⁰ Zavodněním okolí pevnosti bylo znehodnoceno mnoho plodin. Ze strategických důvodů bylo navíc vykáceno velké množství stromů, které se nacházely

³⁴⁶ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 2, kart. č. 1, MAZANEC, FRANTIŠEK: *Slavné jednatelství hedbavnicke [sic!] společnosti v Hradci Králové, Chlumeck 1867.*

³⁴⁷ Tamtéž.

³⁴⁸ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 38.

³⁴⁹ PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek: Zrod občanské společnosti, in: BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: *Hradec Králové*, s. 394.

³⁵⁰ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 38.

na přístupové komunikaci.³⁵¹ Bylo zničeno mnoho morušových sadů. K obětem války můžeme přičíst rovněž řadu starých morušovníků, kterých si členové spolku velmi vážili. Kupříkladu během menší bitvy u České Skalice, kde se hedvábnictví věnoval především již zmíněný Josef Kolisko, shořel společně s Michálkovskou hospodou statný morušovník bílý. Jednalo se zřejmě o jeden z největších exemplářů tohoto stromu v Čechách.³⁵²

Válka narušila veškerou spolkovou činnost obyvatelstva. Členové hedvábnické jednoty často odcházeli do míst, o nichž se domnívali, že nebudou bojem zasažena. Kupříkladu víme, že místopředseda Kopecký se svou rodinou odcestoval již v půli června do Kutné Hory, kde pobýval do konce července u rodiny své manželky. Zde se Kopecký věnoval především vlastním dětem. Jeho syn Jan na tyto chvíle vzpomínal: „(Roku; pozn. aut.) 1866 jsem já sbíral s otcem minerálie, takže jsme si vezli několik beden s mineráliemi do Hradce Králové.“³⁵³ Tyto minerály pak našly své místo v hradeckých školních sbírkách.³⁵⁴

Odjezdy způsobily uhynutí dalšího množství bourců. Citovaný tajemník hraběte Kinského ale zůstal a setkal se tak s pruskými vojáky. Na tuto událost v únoru roku 1867 se zlostí vzpomínal: „...když již čas k zamotání těch samých (housenek, které dodal pražský spolek; pozn. aut.) přišel, tu davy vítězů Průzských od Králová Hradce přitáhnoušich každé místečko obsadivší, moje zdravé housenky zkazili, mojí práci, moje namahání v nivče uvedli, tak že housenky an jsem všechnu péči nepříteli urputnému stran zaopatření všeho bláhobytu věnovati mušel, bez potravy, bez potřebného opatrování, zimě ponechaný zahynouti mušeli. Na tento pád jsem letos o více než o 20 000 hedvábných zámotků přišel. [sic!]“³⁵⁵ Z podobných důvodů přišlo v Chlumci o své zámotky také mnoho žáků.³⁵⁶

Na začátku této kapitoly bylo zmíněno, že se Atanáš Kopecký pokoušel cílit především na žáky škol, což se zřejmě vyplácelo. Ve stejném pramenu je totiž uvedeno,

³⁵¹ PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek: Zrod občanské společnosti, in: BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: *Hradec Králové*, s. 394.

³⁵² ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 81.

³⁵³ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem. Poznámky Jana Kopeckého se nachází po stranách rukopisu (pozn. aut.).

³⁵⁴ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

³⁵⁵ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 2, kart. č. 1, MAZANEC, FRANTIŠEK: *Slavné jednání hedvábnické [sic!] společnosti v Hradci Králové*, Chlumec 1867.

³⁵⁶ Tamtéž.

že dětské hedvábnické pokusy na rodiče zapůsobily takovou měrou, že je sami – slovy Mazance – s „*radostí detěnskou* [sic!]“ podporovali v dalším sázení a chovu.³⁵⁷

I přes tento náročný rok měla královéhradecká jednota koncem roku 35 stále se zvětšujících morušových školek. V Hradci Králové poblíž nádraží se nacházelo 2 500 vzrostlých stromů a 74 000 sazenic. Morušové školky v Kutné Hoře disponovaly 80 000 stromy a sazenicemi, v Sychrově³⁵⁸ 60 000 a v Chlumci 15 000.³⁵⁹

3.5 Velké plány do budoucna

Dne 15., 16. a 17. října se roku 1867 konal ve Vídni v muzejní budově C. k. hospodářské společnosti hedvábnický sjezd, který inicioval pražský hedvábnický spolek a potvrdil císař František Josef I. Z Čech se do Vídně dostavili zástupci³⁶⁰ pražské jednoty, domažlické jednoty, odboru C. k. vlastenecko-hospodářské společnosti v Praze, mostecké jednoty, a v neposlední řadě byl do Vídně za královéhradeckou jednotu vyslán Atanáš Kopecký.³⁶¹

Jednalo se např. o zavádění vyučování hedvábnictví v národních školách nebo o tom, co by se mělo udělat pro povzbuzení vlivu hedvábnických spolků.³⁶² Vláda poté slíbila např. zavedení ústavu „*kočujících učitelů*“, odborníků ve všech hospodářských odvětvích, včetně hedvábnictví.³⁶³ Na základě tohoto sjezdu bylo ještě téhož roku povoleno pražskému kupci J. A. Hübnerovi zřídit v Praze akciovou hedvábnickou společnost.³⁶⁴

Velké hedvábnické kongresy se konaly i později. Např. mezi 14. – 16. zářím 1871 byl uskutečněn sjezd v severoitalském Videmu (Udine). C. k. ministerstvo orby tedy

³⁵⁷ SOkA HK, ČHJ HK, inv. č. 2, kart. č. 1, MAZANEC, FRANTIŠEK: *Slavné jednatelství hedvábnické [sic!] společnosti v Hradci Králové*, Chlumeck 1867.

³⁵⁸ Tato morušová školka není v pramenech dále zmiňována, s největší pravděpodobností se ale jedná o pozemek v Sychrově (dnes část obce Kozlov ve východních Čechách, dříve část obce Ledec nad Sázavou), který mohl patřit členům odboru Ledce nad Sázavou (pozn. aut.).

³⁵⁹ WEINZETTEL, Bohumil: K ustanovující valné hromadě Hedvábnického spolku v Hradci Králové, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 4, s. 1.

³⁶⁰ Seznam všech důležitých spolkových zástupců i jiných osob na této činnosti zainteresovaných, kteří na vídeňském sjezdu rokovali, byl otisknut v: Sjezd hedvábnický [sic!] ve Vídni, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 1, s. 4.

³⁶¹ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 39

³⁶² Tamtéž, s. 40.

³⁶³ Výtah z protokolů sjezdu od zapisovatele svobodného pána Arthura z Hohenbrucku byl otisknut v: Sjezd hedvábnický [sic!] ve Vídni, Výtah, in: *Všeobecné hedvábnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 2, s. 7

³⁶⁴ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 40.

vyzývalo své hedvábnické spolky k tomu, aby se za své náklady prostřednictvím svých zástupců zúčastňovali.³⁶⁵

V roce 1869 ministerstvo orby vypsaló prémii za větší morušové sady. Rozdělilo tak ve 14 cenách celkem 1 800 dukátů. Ceny pak měly být rozdávány v letech 1876 a 1877 a hodnoceny měly být sady přesahující počet 3 000 kusů morušovníků. Toho se snažila využít i královéhradecká jednota v propagaci prodeje morušových sazenic.³⁶⁶ Jenže, jak bude níže předloženo, 70. léta se nesla spíše ve znamení úpadku hedvábnictví, státní podpora začala klesat a tato činnost přestala být tak výnosná jako dříve. Sady nebylo možno dále udržovat a mnoho jich bylo zrušeno.³⁶⁷

Ještě začátkem roku 1870 zakoupila královéhradecká jednota nový stroj na soukání a odvíjení hedvábí. Místopředseda Kopecký na valné hromadě sděloval svou zprávu o jeho „kočovném vyučování“. ³⁶⁸ Dne 5. srpna roku 1869 totiž zahájil velkou cestu po Čechách. Během tohoto roku prvně navštívil např.: Smiřice, Josefov, Jaroměř, Kuks, Hořice atd., a poté se vydal do jižních Čech. Na těchto místech založil nové odbory jednoty a získal přes 80 nových členů.³⁶⁹ Dále byli na schůzi přijímáni noví členové a učitel J. Jedlička z Bohdanče pak přednesl, co pozoroval v C. k. ústředním ústavu hedvábnickém v Gorici, kam se v roce 1870 za účelem inspirace z jednotnosti ve výrobě hedvábí sjiždělo mnoho českých hedvábníků.³⁷⁰ Členové tedy s optimismem vyhlíželi nové desetiletí českého spolkového hedvábnictví.

³⁶⁵ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám.

³⁶⁶ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Vypsání premií za větší sady morušové.

³⁶⁷ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 41.

³⁶⁸ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám; o cestách do Gorice taktéž: WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, s. 41.

³⁶⁹ Kočující učitel hedvábnictví [sic!], in: *Národní listy*, roč. 9, 1869, č. 222, s. 3.

³⁷⁰ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám.

3.6 Pokles zájmu o hedvábnictví v 70. letech 19. stol

V 70. letech 19. století začal zájem o hedvábnictví postupně klesat. Důvodů bylo několik. Téměř veškeré hedvábnické závody na světě byly v roce 1870 poznamenány nemocí bourců *pébrine*³⁷¹, která zřejmě vypukla na konci 40. let ve Francii.³⁷²

Čechy zachvátila tato choroba bourců zhruba v roce 1868. To odradilo mnoho chovatelů, jelikož celá jejich úroda byla zničena a tím i naděje na finanční výtěžek. Nepříjemný byl i samotný průběh této nemoci, neboť housenky se po vylíhnutí zdály dlouho zdravé, teprve před zakuklením uhynuly. Již v této době bylo poukazováno na to, že pouze japonský hybrid dokáže nemoci vzdorovat. V Praze v tomto roce na důsledek nákazy uhynulo zhruba půl milionu bourců. Na venkově se ale housenkám dařilo podstatně lépe. To zřejmě především z důvodů, které byly naznačeny – jistá míra izolace a separování zdravých vajíček znemožňovala nákaze šířit se v tak masové vlně.³⁷³

Velmi pečlivě se této nemoci věnovaly *Všeobecné hedbávnické* [sic!] *noviny*, které již dříve sledovaly dění ve světě, především ve Francii, a informovaly o nových zjištěních, zejména o výzkumu biologa a chemika Louise Pasteura, své čtenáře.³⁷⁴ Taktéž se zde zcela logicky vyskytovaly hlasy, aby se čeští chovatelé přeorientovali pouze na chov bource japonského.³⁷⁵ Mnoho českých chovatelů rozvíjelo úvahy zahraničních odborníků o předcházení této nemoci. Jak se však s odstupem času ukázalo, často na těchto základech činili závěry mylné. Takovým příkladem může být poznámka redakce tohoto periodika z roku 1867, tedy z posledního roku, kdy Čechy nebyly touto pandemií zasaženy:

„...s jistotou lze očekávati, že i v pádě tom, kdy nemoc bourců vajíčkami, nákazu v sobě již majícími, k nám přinešena býti měla, předce se nerozšíří, nýbrž zajisté již

³⁷¹ Jedná se o nemoc, kterou způsobuje prvok *Nosema bombycis*. Začala se objevovat již od přelomu 40. a 50. let 19. století, postupně zasáhla veškeré světové chovy. Výjimkou bylo Japonsko, jelikož tamní hybridní druh bource byl proti této nákaze imunní. V polovině 60. let příčinu této nemoci odhalil významný francouzský biolog a chemik Louis Pasteur. Více: ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 93.

³⁷² ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 93; taktéž: PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 94.

³⁷³ HILLER, Ferdinand: *Hospodářský význam a výnos hedvábnictví* [sic!] v *Čechách*, Praha, F. Hiller 1868, s. 11.

³⁷⁴ Zprávy spolkové, in: *Všeobecné hedbávnické* [sic!] *noviny*, roč. 2, 1867, č. 6, s. 28.

³⁷⁵ VRABEC, V.: Po nepohodě bývá obyčejně zase pohoda a po žalosti radost, in: *Všeobecné hedbávnické* [sic!] *noviny*, roč. 3, 1868, č. 9, s. 36.

v pokolení prvním neb druhém, následkem krmiva bourcům příznivého se zmírniti a do konce zmizeti musí. [sic!]³⁷⁶

Kvalitním krmivem se ale následující roky nemoc zmírnit nepodařilo. Roku 1871 se navíc situace ještě zhoršila, jelikož kvůli nepříznivému počasí poklesla úroda morušového listí, která nepostačovala ke zkrmení housenek.³⁷⁷

Posledním pověstným hřebíčkem zaraženým do rakve českého spolkového hedvábnictví bylo otevření Suezského průplavu v roce 1869, které mělo za následek značný pokles cen evropského hedvábí, neboť se zlevnil dovoz z Dálného východu. Nic se nezměnilo ani po založení zemědělské rady v roce 1872, která si hedvábnictví měla všimnout.³⁷⁸ Relativně vysoká cena hedvábí na světovém trhu také podněcovala výzkum uměle vyráběných hedvábných vláken, toto vlákno bylo nakonec vytvořeno již na konci 19. století ve Francii.³⁷⁹

To vše způsobilo i změnu stanoviska vlády, která usoudila, že výnos spolkového hedvábnictví není přímo úměrný k poskytovaným subvencím, a podporu zastavila. Taktéž členové přestávali platit pravidelné příspěvky. Zakládání morušových školek, chov bourců, produkce vajíček, výkup kokonů a zřizování přádelen se staly záhy úkony, na něž spolkové prostředky již nemohly stačit. Mnoho jednot z těchto důvodů obratem ukončilo svou činnost. Do začátku 20. století přetrval jen spolek pražský.³⁸⁰

3.6.1 Úpadek královéhradecké hedvábnické jednoty

Jednota se v roce 1870 dočkala schválení nových stanov, které se však nelišily od těch z roku 1863. Název jednoty byl ale pravopisně pozměněn – tvar *hedbávnická* byl nahrazen tvarem *hedvábnická*. Účelem jednoty bylo stále uvádění hedvábnictví do Čech,

³⁷⁶ Nemoc hedbávníčků [sic!]. Přednáška prof. Just. Liebiga v královské akademii v Mnichově dne 2. března 1867, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 2, 1867, č. 4, s. 16.

³⁷⁷ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, s. 36.

³⁷⁸ PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, s. 94; taktéž: ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 93.

³⁷⁹ ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, s. 225.

³⁸⁰ WEINZETTEL, Bohumil: Z minulosti hedvábnických spolků, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 5, s. 1.

aby se lidem dostalo nového zdroje výdělků.³⁸¹ Téhož roku na podzim nahradil na pozici předsedy Jana Dvořáka Bohumil Hakl, gymnaziální profesor.³⁸²

Shora uvedené důvody značně oslabily i královéhradecký spolek. Snížení zájmu o hedvábnictví způsobila i snížená aktivita jednoty v oblasti sepisování zpráv. Reálný učitel, později ředitel František Janda, korespondenčně sděloval vedení, že členové místních odborů by si přáli, aby tiskem vyšla zpráva za rok 1869, která by seznámila členy se stavem spolku.³⁸³

V roce 1871 přišel spolek o místopředsedu Kopeckého, jenž po dlouhé nemoci, kterou byl zasažen již od Vánoc roku 1870,³⁸⁴ zemřel v 59 letech. Ještě před smrtí byl za své úsilí v hedvábnickém oboru jmenován čestným členem mnohých hedvábnických spolků – např. Moravského spolku hedvábnického v Olomouci, slezské jednoty v Opavě a také jednoty Haličské. Po celý čas své dlouhé nemoci, i když byl upoután na lůžko, vedl korespondenci se členy jednoty a rovněž vyřizoval všechny její objednávky. Nakonec zcela ochrnl, ale v práci nepřestával a korespondenci dál diktoval. Za svou vytrvalou práci se mu dostalo od jeho jednoty ocenění v podobě stříbrného poháru.

Když po těžké a útrpné noci z 12. na 13. září v obklopení své rodiny a nejbližších zemřel, vystrojili mu jeho nejbližší přátelé a členové rodiny pohřeb v hedvábnickém duchu. Uložen byl do rakve ověncené zámotky, hedvábím a morušovými věnci. Z morušové zahrady byl pak vybrán strom, který byl zasazen na kuklenském hřbitově v místě jeho hrobu³⁸⁵ v prvním oddělení u kostelní zdi za hlavním oltářem.³⁸⁶ Smuteční

³⁸¹ SOKA HK, ČHJ HK, č. 4, kart. 1, *Stanovy české hedvábnické jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, V. Götschner, 8 s.

³⁸² SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členů, prezenční listiny, příspěvky, distribuce vajíček.

³⁸³ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Dopis Františka Jandy z roku 1870.

³⁸⁴ *Výroční zpráva C.k. vyšší realné [sic!] školy v Hradci Králové za školní rok 1894-95*, Hradec Králové, C.k. vyšší realná [sic!] škola 1895, s. 7.

³⁸⁵ To se později zřejmě nejevilo jako dobrý nápad, protože morušové plody přiváděly k jeho hrobu místní mládež, která toto místo poničila a slovy Václava Řezníčka dokonce „*nejrůznějším způsobem znesvěcovala*“, a proto byl strom nakonec pokácen; viz: ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 89. Jiného názoru byla ale Marie Kopecká, manželka vnuka Atanáše Kopeckého, která uvedla v rodinných záznamech, že byl strom pokácen až při rušení části hřbitova z důvodů budování cesty přes starý hřbitov; viz: Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, KOPECKÁ, Marie: *Rodinné paměti*, 1947–1959, s. 49. Tyto dva důvody se ale nutně nevylučují. Do těchto míst byla taktéž umístěna mramorová deska, která dodnes nese jméno místopředsedy jednoty, jeho manželky Karolíny († 1877) a jejich dcery Marie, literární učitelky, kterou rodina se smutkem pochovala již v srpnu roku 1871 (pozn. aut.). Matriční záznam o úmrtí Karolíny Kopecké 29. 6. 1877, viz: SOA Z, SM VK, FARNÍ ÚŘAD ŘÍMSKOKATOLICKÉ CÍRKVE Hradec Králové, okr. Hradec Králové (dále jen FÚŘ HK, HK), sign. 51-3511, matrika Z, 1875–1907, s. 31.

³⁸⁶ SOA Z, SM VK, FÚŘ HK, HK, sign. 51-23, matrika Z, 1846–1875, s. 601. Taktéž: ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 88–89; Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, KOPECKÁ, Marie: *Rodinné paměti*, 1947–1959, s. 49.

zprávu s výčtem jeho zásluh uveřejnily noviny krajské a pražské, psané česky i německy.³⁸⁷ Závěrem k životu Atanáše Kopeckého se sluší dodat, že ještě na počátku 20. století byl v paměti mnohých obyvatel východních a severovýchodních Čech znám pod přezdívkou „český hedvábník“.³⁸⁸

Po smrti Kopeckého se jednota rozšířila o sadařství a včelařství. Schváleny byly také nové stanovy a jednota byla přejmenována na Českou hedvábnickou jednotu spolu s odbory sadařským a včelařským v Hradci Králové.³⁸⁹ V textu o účelu jednoty přibyla ve stanovách noticka: „...a povzbuzovati k rostění stromů a keřů ovocných i ozdobných a k pěstování včel. [sic!]³⁹⁰ Každoroční výstavy pak měly být obohaceny o ovocnářské a včelařské výrobky.³⁹¹

Spolek si ale stále udržel relativně silnou členskou základnu, v listině příspěvků na rok 1876 nalézáme celkem 117 jmen.³⁹² V roce 1883 dokonce 176 jmen.³⁹³ Nicméně na konci 80. let zaznamenáváme znatelný členský odliv, v roce 1889 se v jednotě nachází pouze 92 osob. Předsedou byl od roku 1873 ředitel učitelského ústavu Vojtěch Lešetický,³⁹⁴ dříve ředitel písecké reálky a později školní rada.³⁹⁵

V roce 1881 byl založen fond ke stavbě domku v Morušovce, který fungoval do roku 1887.³⁹⁶ O tom, zda se stavba domku nakonec realizovala, prameny nevyprávějí. Víme jen, že veškerá hotovost byla v roce 1887 vybrána.

Výstavy, které pravidelně Kopecký pořádal, se již ale nepodařilo obnovit. Zřejmě se ve spolku nenašel nikdo, kdo by zvládal tyto akce nadále organizovat. Pravidelné valné hromady pak byly znatelně chudší a rutinní. Po přednesených zprávách předsedy, jednatele a pokladníka se přistoupilo k volbě členů výboru, evidovali se noví členové a jejich finanční příspěvky a poté byl už jen prostor pro volné návrhy.³⁹⁷ Jako

³⁸⁷ Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3.

³⁸⁸ HEŠ, Gustav: K. Atanáš, in: *Ottův slovník naučný / Díl čtrnáctý Kartel – Kraj*, Praha, Paseka/Argo 1998, s. 767.

³⁸⁹ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 4, kart. č. 1, Stanovy České hedvábnické jednoty spolu s odbory sadařským a včelařským v Hradci Králové, 7 s.

³⁹⁰ Tamtéž, s. 2.

³⁹¹ Tamtéž, s. 2.

³⁹² SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Z hedvábnické [sic!] jednoty spolu s odbory sadařským a včelařským (1875/1876).

³⁹³ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Příspěvky... (1883).

³⁹⁴ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam na roční příspěvek... (1889).

³⁹⁵ ŘEZNIČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 82.

³⁹⁶ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 14, kart. č. 1, Účet fondu na postavení domku v Morušovce.

³⁹⁷ SOKA HK, ČHJ HK, inv. č. 10, kart. č. 1, Pozvánky k valným hromadám.

by se naplnila slova z *Národních listů* z roku 1871: „*Veda péči o založení a pěstování morušovky jednotě náležející a vyhledávaje spolku členův přispívajících. Ve směrech těch utrpěla jednota i hedvábnictví úmrtím pana Kopeckého ztrátu na dlouhá snad léta nenahraditelnou.* [sic!]“³⁹⁸

Postupem času se spolek přeorientoval výhradně na ovocnářství a včelařství. Špatná finanční situace postupně znemožnila distribuci a pře prodej semen i vajíček. V roce 1894 bylo definitivně rozhodnuto o zrušení spolku, což bylo c. k. místodržitelstvím 27. srpna téhož roku také potvrzeno. Rozhodnutí o zrušení spolku bylo zasláno do *Pražských novin*, vedení novin však otištění odmítlo, jelikož tuto informaci nepovažovalo za podstatnou. Definitivní tečku za královéhradeckou hedvábnickou jednotou učinil až JUDr. František Ulrich, budoucí dlouholetý starosta Hradce Králové, když 2. prosince 1894 nechal informaci o rozejtí spolku v těch samých novinách otisknout za poplatek, který činil 1 zl. a 62 kr.³⁹⁹

Morušovka v Kuklenách na Pražském předměstí byla věnována Průmyslovému muzeu v Hradci Králové.⁴⁰⁰ Na počátku 20. století v ní měl český ovocnář a ředitel královéhradecké měšťanské dívčí školy Kulíř své školky jabloňových štěpů.⁴⁰¹

Rozpad jednoty místopředseda Kopecký sám těsně před svou smrtí v roce 1871 předpověděl, jak se můžeme dočíst z korespondence, kterou touto dobou pouze diktoval. Když vyčítal funkcionářům jednoty, že po několikanásobném upozornění neodeslali diplomy členům spolku, kterým byly patrně přislíbeny, dodal také: „*Není divu jestli se to tak dále povede, jednota sama sebou se rozpadnout musí.* [sic!]“⁴⁰²

3.7 Epilog k českému zájmovému hedvábnictví

Po definitivním rozchodu královéhradecké jednoty v roce 1895 zůstával v českém prostředí pouze pražský spolek, který byl ale v oblasti zájmového hedvábnictví delší dobu pasivní. Nutno konstatovat, že se nezávisle na snahách získávat surovinu domácí produkcí rozvíjelo průmyslové hedvábnictví.⁴⁰³

³⁹⁸ Úmrtí, in: *Národní listy*, roč. 11, 1871, č. 254, s. 3.

³⁹⁹ SOKA HK, ČJ HK, inv. č. 8, kart. č. 1, Listiny k zániku spolku.

⁴⁰⁰ DOMEČEK, Ludvík – SÁL, František Ladislav: *Královéhradecko: 1. dílu 1.–3. část*, Hradec Králové, Sbor pro zpracování a vydání monografie Královéhradecka 1935, s. 216.

⁴⁰¹ ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, s. 78.

⁴⁰² SOKA HK, ČJ HK, inv. č. 9, kart. č. 1, Korespondence.

⁴⁰³ LENDEROVÁ, Milena: *Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví*, s. 36.

Jak konstatuje Milena Lenderová, již v roce 1919 se na stránkách periodika *Osvěta lidu*⁴⁰⁴, orgánu hradecké župy národně demokratické strany, ozývají hlasy k obnovení zájmového hedvábnictví, do kterého by se opět měly zapojit obce, školy i jednotlivci.⁴⁰⁵ Avšak takové výzvy nacházíme mnohem dříve – např. na stránkách *Národních listů*. Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví pro království České v Praze prostřednictvím jednatele Ing. Roberta Urbana vyzýval v rámci své jednatelské zprávy především inteligenci žijící na venkově, aby rozšiřovala mezi lid myšlenky, které by vedly k novému rozkvětu hedvábnictví v celých Čechách. Opět se začalo s rozdáváním morušových semen a vajíček bource.⁴⁰⁶ Poté, co vypukla světová válka, se mnoho mužů vracelo domů zpět s trvalými fyzickými následky. Tito váleční invalidé pak velmi těžko sháněli práci, kterou by přes svá zranění bez problémů zvládali. Týž jednatel proto v roce 1915 upozorňoval, že v pěstování moruší a chovu bourců by se právě tito lidé mohli výborně uplatnit. Tuto myšlenku podporoval i jeden z potomků Atanáše Kopeckého, Ing. Emilian Kopecký, který mimo to, že do redakce *Národních listů* zaslal krátký medailon o svém dědovi, vypočítal, že takový invalida by si mohl touto činností přijít až na 1 000 korun za méně než dva měsíce. V závěru také vyzýval: „*Co by peněz za hedvábi zůstalo v Čechách, jež nyní jdou do ciziny. – Sázejte bílé moruše, a kdo má zkušenosti, pomoz radou!*“⁴⁰⁷ Emiliana Kopeckého, mimo jiné aktivního člena Českého Yacht Klubu v Praze, zřejmě motivovala vlastní životní situace – v prvních letech války byl jako nadporučík v záloze povolán do zbraně a v roce 1915 dvakrát raněn.⁴⁰⁸

Obnovy se ale hedvábnictví dočkalo až po vzniku Československa. V reakci na vznik Českomoravského družstva pro průmysl hedvábnictví v Praze v roce 1922 zakládá o tři roky později Společenstvo krejčích v Hradci Králové vlastní družstvo pro hedvábnictví. O rok dříve, roku 1924, se Ústav pro zvelebování živností v Hradci Králové prosadil o vytvoření Hedvábnického ústavu. Cílem bylo vytvoření nezávislého československého hedvábnictví jako jednoho z textilních oborů. Hedvábnický ústav v Hradci Králové měl celostátní působnost. Předsedou se stal tehdejší starosta Hradce Králové JUDr. František Ulrich.

⁴⁰⁴ Oživme hedvábnictví v naší republice, in: *Osvěta lidu*, roč. 22, 1919, č. 45, s. 2.

⁴⁰⁵ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, s. 36.

⁴⁰⁶ Spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví pro král. České v Praze, in: *Národní listy*, roč. 51, 1911, č. 191, s. 5.

⁴⁰⁷ Pěstujte morušového bource!, in: *Národní listy*, roč. 55, 1915, č. 172, s. 5.

⁴⁰⁸ Český Yacht Klub v poli, in: *Národní listy*, roč. 55, 1915, č. 71, s. 6.

K dalšímu úpadku hedvábnictví dochází ve 30. letech v období světové hospodářské krize, která sice měla větší dopad na jiná textilní odvětví, ale přesto můžeme od druhé poloviny 30. let pozorovat patrnou regresii.

Během druhé světové války došlo k omezení pohybu hedvábnictví po Evropě a byl uzavřen americký trh. Z těchto důvodů se odborníci ministerstva zemědělství společně s královéhradeckým Hedvábnickým ústavem rozhodli, že musí dojít k oživení hedvábnictví s důrazem na produkci domácí suroviny. Hedvábnický ústav v Hradci Králové se proto zasadil o založení nové zájmové organizace chovatelů bource morušového, k čemuž roku 1942 skutečně došlo. Dokonce začal od roku 1940 vycházet časopis s názvem *Českomoravské hedvábnictví*⁴⁰⁹, který se nakonec dočkal třech ročníků. Redaktorem se stal Ing. František Ondrák, ředitel Hedvábnického ústavu. Vznikaly i další propagační materiály – např. instruktážní film – dále se začaly vyhlašovat různé soutěže, které podněcovaly chovatele k výměně zkušeností. V tomto novém královéhradeckém hedvábnickém spolku opět figurovali především školy a učitelé, dále pak rolníci, živnostníci, ale také penzionovaní vojáci. Nutno podotknout, že školy byly povzbuzeny nařízením ministerstva zemědělství a také ministerstva školství a národní osvěty.⁴¹⁰

Zastavme se ale na chvíli u onoho časopisu *Českomoravské hedvábnictví*, jehož název pokračuje dále – *Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*. Jedním z příspěvů do tohoto periodika byl již často citovaný Bohumil Weinzettel, který se staral především o „historický koutek“. Redakce předznamenala v prvním jeho čísle z února 1940 postupné uveřejnění Weinzettelova textu *Dějiny hedvábnictví v Čechách*. Toto dílo, které nejprve vycházelo časopisecky (především na obálce jednotlivých čísel), bylo na podzim roku 1941 předloženo čtenářům knižně⁴¹¹.

⁴⁰⁹ *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 1, 1940, č. 1–5.; *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 2, 1941, č. 1–5.; *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 1–5.

⁴¹⁰ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, s. 35–40.

⁴¹¹ WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, Hradec Králové, Hedvábnický ústav v Hradci Králové 1941, 67 s.

V kontextu naší práce jsou zajímavé jeho vzpomínky na to, jak se on sám začal o hedvábnictví zajímat. Toto svědectví předložil v reakci na ustanovující valnou hromadu Hedvábnického spolku v Hradci Králové:

„Když ještě jako realista – v osmdesátých letech min. století (míněno 19. století pozn. aut.) – jsem našel v Telči na půdě ve starých papírech brožuru „O pěstování moruší a chovu bourců“, kterou sestavil a vydal v r. 1861 Athanas Kopecký, učitel na reálné škole a místopředseda Hedvábnické jednoty v Hradci Králové, čerpal jsem z ní první doplňky svých vědomostí o hedvábnictví...

(...) Jako student jsem neměl k chovu již příležitost, ale po nalezení Kopeckého brožury jsem často vzpomínal na hedvábníčky... (tj. bource morušové; pozn. aut.) [sic!]“⁴¹²

Dále se autor vyjádřil ke vhodnosti podnebních a přírodních podmínek Čech a povzbudil nově vzniknuvší královéhradeckou hedvábnickou jednotu konstatováním, že na mnohých místech jsou podmínky velmi příznivé. Aby dodal tomuto argumentu na váze, poukázal na 83 téměř staletých morušových stromů, které vlastnoručně vysázel Atanáš Kopecký, a které stále hojně plodí zdravé listy. V neposlední řadě vzpomenu na skutečnost, že *„vhodnost těchto krajů pro hedvábnictví vystihl již (...) vzpomenuť Athanas Kopecký, kdy po letech šedesátých minulého století založil Hedvábnickou jednotu královéhradeckou. [sic!]“⁴¹³*

Přestože měl tento spolek i Hedvábnický ústav mnoho schopných a aktivních členů, netrval rozkvět zájmového hedvábnictví dlouho. Druhá světová válka si brzy vybrala svou daň – začala se projevovat existenční nejistota, nedostatek životních potřeb aj. – především z těchto důvodů můžeme sledovat od roku 1944 opětovný úpadek, tentokrát již definitivní. Ani konec druhé světové války, obnova Československa a postupná obroda hospodářského života již nevzkřísily spolkové hedvábnictví.⁴¹⁴ Ačkoli menší snahy opět zaznamenáváme. V roce 1946 byl zrušen Hedvábnický ústav a jeho činnost převzal Hedvábnický odbor Jednoty chovatelů drobného hospodářského zvířectva v Praze. V 50. letech byl zamýšlen chov bource v prostředí JZD podle

⁴¹² WEINZETTEL, Bohumil: K ustanovující valné hromadě Hedvábnického spolku v Hradci Králové, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 4, s. 1.

⁴¹³ Tamtéž, s. 1.

⁴¹⁴ LENDEROVÁ, Milena: *Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví*, s. 41.

sovětských metod chovu, avšak v roce 1963 bylo definitivně rozhodnuto o tom, dále nerozvíjet toto hospodářské odvětví.⁴¹⁵

Jak z textu celé práce vyplývá, již od 18. století byla pro zájmové hedvábnictví nutností především státní intervence. Tyto zásahy ze strany státu ale nemohly ovlivnit řadu důležitých faktorů – mimo samotnou lidskou vůli to jsou především podnební a přírodní podmínky, které sice pěstování a chov do určité míry umožňují, ale zcela ideálními nejsou. Další nepříznivostí je fakt, který jsme konstatovali již v kapitole *1.3 Hedvábnický průmysl v Českých zemích v 19. století*, totiž že mezi jinými textilními látkami má hedvábí jakýsi znak vzácnosti a luxusu. Tato výjimečnost je v tomto ohledu na obtíž – pro běžný život je hedvábí zkrátka nepotřebné.

Závěrem můžeme společně s Milenou Lenderovou konstatovat, že: „*činnost Hedvábnické jednoty, Hedvábnického ústavu a Hedvábnického spolku v Hradci Králové zůstávají (...) dokladem vytrvalého lidského úsilí na jedné a neúplatnosti přírody na straně druhé.*“⁴¹⁶

⁴¹⁵ ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu*, s. 91.

⁴¹⁶ LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, s. 42.

Závěr

Hlavním cílem práce bylo zhodnotit pokus Atanáše Kopeckého o zavedení hedvábnictví ve východních Čechách v rámci tehdejších snah hospodářských a vzdělávacích. Jak jsme v práci zmínili, hodnota produkce hedvábí v 70. a 80. letech v Předlitavsku nemohla konkurovat výtěžku z bavlny či vlny. U látky, která byla považována za luxusní, se to dá samozřejmě pochopit. Hedvábí bychom tehdy našli spíše v šatníku vyšších sociálních vrstev – šlechty, měšťanů atd. Tuto menší produkci tedy nebylo nutné v zásadě nijak navyšovat. Největší hedvábnické tkalcovny v celém Rakouském císařství, později Rakousko-Uhersku, ležely právě na území Českých zemí. Do roku 1859 byla hedvábná surovina do těchto podniků dovážena především z Lombardie. Ztráty těchto italských zemí podnítily některé obyvatele Čech, Moravy a Slezska začít rozvíjet domácí hedvábnictví, aby bylo možné nahradit dovoz této suroviny, nyní již značně dražší, pro další zpracování. Začala se angažovat šlechta, která si zřídila vlastní velkochovy, ale také vrstva inteligence, která zvolila cestu propagace těchto myšlenek mezi široké okolí, především mezi drobné rolníky, učitele a duchovní. Na svou stranu si tito lidé získávali také měšťany a továrníky, neboť právě oni hedvábí na trhu vyhledávali.

Jednou z těchto osob byl právě Atanáš Kopecký, východočeský pedagog a hospodářský odborník. Zaměřil se především na sázení morušovníků v okolí Hradce Králové a do této činnosti se snažil zapojit jednotlivce i celé hospodářské spolky a obce. Do velké míry se mu to opravdu povedlo a jak dokazují četné články v *Národních listech*, *Hospodářských novinách*, *Školníku* i *Pokroku hospodářském* začal být v celých Českých zemích znám jako „horlivý český hedvábník“. Sám začal na toto téma publikovat odborná pojednání, přednášet a cestovat od obce k obci, aby vlastnoručně předvedl, jak se může hedvábnictví stát zdrojem finančního příjmu.

Vrcholem jeho činností bylo založení České hedvábnické jednoty v Hradci Králové v roce 1863, která měla postupem času téměř 400 členů. Hedvábnické spolky či hedvábnické odbory hospodářských spolků byly strategicky rozmístěny po celých Českých zemích, aby do akce mohly zapojit co nejvíce osob. Tyto snahy podporovala církev, šlechta, stát i majetní měšťané. Jak jsme na mnoha místech dokázali, spolky mezi sebou spolupracovaly, nebyly konkurencí, navzájem se povzbuzovaly, nejlepší regionální pěstitele a chovatele přijímaly za své čestné členy a zasílaly jim děkovné listy, diplomy

i peněžní ceny. Královéhradecká jednota byla nejvíce provázaná se spolkem slezským a moravským, tj. těmi největšími zdejšími spolky, jejichž historie dosud není zpracována a v rámci prací o českém hedvábnictví je dokonce přehlížena.

Jednoty i odbory zabývající se hedvábnictvím vznikaly i na místech, která nejsou svým podnebím pro tuto činnost příliš příznivá. Propagátoři hedvábnictví se ale snažili prosazovat, že i v těchto místech se lze hedvábnictví věnovat. Podávali o tom také různé důkazy ve svých četných pracích apologetického charakteru. Jak jsme ale uvedli, nepříznivé počasí v 70. letech 19. století prokázalo, že ne vždy byly jejich předpoklady správné.

Pouze v jižních Čechách se hedvábnictvím nikdo nezačal ve větší míře věnovat. Právě proto zde na sklonku 60. let 19. století Kopecký zahájil své „*kočovné hedvábnické vyučování*“, ale jeho snahy již nebyly zúročeny.

Činnost hedvábnických spolků měla velký hospodářský význam. Tím, že se jejich členské řady postupně rozrůstaly o drobné pěstitele a chovatele, od nichž levně vykupovaly hedvábnou surovinu, dokázaly touto spolkovou činností konkurovat velkochovatelům a mohly také částečně regulovat výkupní ceny. Nabyté finance pak investovaly do dalšího šíření svých vlastních tiskovin, oceňovaly své řádné členy a pořádaly vlastní výstavy. Vykupovaly také vajíčka bource morušového a semena morušovníku bílého, které následně distribuovaly – v nemalém množství dokonce i za hranice Českých zemí. Jak jsme v naší práci rozsáhle prokázali, ani královéhradecká hedvábnická jednota nestála v tomto hospodářském snažení stranou.

Hodnotit úspěch či neúspěch českého hedvábnictví je ale velmi složité, jelikož zájmové hedvábnictví se na konci 60. let 19. století a v letech následujících setkala s problémy, které dříve nemohl nikdo předpokládat. Prvně to byla nemoc housenek *pébrine*, která tehdy dorazila i do Čech a zasáhla především velkochovy. Drobní chovatelé, kterých bylo mnoho právě ve východních Čechách, především díky Kopeckého cestám, se nemoci úspěšně vyhnuli, jelikož jejich housenky byly přirozeně izolovány a k hromadné nákaze dojít nemohlo. Zároveň se ale projevil obrovský zájem českých hedvábníků zjistit příčinu nákazy. Spolky si začaly pořizovat nové mikroskopy a na stránkách *Všeobecných hedvábnických* [sic!] *novin* byl pozorně sledován zahraniční výzkum. Mnozí nadšenci publikovali na toto téma svá vlastní pojednání, některá z nich ale s odstupem času působí lehce naivně.

Další negativní událostí pro české hedvábnictví bylo otevření Suezského průplavu, čímž se zlevnil dovoz suroviny z Dálného východu a cena hedvábí tak na trhu značně poklesla. „Neštěstím“ byly také úspěšné francouzské pokusy o výrobu umělých hedvábných vláken. Slíbených státních podpor se poté spolky už nedočkaly a všechny postupně ustaly se svou aktivitou. Královéhradecký spolek se snažil přeorientovat na ovocnářství a včelařství, což nakonec hedvábnické snahy zcela pohltilo a spolek byl na počátku 90. let 19. století rozpuštěn.

Za pouhé jedno desetiletí neměly možnost spolky dostat svým stanoveným cílům – totiž zajistit, aby se hedvábnictví stalo novým druhem obživy obyvatel v Českých zemích.

Pokud nebudeme přihlížet k tomuto přesahu, pak Kopeckého pokus o rozvoj hedvábnictví úspěšný byl, sám vypěstoval tisíce moruší, které rozsázel po téměř celých východních Čechách, získal svou činností a svým přesvědčováním stovky nových českých chovatelů, zaujal na hospodářských výstavách svou názorností tisíce návštěvníků, zprávy z výstav jeho činnosti opakovaně připomínaly a vysoce cenily. Svou útlou publikací dokázal nadchnout celé obecní rady, které se na něho s prosbou o pomoc obracely, coby odborný host byl zván na hospodářské konference a na hedvábnickém sjezdu ve Vídni taktéž přispěl svými zkušenostmi z oblasti výroby přírodního hedvábí z alternativních zdrojů. Ještě v první polovině 20. století byla jeho činnost připomínána a stala se předlohou pro další hedvábnickou činnost v meziválečném Československu i v Protektorátu Čechy a Morava.

Avšak po jeho smrti se v královéhradeckém spolku za něj nenašla dostatečná náhrada a členové na hedvábnictví postupně rezignovali. Je samozřejmě otázkou, jak on sám by se stavěl k novým problémům, které zasáhly toto hospodářské odvětví.

Na tomto místě je také třeba uvést zjištěné závěry k tématu zmíněné výroby přírodního hedvábí z alternativních zdrojů. Od počátku 60. let 19. století Kopecký propagoval také pěstování pajasanu žláznatého. Jak z textu práce víme, semena a sazenice tohoto stromu šířil především mezi školy. Vajíčka motýla martináče pajasanového, který se právě listím pajasanů živí, později skrze jednotu sám distribuoval. Výsledné hedvábí z vláken tohoto hmyzu je hrubší a méně kvalitní než to z bource morušového, přesto z něj jednota vyráběla mnoho produktů, za které taktéž na výstavách získávala ocenění.

V druhé polovině 60. let 19. století začala královéhradecká jednota experimentovat s hedvábím martináče dubového. Na evropské poměry bylo toto snažení v Hradci Králové velmi průkopnické. Brzy se přešlo k veřejné distribuci vajíček. Předpokládalo se, že by tento typ hedvábnictví mohl v dobách nepříznivého počasí nahradit produkci získávanou z bourců morušových. K tomu ale nakonec nedošlo. Přesto se jedná o specifickou etapu českého hedvábnictví 19. století, která stojí za povšimnutí. Pro případný další výzkum na toto téma je třeba připomenout významné prameny – *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny* a německy psané periodikum *Oesterreichische Seidenbau-Zeitung: Organ der k. k. Seidenbau-Versuchsstation in Görz*.

Dobová periodika většina autorů ve svých pracích o českém zájmovém hedvábnictví 19. století opomíjí. Dochází pak nutně k závěrům, které jsou často nepřesné. Kupříkladu v úvodu k inventáři České hedvábnické jednoty Hradec Králové, který vypracovala v roce 1986 společně s inventárním soupisem Milena Lenderová, se uvádí, že „*nadšená propagační činnosti členů České hedvábnické jednoty v Hradci Králové však narážela jednak na malé zkušenosti z tohoto oboru, jednak na těžkosti objektivního rázu*“⁴¹⁷. S první částí tohoto tvrzení lze polemizovat. Pokud vycházíme ze znalostí hedvábnictví druhé poloviny 20. století či z 21. století, je tento závěr samozřejmě správný, ale pokud přihlídneme ke zkušenostem, které byly známé v 19. století, musíme dojít k závěru, že hedvábnictví v Českých zemích, tj. tedy včetně královéhradecké jednoty, nebylo nezkušené. Na stranách měsíčníků „*Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny* a *Allgemeine Seidenbau-Zeitung* byly sledovány veškeré světové novinky a trendy v oblasti hedvábnictví. Často se v těchto časopisech vyskytovaly resumé zahraničních odborných přednášek atd. Nejživěji byla sledována zahraniční stanoviska ohledně světové nákazy *pébrine* a otiskována byla téměř veškerá nová zjištění známého francouzského vědce Louise Pasteura. Vydávané brožury a publikace byly také informačně dostačující pro úspěšné pokusy v tomto oboru. Naopak lze říci, že královéhradecká jednota byla dosti pokroková a jako první v Českých zemích začala experimentovat s novými zdroji hedvábí. Proto bychom měli být s tvrzením, že činnost jednoty narážela na nezkušenost, přesnější – tuto nekvalifikovanost musíme vztáhnout na celé hedvábnictví v 19. století.

⁴¹⁷ LENDEROVÁ, Milena: *Inventář Česká hedvábnická jednota Hradec Králové*, Státní okresní archiv Hradec Králové 1986, Archivní pomůcka č. 1026, NAD č 216, 7 s.

Úplným závěrem zbývá jen shrnout a zhodnotit pokus Atanáše Kopeckého v rámci tehdejších vzdělávacích snah. V triviálních školách a tzv. industriálních kurzech mělo hedvábnictví své místo. Mnoho ředitelů se snažilo zařadit tento obor do organizačních plánů svých škol. Dobrou oporu našli učitelé a žáci ve vydávaných učebnicích, v této práci byly zmíněny dvě z nich. Taktéž na ženy nebylo zapomenuto, kapitoly o hedvábnictví nalézáme i ve vzdělávací literatuře pro dospívající dívky. Mnoho škol rovněž zavádělo chov bource morušového společně s pěstováním morušovníků ve svých školních zahradách.

Atanáš Kopecký se v roce 1866 obrátil na 80 okresních zastupitelství s prosbou, aby se v obvodu svého působení zasadila o pěstování bource morušového. Zvláštní pozornost v jeho prosbě byla věnována žákům reálků a učitelským čekatelům, kteří měli vajíčka bource morušového a semena stromů přivážet do svých domovů a tím hedvábnictví šířit. V textu práce jsme uvedli několik příkladů, kdy se tak opravdu stalo. Můžeme připomenout např. vzpomínky Františka Mazance, jenž uvedl, že žáci, kteří byli ve škole navedeni k této činnosti, doma úspěšně zapojili své rodiče a ti se pak mnohdy stávali řádnými členy královéhradeckého odboru.

Sám Kopecký osobně navštívil mnoho východočeských škol, kde oslovoval místní učitele, aby vynaložili iniciativu v pěstování i chovu. I opakovaně citovaný Václav Řezníček, ředitel knihovny Národního muzea, se na tento popud jako žák pod vedením svého učitele Josefa Koliska zabýval pěstováním morušovníků. V samotné královéhradecké jednotě působilo celkem 49 učitelů. Jak práce zmiňuje, pedagogům Kopecký vždy nabízel jisté výhody a zdarma jim byla poskytována část vajíček a semen ze spolkové úrody.

Kopecký stíhal udržovat botanickou zahradu při reálné škole v Hradci Králové, kde s tímto oborem seznamoval své vlastní žáky. Chovem housenek spojoval funkci edukační s funkcí ekonomickou, neboť prodejem kokonů si mohla škola přivydělávat. V práci jsme zmiňovali ještě jednu výhodu, kterou školní chov nabízel. Tou byla prevence proti šíření nemoci housenek. Tyto menší školní chovy měly větší možnost přežít i takové pandemie jakou byla zmiňovaná nemoc *pébrine*.

Spisek *O pěstování moruší a chovu bourců* i po jeho smrti nepřestal nabádat mládež k tomu, aby se hedvábnictví věnovala. Příkladem může být citovaný autor

Bohumil Weinzettel, svého času hospodářský ředitel Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a autor knihy *Dějiny hedvábnictví v Čechách* z roku 1941.

Jak bylo prokázáno, Kopecký do východočeských hedvábnických snah zapojil mnoho učitelů a žáků hospodářských škol. Typickým znakem královéhradecké jednoty byla proto těsná spolupráce s místním školstvím. Právě díky tomu se zde i po zrušení spolku zachovala hedvábnická tradice, není proto divu, že roku 1924 vznikl zmiňovaný Hedvábnický ústav s celostátní působností právě v Hradci Králové.

Bibliografie

Literatura

Atanáš Kopecký, in: *Národní listy*, roč. 56, 1912, č. 131, s. 3, ISSN 1214-1240.

BĚLINA, Pavel – HLAVAČKA, Milan – TINKOVÁ, Daniela: *Velké dějiny zemí Koruny české XI. a*, 1. vyd., Praha a Litomyšl, Nakladatelství Paseka 2013, 467 s. ISBN 978-80-7432-347-8.

BENEŠOVÁ, Jana: Obnova českého hedvábnictví, in: *Universitní noviny (MUNI)*, roč. 1, 1994, č. 1, s. 29, ISSN 1211-6866.

BOROVÍČKA, Michael – KAŠE, Jiří – KUČERA, P., Jan – BĚLINA, Pavel: *Velké dějiny zemí Koruny české XII. a*, 1. vyd. Praha a Litomyšl, Nakladatelství Paseka 2012, 804 s. ISBN 978-80-7432-181-8.

Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy, roč. 1, 1940, č. 1–5.

Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy, roč. 2, 1941, č. 1–5.

Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy, roč. 3, 1942, č. 1–5.

DOMEČEK, Ludvík – SÁL, František Ladislav: *Královéhradecko: 1. dílu 1.–3. část*, Hradec Králové, Sbor pro zpracování a vydání monografie Královéhradecka 1935, 350 s.

DONDA, Albert: *Textilní zbožíznalství a technologie I., Textilní vlákna*, 2. rozšířené vyd., Praha, Samcovo knihkupectví 1948, 849 s.

FRAJDL, Jiří: *Vybrané kapitoly z regionálních dějin východních Čech (Vývoj školství a osvěty)*, 1. vyd. Hradec Králové, Pedagogická fakulta Hradec Králové 1987, 73 s.

HEJNIC, Otakar: Hrádek nad Vrchlicí čili nad Páchem, in: *Kutnohorsko: vlastivědný sborník 10/08*, Kutná Hora, Kuttna 2008, s. 15–49, ISSN 1212-6098.

HEŠ, Gustav: K. Atanáš, in: *Ottův slovník naučný / Díl čtrnáctý Kartel – Kraj*, Praha, Paseka/Argo 1998, s. 767–768. ISBN 80-7203-117-1.

JAKUBEC, Ivan – EFMERTO VÁ, Marcela – SZOBI, Pavel – ŠTEMBERK, Jan: *Hospodářský vývoj českých zemí v období 1848–1992*, 1. vyd. Praha, Vysoká škola ekonomická v Praze, Nakladatelství Oeconomica 2008, 289 s. ISBN 978-80-245-1450-5.

JEŘÁBEK, Jindřich: *Historie a současnost hedvábnického průmyslu v Čechách a na Moravě*, Moravská Třebová, Hedva 1992, 131 s.

JINDRA, Zdeněk – JAKUBEC, Ivan, et al.: *Hospodářský vzestup českých zemí od poloviny 18. století do konce monarchie*, 1. vyd., Praha, Univerzita Karlova, Nakladatelství Karolinum 2015, 524 s. ISBN 978-80-246-2945-2.

KASPER, Tomáš – KASPEROVÁ, Dana: *Dějiny pedagogiky*, Praha, Grada 2008, 224 s. ISBN 978-80-247-2429-4.

KUŠIAKOVÁ, Kateřina: *Jiřinkové slavnosti v České Skalici, kulturní život v Čechách v 19. století*, Bakalářská práce, Praha, Katolická teologická fakulta, Univerzita Karlova, Ústav dějin křesťanského umění 2015, 73 s.

LENDEROVÁ, Milena: *Inventář Česká hedvábnická jednota Hradec Králové*, Státní okresní archiv Hradec Králové 1986, Archivní pomůcka č. 1026, NAD č 216, 7 s.

LENDEROVÁ, Milena: Tři královéhradecké pokusy o organizaci zájmového hedvábnictví, in: *Hospodářské dějiny = Economic history*, sv. 20, Praha, Historický ústav 1992, s. 33–42, ISSN 0231-7540.

LIŠKOVÁ, Marie: *Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861–1913*, Praha, Státní ústřední archiv v Praze 1994, 379 s. ISBN 80-85475-13-8.

LOWRY, Priscilla: *The Secrets of Silk: From Textiles to Fashion*, Auckland, St John's Press 2004, 198 s. ISBN 978-0954414016.

LOWRY, Priscilla: *The Secrets of Silk: From the Myths and Legends to the Middle Ages*, Auckland, St John's Press 2003, 196 s. ISBN 978-0954414009.

LOWRY, Priscilla: *The World of Silk*, Auckland, St John's Press 2014, 264 s. ISBN 978-0994106308.

LUŠTINEC, Jan – TLUSTÝ, Jaromír – NOSEK, Petr: *Jan Nepomuk hrabě Harrach: ze života českého kavalíra*, 1. vyd. Vrchlabí, Správa krkonošského národního parku 2018, 336 s. ISBN 978-80-7535-086-2.

MAŘÍKOVÁ, Martina: Italští pěstitelé moruší v Praze první poloviny 19. století, in: HOJDA, Zdeněk, et al.: *Naše Itálie, stará i mladá Itálie v české kultuře 19. století*, Praha, Academia 2012, s. 305–312. ISBN 978-80-200-2032-1.

NOVOTNÝ, Jan – VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla – BRABENCOVÁ, Jana, et al.: *Biografický slovník českých zemí*, sešit 1, A, 1. vyd., Praha, Libri 2004, 155 s. ISBN 80-7277-215-5.

PÁVEK, Miloslav: *Textilní výroba v historickém přehledu I*, Praha, Národní technické muzeum v Praze 1971, 214 s.

PAVLÍČEK, Václav: Právo spolčovací, in: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, et al.: *Encyklopedie českých právních dějin VII. Svazek Právo pra – Prob*, Plzeň, Aleš Čeněk 2016, s. 378–387. ISBN 978-80-7380-648-4.

PAVLÍK, Jiří – POKORNÝ, Radek: Zrod občanské společnosti, in: BLÁHA, Radek – GRULICH, Petr – LENDEROVÁ, Milena, et al.: *Hradec Králové*, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2017, s. 373–440. ISBN 978-80-7422-504-8.

ŘEZNÍČEK, Václav: *Královéhradecké vzpomínky*, Hradec Králové, Knihovna obnovy 1904, 200 s.

SAVIN – SKÁLA: Obrovská moruše v Prostějově, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 1, s. 7.

SMOLOVÁ, Věra: Příbram svobodnou obcí 1850–1914, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2016, s. 285–344. ISBN 978-80-7422-489-8.

SMOLOVÁ, Věra: Příbram v letech 1792–1850, in: BAREŠOVÁ, Jana – BLAŽKOVÁ, Lenka – FISCHER, David, et al.: *Příbram*, 1. vyd., Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2016, s. 255–284. ISBN 978-80-7422-489-8.

SOBĚHART, Radek: Patent spolkový (1852), in: SCHELLE, Karel – TAUCHEN, Jaromír, et al.: *Encyklopedie českých právních dějin V. svazek Pa – Právni*, Plzeň, Aleš Čeněk 2016, s. 147–149. ISBN 978-80-7418-265-5.

STEINOVÁ, Šárka: Hedvábnictví v českých zemích do roku 1945, in: *Prameny a studie: Z historie zemědělství*, č. 48, Praha, Národní zemědělské muzeum Praha 2012, s. 36–54. ISBN 978-80-86874-40-1.

ŠEJBL, Jan: Bourec morušový ve školní výuce, in: *Biologie-Chemie-Zeměpis*, roč. 25, 2016, č. 5, s. 219–227, ISSN 1210–3349.

ŠEJBL, Jan: Tajemství hedvábí. Využití živých housenek při muzejních programech, in: *Perspektivy české muzejní edukace, sborník příspěvků z konference konané 10.–11. května 2016*, Praha, Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur 2016, ISBN 978-80-7036-516-8, s. 58–64.

ŠEJBL, Jan: Vzestupy a pády českého hedvábnictví. Zapomenuté dějiny chovu bource morušového v českých zemích, in: *Textil v muzeu: historie a inspirace textilní průmyslové výroby a módní tvorby*, Brno, Technické muzeum v Brně 2016, s. 91–97. ISBN 978-80-87896-35-8.

WEINZETTEL, Bohumil: K ustanovující valné hromadě Hedvábnického spolku v Hradci Králové, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 4, s. 1.

WEINZETTEL, Bohumil: *Z dějin hedvábnictví v Čechách*, Hradec Králové, Hedvábnický ústav v Hradci Králové 1941, 67 s.

WEINZETTEL, Bohumil: Z minulosti hedvábnických spolků, in: *Českomoravské hedvábnictví: Věstník Hedvábnického ústavu v Hradci Králové a hedvábnických spolků Čech a Moravy*, roč. 3, 1942, č. 5, s. 1.

ZUMAN, František: *Knížka o papíru*, Praha, Společnost přátel starožitností 1947, 94 s.

Odborná přírodovědná a textilní literatura

KISLINKOVÁ, Iva: *Genetické aspekty chovu bource morušového (Bombyx mori L.)*, Bakalářská práce, Brno, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Ústav experimentální biologie, Oddělení fyziologie a imunologie živočichů 2006, 60 s.

KISLINKOVÁ, Iva: *Morfologické srovnání vybraných hybridů bource morušového (Bombyx mori L.)*, Diplomová práce, Brno, Přírodovědecká fakulta, Masarykova univerzita v Brně, Ústav experimentální biologie, Oddělení fyziologie a imunologie živočichů 2008, 89 s.

KŘIVÁNEK, Martin: Pajasan žláznatý – nebeský strom z pekel, in: *Živa*, roč. 155, 2007, č. 3, s. 108–111, ISSN 0044-4812.

MACEK, Jan – DVOŘÁK, Josef – TRAXLER, Ladislav – ČERVENKA, Václav: *Noční motýli I.*, 1. vyd. Praha, Academia 2007, 376 s. ISBN 978-80-200-1521-1.

ONDRÁK, František – HOFMAN, Jaroslav: *Hedvábnictví*, 1. vyd., Praha, Státní zemědělské nakladatelství 1957, 167 s.

TAVALÁŠEK, Oldřich, et al.: *Tkalcovská příručka*, Praha, Státní nakladatelství technické literatury 1980, 740 s.

Prameny

BRANDL, Vincenc: *Život Karla Jaromíra Erbena*, Brno, Matice Moravská 1887, 97 s.

HANSGIRGOVÁ, Františka: *Průvodce dívky a budoucí hospodyně*, Praha, I. L. Kober 1869, 142 s.

Katalog první výstavy hedbávnické v Praze [sic!], Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865, 18 s.

LAMBL, Jan Baptista, et al.: *Letopisy rolníka nového věku: spis věnovaný novým výskumům naučným a povšechným zábyvům hospodárským [sic!]*, I. díl, Praha, I. L. Kober 1868–1869, 135 s.

PÁTEK, Jan: *Učebnj kniha o hedwábniwtj [sic!]*, Brno, Karel Winiker 1860, 89 s.

Věstník. Ročenka pro Učitelstvo národních škol v diécesi [sic!] Kralohradecké na rok Páně 1864, Hradec Králové, Dr. Jan Marek 1864, 120 s.

Výroční zpráva C.k. vyšší realné [sic!] školy v Hradci Králové za školní rok 1894-95, Hradec Králové, C.k. vyšší realná [sic!] škola 1895, 88 s.

Výroční zpráva obecních vyšších škol realných [sic!] v Hradci Králové za školní rok 1883, Hradec Králové, Obecní vyšší školy realné [sic!] 1883, 80 s.

Prameny uložené v archivu

- **Státní oblastní archiv v Zámrsku**

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Chřenovice, okr. Havlíčkův Brod, sign. 2508, matrika NOZ, index N, 1784–1793.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Chřenovice, okr. Havlíčkův Brod, sign. 2510, matrika N, 1801–1839.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Chřenovice, okr. Havlíčkův Brod, sign. 2515, index O, 1784–1890.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Chřenovice, okr. Havlíčkův Brod, sign. 2512, matrika Z, index Z, 1793–1802.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Chřenovice, okr. Havlíčkův Brod, sign. 2511, matrika O, 1793–1826.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, sbírka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Chřenovice, okr. Havlíčkův Brod, sign. 2509, matrika N, index N, 1793–1801.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, Sbírnka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Hradec Králové, okr. Hradec Králové, sign. 51-23, matrika Z, 1846–1875.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, Sbírnka matrik Východočeského kraje, Farní úřad římskokatolické církve Hradec Králové, okr. Hradec Králové, sign. 51-3511, matrika Z, 1875–1907.

- **Státní oblastní archiv v Praze**

Státní oblastní archiv v Praze, Červené Janovice 19, Farní úřad Červené Janovice, okres Kutná Hora, sign. M VIII, matrika Z, 1835–1877.

Státní oblastní archiv v Praze, Příbram 062, Farní úřad Příbram, okres Příbram, sign. II, index N, 1834–1862.

- **Státní okresní archiv Hradec Králové**

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 7, kart. 1, KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 5. rozmnožené vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1866, 16 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 7, kart. 1, HILLER, Ferdinand: *Hospodářský význam a výnos hedbávnictví [sic!] v Čechách*, Praha, F. Hiller 1868, 12 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 7, kart. 1, HILLER, Ferdinand: *Zpráva českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze na konci roku 1870*. Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1871, 18 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 4, kart. 1, *Stanovy českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865, 9 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 2, kart. 1, STEFAN, Kristian: *První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863*, Hradec Králové, Česká hedvábnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1864, 4 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 10, kart. 1, *Oesterreichische Seidenbau-Zeitung: Organ der k. k. Seidenbau-Versuchsstation in Görz*, roč. 1, 1869, č. 1, 8 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 4, kart. 1, *Stanovy české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, Česká hedvábnická [sic!] jednota v Hradci Králové 1863, 5 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 12, kart. č. 1, Kupní smlouva.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 12, kart. č. 1, Seznam p. t. pánů přátel hedbávnictví [sic!] ...

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam P. T. členů české hedvábnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za rok 1863.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členů, prezenční listiny, příspěvky, distribuce vajíček.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Dopis Františka Jandy z roku 1870.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 3, kart. č. 1, Jednatelské zprávy.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členův první české hedb. [sic!] jednoty v Hradci Králové.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členův české hedb. [sic!] jednoty v Hradci Králové (dle místa bydliště).

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Z hedvábnické [sic!] jednoty spolu s odbory sadařským a včelařským (1875/1876).

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Příspěvky... (1883).

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam na roční příspěvek... (1889).

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 6, kart. č. 1, Životopisné podrobnosti sestavené Janem Freiberkem.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 7, kart. č. 1, HILLER, Ferdinand: *Generalbericht über die Thätigkeit des böhmischen Vereines für Maulbeerbaum & Seidenzucht in Prag; in den Periode seines*

dreijährigen Bestandes vom 18. Mai 1863 bis 18. Mai 1866, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví [sic!] v Praze 1866, 40 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 4, kart. č. 1, *Stanovy České hedvábnické jednoty spolu s odbory sadařským a včelařským v Hradci Králové*, 7 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 6, kart. č. 1, Křestní list Johanny Terezie Kopecké.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 6, kart. č. 1, Křestní list Rudolfa Karla Kopeckého.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 2, kart. č. 1, MAZANEC, FRANTIŠEK: *Slavné jednání vedbavnické [sic!] společnosti v Hradci Králové*, Chlumeč 1867.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 8, kart. č. 1, Listiny k zániku spolku.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 4, kart. č. 1, *Stanovy české hedvábnické jednoty v Hradci Králové*, Hradec Králové, V. Götschner, 8 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 9, kart. č. 1, Korespondence.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 5, kart. č. 1, Seznam členů, prezenční listiny, příspěvky, distribuce vajíček.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 10, kart. č. 1, Vypsání premií za větší sady morušové.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 14, kart. č. 1, Účet fondu na postavení domku v Morušovce.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 11, kart. č. 1, Věcný inventář, inventář sazenic v Morušovce.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 10, kart. č. 1, *Naučenej jak se z jednoho lotu marušowého semena několik tisjc silných a zdravých semenáčků dostane* [sic!], W České Ljpe dne 16. zářj 1861 [sic!], 2 s.

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 10, kart. č. 1, *Velectěný pane! Athanáš Kopecký v Hradci Králové dne 10. dubna 1867.*

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 10, kart. č. 1, *Pozvánky k valným hromadám.*

- **Muzeum českého ráje v Turnově**

Muzeum Českého ráje v Turnově, Knihovna Muzea Českého ráje v Turnově, sign. SCH K 1096, KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 2. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1861, 10 s.

- **Národní muzeum**

Národní muzeum, Knihovna Národního muzea, sign. Obrození 7 E 00094, KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 4. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1864, 16 s.

- **Národní knihovna České republiky**

Národní knihovna České republiky, sign. 54 G 000783, *Pěstování moruší čili stručné navedení jak snadným způsobem lze vyráběti hedvábi. Dle původního rukopisu od praktického hospodáře, jenž se po mnohá léta pěstováním moruší a hedvábnictvím zabýval, prostonárodně roku 1789 sepsaného* [sic!], Plzeň, H. Šíbl 1864, 30 s.

- **Knihovna Antonína Švehly**

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. CRD1991, HLAVA, Karel: *Krátké naučení o chování moruší a hedbávníků* [sic!] *beze všeho strojení, jenom dle zákonů moudré přírody*, Česká Lípa, Vlastním nákladem 1863, 4 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. CRD2458, HILLER, Ferdinand: *Hlavní zpráva o činnosti českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví* [sic!] *v Praze v době svého tříletého trvání od 18. května 1863 až do 18. května 1866*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1866, 37 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. CRD298, HILLER, Ferdinand: *Zpráva českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze na konci roku 1868*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1869, 25 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. ČD2256, HLAWA, Karl: *Ueber Maulbeer und Seidenzucht besonders über Abhärtung und Akklimatisation der Seidenraupe in unserem Klima Böhmens*, Česká Lípa, Ritter 1860, 8 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. ČD3455, LIEBICH, Christoph: *Der Seidenbau in Böhmen, und seine grossen Vortheile, aus wirklicher Erfahrung gardestellt*, Praha, Haase Söhne 1837, 128 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC5/1-6, *Allgemeine Seidenbau-Zeitung*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1864–1869.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, BŘEZINA, František: *Jak by se mělo naložit s vytěženými zámotky?*, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 11, s. 43.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Dopisy*, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 62.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Druhá výstava hedbávnického [sic!] spolku v Praze*, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 2, 1867, č. 9–10, s. 41.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Hospodářská výstava v Plzni a v Kolíně*, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 4, 1869, č. 10, s. 39.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Nemoc hedbávníčků [sic!]*. Přednáška prof. Just. Liebiga v královské akademii v Mnichově dne 2. března 1867, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 2, 1867, č. 4, s. 16.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Sjezd hedbávnický [sic!] ve Vídni*, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 1, s. 4.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Sjezd hedbávnický [sic!] ve Vídni*, *Výtah*, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 2, s. 6–8.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, Slavné komité České hedbávnické [sic!] jednoty v Praze!, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 2, 1867, č. 11, s. 48.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, Spolkové zprávy, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 1, 1866, č. 8, s. 63.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, VRABEC, V.: Po nepohodě bývá obyčejně zase pohoda a po žalosti radost, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 3, 1868, č. 9, s. 36.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865–1869.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, Zprávy z výstavy. Krajská hospodářská výstava chrudimská, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 4, 1869, č. 9, s. 36.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKC7, Zprávy spolkové, in: *Všeobecné hedbávnické [sic!] noviny*, roč. 2, 1867, č. 6, s. 28.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKD42, LIEBICH, Krištof: *Hedbávnictví [sic!] dle zásad rozumových*, Praha, Český spolek pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze 1865, 34 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKD68, LIEBICH, Christoph: *Der Maulbeerbaum als Waldbaum und als Grundlage des deutsch-österreichischen Seidenbaues*, Vídeň, Braumüller 1859, 153 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKF2, ŠPATNÝ, František: *Hedbávnictví se zvláštním ohledem na dějepis hedbávnictví vůbec a v Čechách a na Moravě zvláště, hedbávnické jednoty v Čechách, morušnictví čili pěstování moruší, chování hedvábníků a vyrábění látek hedvábných [sic!]*, Praha, Vlastním nákladem 1863, 59 s.

Knihovna Antonína Švehly, depozitář Kojetice, sign. HKF7, KRAMÁŘ, Josef: *Navedení k hedbávnictví [sic!] pro školy hospodářské a rolníky*, Olomouc, Josef Groak 1867, 74 s.

Prameny v soukromých rukou

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Fotografie dvou zarámovaných daguerrotypii (A. Kopecký a K. Kopecká, roz. Voglová).

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Fotografie Marie Kopecké a dvou zarámovaných daguerrotypii (A. Kopecký a K. Kopecká, roz. Voglová).

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, fotografie rodinné pamětní mramorové desky na hřbitově v Kuklenách.

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, KOPECKÁ, Marie: *Rodinné paměti*, 1947–1959, 137 s.

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Ozdobná jehlice.

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, zápisky Atanáše Kopeckého, 1860–1871.

Dobový periodický tisk

Český Yacht Klub v poli, in: *Národní listy*, roč. 55, 1915, č. 71, s. 6, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech a Moravy, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 295, s. 3, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 90, s. 3, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 1, 1861, č. 293, s. 3, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 1, 1861, č. 320, s. 3, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 77, s. 3, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 3, 1863, č. 105, s. 3, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 3, 1863, č. 120, s. 3, ISSN 1214-1240.

Dopisy z Čech, in: *Národní listy*, roč. 3, 1863, č. 16, s. 4, ISSN 1214-1240.

FIALA, Václav: Včelařská jednota hořická, in: *Český včelař, časopis věnovaný zájmům a pokroku českého včelařství*, roč. 9, 1875, č. 1, s. 13.

Hedvábnický spolek Králové-Hradecký [sic!], in: *Pokrok hospodářský*, roč. 3, 1864, č. 15, s. 120.

HILLER, Ferdinand: Hlavní zpráva o činnosti českého spolku pro pěstování moruší a hedbávnictví [sic!] v Praze, in: *Hospodářské noviny*, roč. 17, 1866, č. 44, s. 350, ISSN 2336-6117.

Hospodářská lesní a průmyslová výstava v Jičíně, in: *Národní listy*, roč. 9, 1869, č. 293, s. 3, ISSN 1214-1240.

Hospodářská výstava na Horách Kutných, in: *Národní listy*, roč. 9, 1869, č. 289, s. 2–3, ISSN 1214-1240.

Hospodářská výstava uspořádaná c. k. vlast.-hosp. společnostmi [sic!], in: *Pokrok hospodářský*, roč. 1, 1862, č. 25, s. 219.

Hospodářské spolky, in: *Pokrok hospodářský*, roč. 2, 1863, č. 8, s. 61–63.

Hospodářské spolky. Seznam odměn a pochvalných listů, in: *Pokrok hospodářský*, roč. 2, 1863, č. 43, s. 339.

Hrabě Jan Harrach, in: *Světobzor*, roč. 6, 1872, č. 35, s. 413, ISSN 1805-0921.

Kočující učitel hedbávnictví [sic!], in: *Národní listy*, roč. 9, 1869, č. 222, s. 3, ISSN 1214-1240.

KOPECKÝ, Atanáš: Má-li se pěstovati pajasan (*Ailanthus glandulosa*)?, in: *Hospodářské noviny*, roč. 17, 1866, č. 12, s. 92, ISSN 2336-6117.

KOPECKÝ, Athanas: Návěští, in: *Hospodářské noviny*, roč. 13, 1862, č. 13, s. 104, ISSN 2336-6117.

KOPECKÝ, Athanas: Oznámení Ath. Kopeckého, in: *Hospodářské noviny*, roč. 13, 1862, č. 21, s. 168, ISSN 2336-6117.

KOPECKÝ, Athanas: Pozvání, in: *Hospodářské noviny*, roč. 14, 1863, č. 11, s. 88.

Národní hospodář, in: *Národní listy*, roč. 8, 1868, č. 15, s. 3, ISSN 1214-1240.

Nařízení ve věcech školních, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 6, s. 46–47.

Nové knihy, in: *Hospodářské noviny*, roč. 12, 1861, č. 29, s. 231, ISSN 2336-6117.

Oživme hedvábnictví v naší republice, in: *Osvěta lidu*, roč. 22, 1919, č. 45, s. 2, ISSN 1214-5114.

Pěstujte morušového bource!, in: *Národní listy*, roč. 55, 1915, č. 172, s. 5, ISSN 1214-1240.

První hedbávnická [sic!] výstava v Praze, in: *Hospodářské noviny*, roč. 16, 1865, č. 13, s. 99–100, ISSN 2336-6117.

Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 3, 1863, č. 16, s. 131.

Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 7, s. 56.

Příběhy a zábavy školské, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 1, 1861, č. 9, s. 72.

Spolek pro pěstování moruší a hedvábnictví pro král. České v Praze, in: *Národní listy*, roč. 51, 1911, č. 191, s. 5, ISSN 1214-1240.

STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863, in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 15, s. 118–120, ISSN 2336-6117.

STEFAN, Kristian: První roční zpráva české hedbávnické [sic!] jednoty v Hradci Králové za r. 1863 (Dokončení), in: *Hospodářské noviny*, roč. 15, 1864, č. 16, s. 126–127, ISSN 2336-6117.

ŠPATNÝ, František: Statistika hedbávnických [sic!] jednot v království Českém [sic!] koncem měsíce prosince 1866, in: *Hospodářské noviny*, roč. 19, 1868, č. 3, s. 20, ISSN 2336-6117.

ŠPATNÝ, František: Stručný dějepis hedvábnictví [sic!] v Čechách (Dokončení), in: *Hospodářské noviny*, roč. 16, 1865, č. 14, s. 105–106, ISSN 2336-6117.

ŠPATNÝ, František: Stručný dějepis hedvábnictví [sic!] v Čechách, in: *Hospodářské noviny*, roč. 16, 1865, č. 13, s. 97–98, ISSN 2336-6117.

ŠPATNÝ, František: Stručný dějepis hedbávnictví se zvláštním ohledem na dějepis hedbávnictví v Čechách a na Moravě [sic!], in: *Živa*, roč. 11, 1863, č. 1. s. 84–94, ISSN 0044-4812.

ŠPOT, Karel: Hedvábníček skočcový (*Bombyx Cynthia*), in: *Živa*, roč. 2, 1854, č. 11, s. 340–341, ISSN 0044-4812.

UHLÍŘ, J. B. – KŘÍŽ, J.: Krajinská výstava hospodářská v Chrudimi 1869, in: *Hospodářské noviny*, roč. 21, 1870, č. 1–12, s. 97, ISSN 2336-6117.

Úmrtí, in: *Beseda Učitelská*, roč. 11, 1879, č. 33-34, s. 414, ISSN 1804-8943.

Úmrtí, in: *Národní listy*, roč. 11, 1871, č. 254, s. 3, ISSN 1214-1240.

V Hradci Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 2, 1862, č. 19, s. 151.

Valná schůze včelařského spolku českého v Chrudimi dne 11. května 1865, in: *Hospodářské noviny*, roč. 16., 1865, č. 26, s. 202–204, ISSN 2336-6117.

Valná schůzka hospodářské jednoty kraje Královéhradeckého, in: *Národní listy*, roč. 2, 1862, č. 115, s. 3, ISSN 1214-1240.

Z Miletína, in: *Čech, politický týdeník [sic!] katolický*, roč. 15, 1883, č. 151, s. 3.

Z Hradce Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 7, 1867, č. 17, s. 135.

Z Hradce Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 2, 1862, č. 35, s. 279.

Z Hradce Králové, in: *Školník, časopis katolického učitelstva*, roč. 3, 1863, č. 18, s. 146.

Z Opočna, in: *Národní listy (příloha)*, roč. 7, 1867, č. 241, s. 1, ISSN 1214-1240.

Zpráva o shromáždění hospodářského spolku kraje Čáslavského v Kolíně dne 15. října t. r., in: *Pokrok hospodářský*, roč. 1, 1861, č. 1, s. 6–7.

Zprávy literární, in: *Světозор, list pro zábavu a literaturu*, 1861, č. 16, s. 320, ISSN 1995-1175.

Zprávy, in: *Pokrok hospodářský*, roč. 2, 1863, č. 26, s. 206.

Seznam příloh

- Příloha č. 1: Fotografie dvou zarámovaných daguerrotypií (A. Kopecký a K. Kopecká, roz. Voglová).
- Příloha č. 2: Fotografie Marie Kopecké a dvou zarámovaných daguerrotypií (A. Kopecký a K. Kopecká, roz. Voglová)
- Příloha č. 3: Fotografie ozdobné jehlice A. Kopeckého
- Příloha č. 4: Fotografie pamětní mramorové desky na hřbitově v Kuklenách
- Příloha č. 5: Titulní strana spisku A. Kopeckého – *O pěstování moruší a chovu bourců* (2. vyd.) 1861
- Příloha č. 6: Předmluva ke spisku *O pěstování moruší a chovu bourců* (2. vyd.) 1861
- Příloha č. 7: Pečeť České hedvábnické jednoty v Hradci Králové

Přílohy práce

Příloha č. 1: Fotografie dvou zarámovaných daguerrotypii (A. Kopecký a K. Kopecká, roz. Voglová).

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Fotografie dvou zarámovaných daguerrotypii (A. Kopecký a K. Kopecká, roz. Voglová).

**Příloha č. 2: Fotografie Marie Kopecové a dvou zarámovaných daguerrotypií
(A. Kopecký a K. Kopecová, roz. Voglová)**

Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Fotografie Marie Kopecové a dvou zarámovaných daguerrotypií (A. Kopecký a K. Kopecová, roz. Voglová).

Příloha č. 3: Fotografie ozdobné jehlice A. Kopeckého

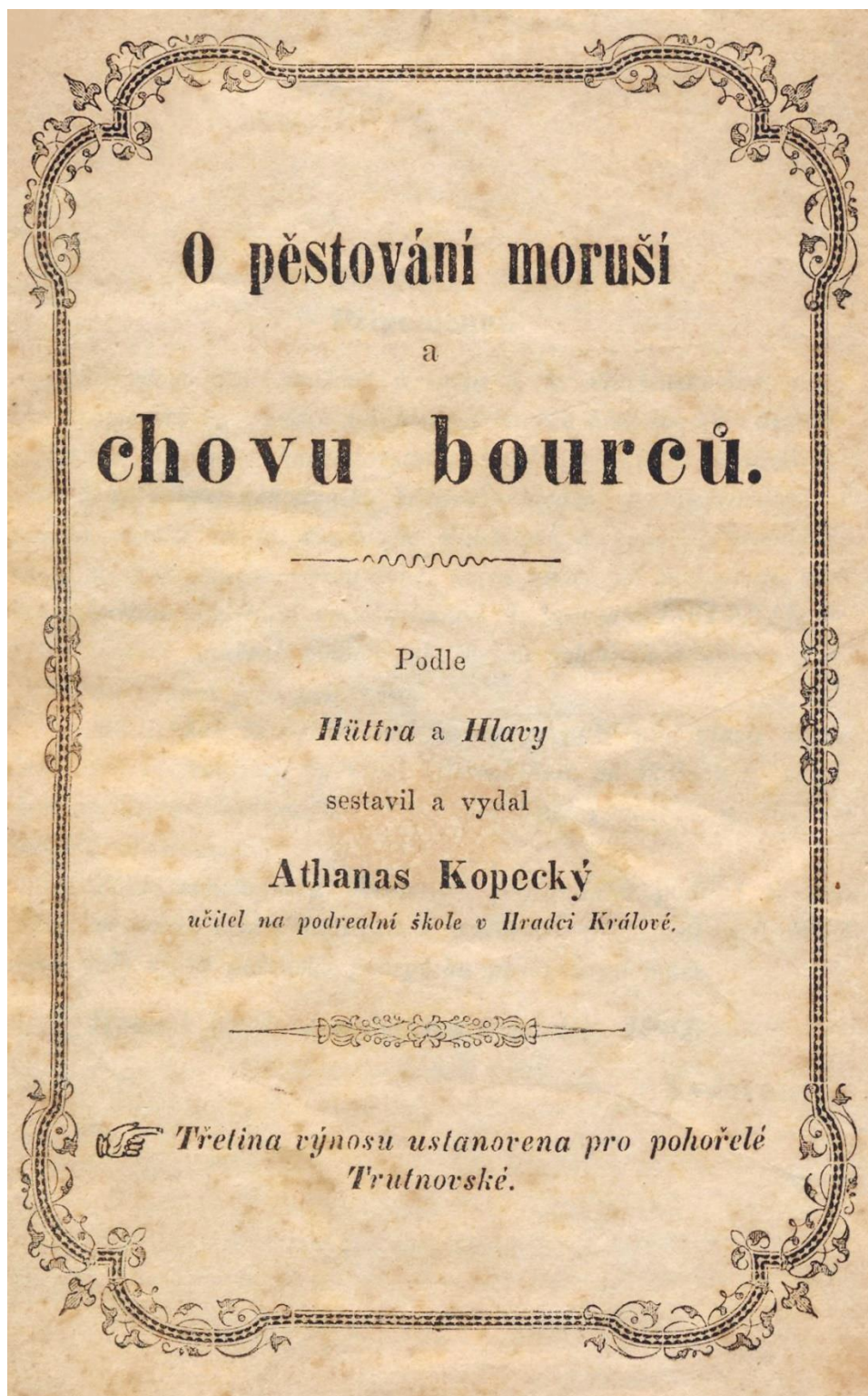
Ozdobná náprsní jehlice – ocenění od hraběnky Harrachové za hospodářský přínos v oboru hedvábnictví. Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, Ozdobná jehlice.

Příloha č. 4: Fotografie pamětní mramorové desky na hřbitově v Kuklenách

Deska je umístěna na zdi kuklenského hřbitova u kostela sv. Anny – Denisovo nám. 172/11, Kukleny, 500 04 Hradec Králové. Fond rodiny Kopeckých, Varnsdorf, fotografie rodinné pamětní mramorové desky na hřbitově v Kuklenách.

Příloha č. 5: Titulní strana spisku A. Kopeckého – *O pěstování moruší a chovu bourců* (2. vyd.) 1861

Muzeum Českého ráje v Turnově, Knihovna Muzea Českého ráje v Turnově, sign. SCH K 1096, KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 2. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1861, 10 s.

1861

Připomenutí.

Na slovo vzati mužové a sama c. k. vlastensko-hospodářská společnost upozorňují na hledění bource hedbávníka, dosvědčujíce, že tato větev hospodářství patrného prospěchu podává dostane-li se bourci hedbávníku bedlivého hledění a opatrování. I vysoká zemská vláda, uznávajíc důležitost a výhody hospodářského a průmyslného chovu toho, nejen vůbec jej podporuje, alebrž schválila zvláštním vynešením od 9. května r. 1861 č. 17552 první vydání naučení tohoto, tak že tím ochotněji a důvěrněji k druhému vydání jeho přikročují.

Má-li však ta předůležitá živnost v naší milé vlasti skutkem býti, potřebí jest, by mysl útlé mládeže ve školách k zanášení se chovem bílé moruše a hledění bource buzena a získána byla.

Tímto stručným a skromným pojednáním podává se příznivcům dobré věci příležitosti k pokusu a provedení věci, která naší milé vlasti patrného prospěchu poskytnouti může.

V Hradci Králové v červnu měsíci r. 1861.

Vydavatel.

Muzeum Českého ráje v Turnově, Knihovna Muzea Českého ráje v Turnově, sign. SCH K 1096, KOPECKÝ, Athanas: *O pěstování moruší a chovu bourců*, 2. vyd., Hradec Králové, Vlastním nákladem 1861, 10 s.

Příloha č. 7: Pečeť České hedvábnické jednoty v Hradci Králové

Státní okresní archiv Hradec Králové, Česká hedvábnická jednota Hradec Králové, inv. č. 12, kart. č. 1.